

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

WIELKA IZBA

SPRAWA BLOKHIN PRZECIWKO ROSJI

(Skarga nr 47152/06)

WYROK

STRASBURG

23 marca 2016 r.

Wyrok jest ostateczny, ale może podlegać korekcie wydawniczej.

W sprawie Blokhin przeciwko Rosji

Europejski Trybunał Praw Człowieka, zasiadając jako Wielka Izba w składzie:

Guido Raimondi, *przewodniczący*,
Dean Spielmann,
András Sajó,
Işıl Karakaş,
Josep Casadevall,
Luis López Guerra,
Mark Villiger,
Boštjan M. Zupančič,
Ján Šikuta,
George Nicolaou,
Ledi Bianku,
Helen Keller,
Aleš Pejchal,
Valeriu Griţco,
Dmitry Dedov,
Robert Spano,
Iulia Antoanella Motoc, *sędziowie*,

oraz Lawrence Early, *Doradca prawny [Jurisconsult]*,

obradując na posiedzeniu niejawnym w dniu 12 lutego 2015 r. oraz 7 stycznia 2016 r.,

wyduje następujący wyrok, który został przyjęty w ostatnim z wymienionych dni:

POSTĘPOWANIE

1. Sprawa wywodzi się ze skargi (nr 47152/06) przeciwko Federacji Rosyjskiej, wniesionej do Trybunału w dniu 1 listopada 2006 r. na podstawie art. 34 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności („Konwencji”) przez obywatela Rosji, p. Ivana Borysowicza Blokhina („skarżącego”).

2. Skarżący był reprezentowany przez I.V. Nowikowa, adwokata praktykującego w Nowosybirsku. Rząd rosyjski („Rząd”) był reprezentowany przez p. G. Matjuszkina, przedstawiciela Federacji Rosyjskiej w Europejskim Trybunale Praw Człowieka.

3. Skarżący utrzymywał w szczególności, że pozbawienie go wolności poprzez umieszczenie go w schronisku dla nieletnich było bezprawne, a warunki pozbawienia wolności – nieludzkie, natomiast postępowanie prowadzone przeciwko niemu – nierzetelne.

4. W dniu 29 września 2010 r. skarga została zakomunikowana Rządowi.

5. W dniu 14 listopada 2013 r. izba pierwszej sekcji w składzie: Isabelle Berro-Lefèvre, Khanlar Hajiyev, Mirjana Lazarova Trajkovska, Julia Laffranque, Erik Møse, Ksenija Turković i Dmitry Dedov (sędziowie) oraz Søren Nielsen (Kanclerz Sekcji) wydali wyrok, w którym jednogłośnie uznali skargę za częściowo dopuszczalną, stwierdzając naruszenie art. 3, art. 5 ust. 1 oraz art. 6 ust. 1 i 3 lit. c oraz d Konwencji.

6. W dniu 13 lutego 2014 r. Rząd zwrócił się z wnioskiem o skierowanie sprawy do Wielkiej Izby zgodnie z art. 43 Konwencji oraz Regulą 73 Regulaminu Trybunału. Zespół Wielkiej Izby uwzględnił ów wniosek w dniu 24 marca 2014 r.

7. Skład Wielkiej Izby ustalono zgodnie z zapisami art. 26 ust. 4 i 5 Konwencji oraz Regulą 24 Regulaminu Trybunału.

8. Zarówno skarżący, jak i Rząd złożyli uwagi na piśmie. W dniu 9 października 2014 r. po konsultacji ze stronami Przewodniczący Wielkiej Izby podjął decyzję, by nie przeprowadzać rozprawy, ale zwrócił się do stron o złożenie kolejnych uwag na piśmie, co też uczyniły. Ponadto uzyskano również uwagi osób trzecich pochodzące od organizacji Mental Disability Advocacy Center („MDAC”) oraz Ligi Praw Człowieka Republiki Czeskiej („LIGA”), które to podmioty zostały dopuszczone do udziału w postępowaniu przez Przewodniczącą Wielkiej Izby (art. 36 ust. 2 Konwencji oraz Reguła 44 § 3 Regulaminu).

FAKTY

I. OKOLICZNOŚCI SPRAWY

9. Skarżący urodził się w 1992 r. w Nowosybirsku. Tam też mieszka.

A. Sytuacja skarżącego i jego stan zdrowia

10. Przed wrześniem 2004 r. rodzicom skarżącego odebrano władzę rodzicielską, a skarżący został umieszczony w lokalnym domu dziecka do czasu aż w październiku 2004 r. opiekunem prawnym skarżącego ustanowiono jego dziadka, z którym skarżący wówczas zamieszkał. W dniu 28 lutego 2005 r. dziadkowi odebrano status opiekuna prawnego, po czym przywrócono go na początku 2006 r.

11. Między 2002 r. a 2005 r. skarżący miał popełniać czyny zabronione przewidziane Kodeksem karnym Federacji Rosyjskiej, w tym dopuścić się zakłóceń porządku, rozboju i wymuszenia, samodzielnie lub w grupie nieletnich. Ponieważ nie osiągnął wieku odpowiedzialności karnej, nie wszczęto przeciwko niemu postępowania karnego, natomiast prowadzono przeciwko niemu pięć postępowań wyjaśniających i objęto go nadzorem

Inspektoratu ds. Nieletnich działającego przy Departamencie Spraw Wewnętrznych Sowieckiego Rejonu Nowosybirskiego (zwanego dalej „Inspektoratem ds. Nieletnich”). Ponadto, w następstwie czwartego postępowania wyjaśniającego, został w dniu 21 września 2004 r. umieszczony na okres trzydziestu dni w schronisku dla nieletnich.

12. Według dokumentacji medycznej skarżącego cierpiał on na zespół nadpobudliwości psychoruchowej z deficytem uwagi (rodzaj zaburzenia umysłowego i neurobehawioralnego charakteryzującego się poważnymi trudnościami z utrzymaniem uwagi lub nadpobudliwością oraz impulsywnością bądź połączeniem obydwu; zwany dalej „ADHD”) oraz miał pęcherz neurogeny powodujący enurezę (zaburzenie wiążące się z nietrzymaniem moczu).

13. W dniu 27 grudnia 2004 r. i 19 stycznia 2005 r. został zbadany przez neurologa i psychiatrę. Zapisano mu leki, zalecono regularną kontrolę neurologiczną i psychiatryczną oraz regularną terapię psychologiczną.

B. Postępowanie wyjaśniające dotyczące skarżącego

14. W dniu 3 stycznia 2005 r. skarżący, który miał wówczas dwanaście lat, był w domu swojego dziewięcioletniego sąsiada, S., gdy matka tego sąsiada, pani S., zadzwoniła na policję, a ta przyjechała i zabrała skarżącego na posterunek policji Sowieckiego Rejonu Nowosybirskiego. Nie został on poinformowany o przyczynie zatrzymania.

15. Według skarżącego umieszczono go w celi bez okien, a światło w niej było zgaszone. Po spędzeniu około godziny w ciemności został przesłuchany przez funkcjonariusza policji. Funkcjonariusz policji powiedział mu, że S. oskarżyła go o wymuszenie. Ponaglał skarżącego do przyznania się do winy, mówiąc, że jeżeli skarżący to zrobi, zostanie natychmiast zwolniony, natomiast jeżeli odmówi – zostanie umieszczony w areszcie. Skarżący podpisał oświadczenie, w którym przyznał się do winy. Funkcjonariusz policji natychmiast zadzwonił wówczas do dziadka skarżącego, by poinformować go, że skarżący przebywa na posterunku policji i można zabrać go do domu. Gdy dziadek skarżącego przybył na posterunek, skarżący wycofał swoje przyznanie się do winy i powtarzał, że jest niewinny.

16. Rząd zakwestionował przedstawiony przez skarżącego przebieg wydarzeń na posterunku policji. Podniósł, że skarżący został poproszony o „wyjaśnienie sytuacji”, ale nie był formalnie przesłuchiwany, że rozmowę z nim prowadził funkcjonariusz policji z przygotowaniem pedagogicznym, a także, że pouczono go o prawie do zachowania milczenia. Nie był on poddany żadnym naciskom ani zastraszaniu. Podczas rozmowy był obecny jego dziadek.

17. Tego samego dnia dziadek skarżącego podpisał pisemne oświadczenie, w którym opisał charakter skarżącego i jego sposób życia. Stwierdził, że dwa dni wcześniej widział, że skarżący jest w posiadaniu

pewnej kwoty pieniędzy. Gdy zapytał, skąd pochodzą pieniądze, skarżący powiedział, że dostał je od swojego ojca.

18. Policja przesłuchiwała w sprawie zajścia również S. i jego matkę, którzy twierdzili, że skarżący dwukrotnie, w dniu 27 grudnia 2004 r. oraz 3 stycznia 2005 r., wymusił od S. 1000 rubli (RUB), grożąc mu przemocą, jeżeli ten nie da mu pieniędzy.

19. W dniu 12 stycznia 2005 r. Inspektorat ds. Nieletnich odmówił wszczęcia postępowania karnego przeciwko skarżącemu. Opierając się na przyznaniu się skarżącego do winy oraz zeznaniach S. i matki S., uznał za ustalone, że w dniu 27 grudnia 2004 r. oraz 3 stycznia 2005 r. skarżący wymusił od S. pieniądze. Jego czyny wypełniały zatem znamiona przestępstwa wymuszenia podlegającego karze na podstawie art. 163 Kodeksu karnego. Z uwagi na fakt, iż skarżący nie osiągnął wieku odpowiedzialności karnej, nie mógł być on jednak ścigany za swoje czyny.

20. W dniu 3 lutego 2005 r. dziadek skarżącego złożył skargę do Prokuratury Sowieckiego Rejonu Nowosybirskiego, w której podniósł, że skarżący, będąc osobą niepełnoletnią cierpiącą na zaburzenia psychiczne, został zastraszony i był przesłuchiwany bez obecności opiekuna prawnego, a przyznanie się do winy uzyskano pod przymusem. Dziadek wnioskował o uznanie przyznania się do winy za niedopuszczalne dla celów dowodowych oraz zakończenie postępowania wyjaśniającego ze względu na brak dowodu popełnienia przestępstwa, a nie ze względu na wiek skarżącego.

21. W dniu 8 czerwca 2005 r. Prokuratura Sowieckiego Rejonu Nowosybirskiego uchyliła postanowienie z dnia 12 stycznia 2005 r., uznając że postępowanie wyjaśniające nie było kompletne. Nakazała dalsze prowadzenie postępowania wyjaśniającego.

22. W dniu 6 lipca 2005 r. Inspektorat ds. Nieletnich odmówił wszczęcia postępowania karnego przeciwko skarżącemu, uzasadniając decyzję tak samo jak wcześniej.

23. W kolejnych miesiącach dziadek skarżącego wniosł do prokuratury różnego szczebla szereg skarg, domagając się ponownego zbadania sprawy skarżącego. Podnosił, że przyznanie się do skarżącego do winy zostało uzyskane w następstwie zastraszenia przez policję; w szczególności został on umieszczony na godzinę w ciemnej celi, a następnie był przesłuchiwany przez funkcjonariusza policji pod obecność opiekuna prawnego, psychologa lub nauczyciela. Funkcjonariusz policji wymusił na skarżącym podpisanie przyznania się do winy bez umożliwienia mu skorzystania z porady prawnej. Następnie wydał postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania karnego ze względu na to, iż skarżący nie osiągnął ustawowego wieku odpowiedzialności karnej, jednocześnie **wskazując**, że **stwierdzono** udział skarżącego w wymuszeniu.

24. W pismach z 4 sierpnia, 9 listopada i 16 grudnia 2005 r. Prokuratura Sowieckiego Rejonu Nowosybirskiego oraz Prokuratura Okręgu Nowosybirskiego odpowiedziała, że przeciwko skarżącemu nie wszczęto

żadnego postępowania karnego ze względu na jego wiek. Nie miał on zatem statusu podejrzanego ani oskarżonego. W dniu 3 stycznia 2005 r. poproszono go o „wyjaśnienie sytuacji”, natomiast nie był przesłuchiwany przez policję. W takich okolicznościach udział adwokata, psychologa lub nauczyciela nie był obowiązkowy. Nie było żadnych dowodów świadczących o tym, że skarżący przed rozmową z funkcjonariuszem został umieszczony w ciemnej celi, a ponadto nie musiał czekać więcej niż dziesięć minut, zanim funkcjonariusz z Inspektoratu ds. Nieletnich przyszedł i odbył z nim rozmowę. To, że skarżący dopuścił się wymuszenia stwierdzono na podstawie zeznań S. i matki S. oraz przyznania się skarżącego do winy podczas rozmowy w dniu 3 stycznia 2005 r.

C. Postanowienie w przedmiocie pozbawienia wolności

25. W dniu 10 lutego 2005 r. komendant Sowieckiej Komendy Rejonowej Policji w Nowosybirsku zwrócił się do Sowieckiego Sądu Rejonowego w Nowosybirsku o wydanie postanowienia nakazującego umieszczenie skarżącego w schronisku dla nieletnich.

26. W dniu 21 lutego 2005 r. w Sowieckim Sądzie Rejonowym odbyła się rozprawa z udziałem skarżącego i jego dziadka, podczas której przedstawili oni zaświadczenia lekarskie potwierdzające, że skarżący cierpi na zaburzenie psychiczne i enurezję.

27. Jeszcze tego samego dnia sąd wydał wyrok, w którym nakazał umieszczenie skarżącego w schronisku dla nieletnich na okres trzydziestu dni. Stanowił on jak następuje:

„Komendant Sowieckiej Komendy Rejonowej Policji w Nowosybirsku zwrócił się do tutejszego sądu z wnioskiem o umieszczenie [skarżącego], zarejestrowanego w Inspektoracie [ds. nieletnich] jako nieletni sprawca od dnia 4 stycznia 2002 r., w schronisku dla nieletnich na okres trzydziestu dni.

W dniu 14 maja 2003 r. [skarżący] popełnił czyn z art. 161 Kodeksu karnego Federacji Rosyjskiej. Postępowanie karne nie zostało wszczęte z uwagi na fakt, iż [skarżący] nie osiągnął wieku odpowiedzialności karnej.

W dniu 24 lipca 2003 r. [skarżący] popełnił czyn z art. 213 Kodeksu karnego Federacji Rosyjskiej. Postępowanie karne nie zostało wszczęte z uwagi na fakt, iż [skarżący] nie osiągnął wieku odpowiedzialności karnej.

W dniu 27 sierpnia 2004 r. [skarżący] ponownie popełnił czyn z art. 161 Kodeksu karnego Federacji Rosyjskiej. Postępowanie karne nie zostało wszczęte z uwagi na fakt, iż [skarżący] nie osiągnął wieku odpowiedzialności karnej. [Skarżący] został umieszczony na okres trzydziestu dni w schronisku dla nieletnich.

Nieletni żyje w niekorzystnych warunkach rodzinnych, a za jego wychowanie w możliwym zakresie odpowiada dziadek; rodzice [skarżącego] są alkoholikami i mają negatywny wpływ na syna. Zanim nadano [dziadkowi] statusu opiekuna prawnego, [skarżący] mieszkał w domu dziecka i uczył się w szkole nr 61. W czasie istotnym dla sprawy uczył się w szkole nr 163, często wagarował, a od grudnia zupełnie przestał uczęszczać do szkoły. Ponieważ wymagana kontrola nad nim nie jest sprawowana,

nioletni spędza większą część dnia na ulicy, popełniając przestępstwa szkodliwe społecznie.

W dniu 27 grudnia 2004 r. [skarżący] popełnił kolejny czyn z art. 163 Kodeksu karnego Federacji Rosyjskiej; postępowanie karne nie zostało wszczęte z uwagi na fakt, iż [skarżący] nie osiągnął wieku odpowiedzialności karnej.

Biorąc pod uwagę powyższe okoliczności, [Komendant Komendy Policji] uznaje za konieczne umieszczenie [skarżonego] w schronisku dla nieletnich na okres trzydziestu dni w celu zapobieżenia kolejnym czynom bezprawnym.

Pełnomocnik Inspektoratu ds. Nieletnich poparł wnioszek Komendanta Komendy Policji i wyjaśnił, że opiekun prawny [skarżonego] wniósł na piśmie o odwołanie go z funkcji opiekuna prawnego, a [Inspektorat] przychylił się do tego wniosku.

[Skarżący] odmówił składania wyjaśnień.

Przedstawiciel [skarżonego] [dziadek] sprzeciwił się umieszczeniu [skarżonego] w schronisku dla nieletnich, zauważając, że [skarżący] w dniu 27 grudnia 2004 r. nie popełnił przestępstwa, ponieważ był wówczas z [dziadkiem] w przychodni lekarskiej na badaniu.

Adwokat, p. [R.], zwróciła się do sądu o oddalenie wniosku Komendanta Komendy Policji.

Prokurator zwrócił się do sądu o uwzględnienie wniosku i umieszczenie [skarżonego] w schronisku dla nieletnich, biorąc pod uwagę, że dokumenty przedstawione przez opiekuna [skarżonego] nie potwierdzały, że [skarżący] był w przychodni lekarskiej w dniu 27 grudnia 2004 r. o godz. 13:00 lub że był niezdolny do popełnienia przestępstwa, w szczególności mając na uwadze osobowość [skarżonego] i fakt, że popełnił już szereg przestępstw.

Po wysłuchaniu stron postępowania i zapoznaniu się z przedłożonymi przez nie materiałami sąd uznaje, że wniosek należy uwzględnić z następujących przyczyn: [skarżący] jest zarejestrowany w bazie danych [policyjnego Wydziału ds. Nieletnich]; był uprzednio umieszczony w [schronisku dla nieletnich] w celu skorygowania jego zachowania, ale nie wyciągnął stosownych wniosków i popełnił kolejne czyny karalne; środki zapobiegawcze zastosowane przez Inspektorat [ds. Nieletnich] oraz opiekuna prawnego nie przyniosły rezultatów, co pokazuje, że [skarżący] nie wyciągnął żadnych wniosków. [Skarżonego] należy umieścić na okres trzydziestu dni w [schronisku dla nieletnich] w celu skorygowania jego zachowania.

Materiał z akt sprawy przeanalizowany przez sąd potwierdza, że [skarżący] dopuścił się czynu szkodliwego społecznie: ze skargi pani [S.] wynika, że w dniu 27 grudnia 2004 r., ok. godz. 13:00 [skarżący] wymusił na podwórku od jej syna [S.] kwotę 1000 rubli; działaniu temu towarzyszyły groźby użycia przemocy. W dniu 3 stycznia 2005 r. [skarżący] ponownie przyszedł do ich domu i ponownie wymusił od jej syna 1000 rubli, grożąc mu użyciem przemocy. Z zeznań [S.] wynika, że w dniu 27 grudnia 2004 r. około godz. 13:00 [skarżący] powiedział [S.] na podwórku, że ten ma mu dać 1000 rubli; działaniu temu towarzyszyły groźby użycia przemocy, dlatego też [S.] dał mu pieniądze. W dniu 3 stycznia 2005 r. [skarżący] ponownie przyszedł do ich domu i ponownie wymusił od [S.] 1000 rubli, ponownie grożąc mu użyciem przemocy. [S.] poskarżył się matce, która wezwała policję.

Sąd bierze pod uwagę, że okoliczności te znajdują potwierdzenie w wyjaśnieniach [skarżonego], który nie zaprzeczył, iż dostał od [S.] pieniądze w dniu 27 grudnia 2004 r., ponieważ [S.] bał się skarżonego. [Skarżący] nie zaprzeczył też, że przyszedł do domu [S.] w dniu 3 stycznia 2005 r. W sprawie wydarzeń z dnia 27 grudnia 2004 r.

i 3 stycznia 2005 r. nie wszczęto postępowania karnego, ponieważ skarżący nie osiągnął wieku odpowiedzialności karnej.

Mając na uwadze te okoliczności, sąd uznaje wyjaśnienia opiekuna skarżącego, że [skarżący] nie popełnił przestępstw w dniach 27 grudnia 2004 r. i 3 stycznia 2005 r. za nieuzasadnione i zbyt daleko idące.

Mając na uwadze powyższe okoliczności faktyczne oraz orzeczenie wydane na podstawie art. 22 ust. 2 pkt 4 ustawy o nieletnich, sąd uwzględnia wniosek Komendanta Komendy Policji i postanawia umieścić skarżącego w schronisku dla nieletnich na okres trzydziestu dni”.

D. Pozbawienie wolności poprzez umieszczenie w schronisku dla nieletnich

28. W dniu 21 lutego 2005 r. skarżący został umieszczony w schronisku dla nieletnich w Nowosybirsku, gdzie pozostawał do dnia 23 marca 2005 r.

1. Przedstawiony przez skarżącego opis warunków stanowiącego pozbawienie wolności pobytu w schronisku dla nieletnich

29. Według skarżącego przebywał on w jednym pomieszczeniu sypialnym z siedmioma innymi nieletnimi. Światła były włączone przez całą noc.

30. W ciągu dnia nieletni nie mogli leżeć w łóżkach ani wchodzić do pomieszczenia sypialnego. Musieli spędzać całe dnie w dużej, pustej sali bez żadnego umeblowania lub urządzeń sportowych. Kilka razy dostali zestaw do gry w szachy oraz inne gry planszowe. W ciągu trzydziestodniowego pobytu skarżącego w schronisku tylko dwa razy pozwolono im wychodzić na zewnątrz.

31. Nieletni mieli zajęcia dwa razy w tygodniu przez około trzy godziny. Mieli wyłącznie matematykę i gramatykę rosyjską. Nie mieli innych przedmiotów z oficjalnie zatwierdzonego programu nauczania dla szkół średnich. Około dwadzieścioro dzieci w różnym wieku i ze szkół różnego szczebla było nauczanych w ramach jednej klasy.

32. Wychowawcy stosowali wobec nieletnich zbiorowe kary. Gdy jeden z nieletnich naruszył rygorystyczny regulamin schroniska, wszyscy nieletni byli zmuszeni do stania w szeregu pod ścianą bez poruszania się, rozmawiania i bez możliwości przyjęcia pozycji siedzącej. Mając na uwadze, że wielu nieletnich było osobami niestabilnymi psychicznie i niezdyscyplinowanymi ze względu na swoje społecznie niekorzystne środowisko, tego rodzaju kara była stosowana codziennie i często trwała godzinami.

33. Nieletni nie mogli opuszczać pomieszczenia, w którym byli zgromadzeni. Musieli prosić wychowawcę o pozwolenie na wyjście do toalety, a tam mogli udawać się tylko w trzyosobowych grupach. Z wyjściem do toalety musieli zatem czekać na utworzenie się takiej grupy. Mając na

uwadze, że skarżący cierpiał na enurezję, fakt, iż nie mógł wychodzić do toalety tak często, jak potrzebował, powodował ból pęcherza i cierpienie psychiczne. Jeżeli prośby o wyjście do toalety były zbyt częste, wychowawcy karali go, zmuszając do wykonywania szczególnie uciążliwych prac porządkowych.

34. Chociaż dziadek skarżącego poinformował personel schroniska o enurezji skarżącego i ADHD, skarżący nie został objęty żadnym leczeniem.

2. Przedstawiony przez Rząd opis warunków stanowiącego pozbawienie wolności pobytu w schronisku dla nieletnich

35. Według Rządu każde pomieszczenie sypialne w schronisku dla nieletnich ma siedemnaście metrów kwadratowych i znajdują się w nim cztery łóżka. Dostęp do łazienek i toalet na każdym piętrze nie był ograniczany.

36. W schronisku znajdowała się stołówka, gdzie posiłki podawano pięć razy dziennie. W placówce znajdowała się również sala gier i sala sportowa. Dostępne były sprzęt audio i wideo, gry edukacyjne oraz dzieła literatury.

37. Wychowawcy prowadzili „pracę prewencyjną” z każdym z nieletnich przebywających w placówce i mogli stosować zachęty lub kary w formie reprimendy słownej. Nie stosowano kar cielesnych; nieletni nie byli zobowiązani do wykonywania ciężkich ani brudnych prac.

38. Gabinet medyczny w placówce był wyposażony we wszelkie konieczne sprzęty i leki. Z listy personelu przedstawionej przez Rząd wynika, że w gabinecie medycznym był zatrudniony pediatra, dwie pielęgniarki i psycholog. Według Rządu każde dziecko było badane przez pediatrę przy przyjęciu do placówki, a następnie każdego dnia pobytu. W razie konieczności stosowano leczenie. Z dotyczącej skarżącego „dokumentacji rachunkowej i statystycznej” schroniska dla nieletnich wynika, że nie poinformował lekarza o enurezji.

39. Akta skarżącego zawierające w szczególności informacje o stanie zdrowia w chwili przyjęcia, prowadzonej pracy prewencyjnej oraz zastosowanych wobec niego karach, zostały zniszczone w dniu 17 stycznia 2008 r., po wygaśnięciu ustawowego okresu ich przechowywania przewidzianego zarządzeniem nr 215 ministra spraw wewnętrznych z dnia 2 kwietnia 2004 r. (zob. par. 73 poniżej). Tym niemniej Rząd stwierdził, że „dokumentacja rachunkowa i statystyczna” skarżącego, o której mowa powyżej, została zachowana ze względu na nieograniczony okres przechowywania przewidziany w zarządzeniu nr 215 (zob. par. 74 poniżej).

40. Według Rządu inne dokumenty medyczne i dzienniki dotyczące skarżącego w schronisku dla nieletnich zostały zniszczone, gdy stały się zbędne, a żadne dokumenty nie były kompilowane. Było to możliwe ze względu na brak przepisów dotyczących przechowywania tego rodzaju dokumentów do czasu wejścia w życie zarządzenia nr 340 ministra spraw

wewnętrznych z dnia 12 maja 2006 r. (które przewidywało, że dokumentacja medyczna ma być przechowywana przez okres trzech lat).

41. Rząd przedstawił jednak pisemne oświadczenie wychowawcy ze schroniska dla nieletnich z dnia 23 grudnia 2010 r. Potwierdziła ona opis warunków stanowiącego pozbawienie wolności pobytu w schronisku dla nieletnich przedstawiony przez Rząd. Stwierdziła też, że jeden z wychowawców był zawsze obecny w pomieszczeniu, w którym przebywali nieletni, co zapewniało ciągłość procesu edukacyjnego. Nauczyciele z okolicznych szkół przychodzili codziennie do schroniska, tak aby nieletni mogli realizować program nauczania dla szkoły średniej. Po opuszczeniu schroniska nieletni otrzymywali zaświadczenie o postępach edukacyjnych. Wychowawca stwierdziła, że nie pamięta skarżącego, ale zapewniła, że nie otrzymywała żadnych wniosków ani skarg od niego ani od innych nieletnich.

42. Rząd przedstawił również kopię umowy z dnia 1 września 2004 r. między schroniskiem dla nieletnich a szkołą średnią nr 15, zgodnie z którą szkoła zobowiązała się do organizacji w schronisku lekcji na poziomie szkoły średniej zgodnie z programem nauczania opracowanym w schronisku. Kopia nieopatrzonego datą dwutygodniowego programu nauczania została przedstawiona przez Rząd. Program ten obejmował cztery lekcje dziennie we wtorki, czwartki i piątki.

E. Stan zdrowia skarżącego po opuszczeniu schroniska dla nieletnich

43. W dniu 23 marca 2005 r. skarżący opuścił schronisko dla nieletnich. Następnego dnia zabrano go do szpitala, gdzie poddano go leczeniu w związku z nerwicą i zespołem nadpobudliwości psychoruchowej z deficytem uwagi. Był hospitalizowany co najmniej do 21 kwietnia 2005 r.

44. W dniu 31 sierpnia 2005 r. skarżący został umieszczony w domu dziecka i zgodnie z wypisem z dokumentacji medycznej sporządzonej w domu dziecka uciekał z niego w okres między 14 września a 11 października 2005 r. oraz ponownie między 13 a 23 października 2005 r.

45. W dniu 1 listopada 2005 r. został przeniesiony do dziecięcego szpitala psychiatrycznego, gdzie pozostał do 27 grudnia 2005 r. Po tym zdarzeniu wrócił do dziadka, który ponownie został ustanowiony jego opiekunem prawnym.

46. W dniu 4 października 2005 r. dziadek skarżącego złożył skargę do Prokuratora Generalnego, z której wynika, że skarżący, będący osobą cierpiącą na zaburzenie psychiczne, nie był objęty żadnym leczeniem w schronisku dla nieletnich, co spowodowało pogorszenie jego stanu; nie zapewniono mu też żadnych zajęć edukacyjnych. Powtórzył on zarzuty w piśmie z dnia 30 listopada 2005 r. skierowanym do organów ścigania. Chociaż Prokuratura Sowieckiego Rejonu Nowosybirskiego wysłała odpowiedź do dziadka skarżącego w dniu 9 listopada 2005 r., a Prokuratura Okręgu Nowosybirskiego odesłała odpowiedź w dniu 16 grudnia 2005 r.,

obydwie dotyczyły wyłącznie kwestii proceduralnych związanych ze sprawą skarżącego (zob. par. 24 powyżej) i nie zawierały żadnych odpowiedzi na skargi dziadka w zakresie dotyczącym zdrowia skarżącego oraz warunków pozbawienia wolności.

F. Odwołanie się przez skarżącego od postanowienia o pozbawieniu wolności poprzez umieszczenie w placówce

47. Tymczasem w dniu 2 marca 2005 r. dziadek skarżącego odwołał się od postanowienia o pozbawieniu wolności poprzez umieszczenie w placówce z dnia 21 lutego 2005 r. Po pierwsze, podniósł, że takie pozbawienie wolności było bezprawne, ponieważ ustawa o nieletnich nie zezwala na pozbawienie wolności poprzez umieszczenie w placówce w celu „skorygowania zachowania”. Po drugie, zauważył, że nie poinformowano go o postanowieniu z dnia 12 stycznia 2005 r. o odmowie wszczęcia postępowania karnego przeciwko skarżącemu, a zatem został pozbawiony możliwości odwołania. Dodatkowo podniósł, że ustalenie sądu, iż skarżący popełnił przestępstwo opierało się na zeznaniach S. i jego matki oraz przyznaniu się skarżącego do winy. Skarżący przyznał się jednak do winy bez obecności swojego opiekuna. Nieobecny był również nauczyciel. Żaden nauczyciel nie był również obecny podczas przesłuchiwania S. Te wyjaśnienia i zeznania nie są zatem dopuszczalne dla celów dowodowych. Ponadto S. i jego matka nie stawili się na rozprawie sądowej i nie zostali przesłuchani przez sąd. Sąd nie zweryfikował też alibi skarżącego. Dziadek skarżącego podniósł w skardze, że sąd nie wziął pod uwagę wątłego zdrowia skarżącego i nie zweryfikował, czy stan ten pozwala na pozbawienie wolności poprzez umieszczenie w placówce.

48. W dniu 21 marca 2005 r. Sąd Okręgowy w Nowosybirsku uchylił w postępowaniu odwoławczym postanowienie o pozbawieniu wolności poprzez umieszczeniu w placówce z dnia 21 lutego 2005 r. Uznano, że skorygowanie zachowania nie jest jedną z podstaw umieszczenia nieletniego w schronisku dla nieletnich wymienionych w art. 22 ust. 2 pkt 4 ustawy o nieletnich. Pozbawienie wolności w celu skorygowania jego zachowania nie miało zatem podstawy w prawie krajowym. Ponadto Sąd Rejonowy nie uzasadnił, dlaczego uważa za konieczne pozbawienie skarżącego wolności. Sam fakt, że skarżący popełnił czyn zabroniony, za który nie mógł być ścigany ze względu na wiek, nie uzasadnia pozbawienia wolności poprzez umieszczenie w placówce. Tego rodzaju pozbawienie wolności byłoby dozwolone jedynie wówczas, gdyby spełniona została jedna z dodatkowych przesłanek wymienionych w art. 22 ust. 2 pkt 4 ustawy o nieletnich (zob. par. 66 poniżej). Sąd Okręgowy przekazał sprawę do ponownego rozpoznania przez Sąd Rejonowy.

49. W dniu 11 kwietnia 2005 r. Sowiecki Sąd Rejonowy umorzył postępowanie, ponieważ Komendant Sowieckiej Komendy Policji

w Nowosybirsku wycofał swój wniosek o umieszczenie skarżącego w schronisku dla nieletnich. Skarżący i jego dziadek nie zostali poinformowani o dacie rozprawy.

50. W dniu 22 marca 2006 r. dziadek skarżącego wniósł o kontrolę postanowienia z dnia 11 kwietnia 2005 r. Podnosił, że w wyniku umorzenia postępowania skarżącego pozbawiono możliwości udowodnienia niewinności w odniesieniu do czynu, za który bezprawnie zastosowano wobec niego pozbawienie wolności, umieszczając go w schronisku dla nieletnich.

51. W dniu 3 kwietnia 2006 r. prezes Sąd Okręgowy w Nowosybirsku uchylił postanowienie z dnia 11 kwietnia 2005 r. Uznał, po pierwsze, że zgodnie z art. 31 ust. 2 pkt 3) ustawy o nieletnich sędzia rozpoznający wniosek o umieszczenie skarżącego w schronisku dla nieletnich miał prawo do uwzględnienia lub oddalenia tego wniosku. Nie miał natomiast prawa do umorzenia postępowania. Po drugie, skarżący i jego opiekun prawny nie zostali poinformowani o dacie rozprawy, a zatem pozbawiono ich możliwości zajęcia stanowiska w kwestii umorzenia postępowania.

52. W dniu 17 kwietnia 2006 r. prokurator Okręgu Nowosybirskiego wniósł o kontrolę postanowienia Sądu Okręgowego z dnia 21 marca 2005 r.

53. W dniu 12 maja 2006 r. prezydium Sądu Okręgowego w Nowosybirsku uchyliło postanowienie z dnia 21 marca 2005 r., uznając, że zostało wydane przez niezgodny z prawem skład orzekający. Skierowało ono sprawę do ponownego rozpoznania w postępowaniu odwoławczym.

54. W dniu 29 maja 2006 r. prezes Sądu Okręgowego w Nowosybirsku przeprowadził na nowo rozprawę odwoławczą i podtrzymał postanowienie z dnia 21 lutego 2005 r., nakazując umieszczenie skarżącego w schronisku dla nieletnich. Uznał, że skarżący popełnił czyn karalny podlegający karze na podstawie art. 163 Kodeksu karnego, ale nie wszczęto wobec niego postępowania karnego, ponieważ nie osiągnął on wieku odpowiedzialności karnej. Pochodził z „problematicznej rodziny”; jego rodziców pozbawiono władzy rodzicielskiej, a opiekę nad nim sprawował dziadek. Skarżący wagarował i większość czasu spędzał na ulicy lub w kawiarence komputerowej. W tych okolicznościach konieczne było zgodnie z art. 22 ust. 2 pkt 4 ustawy o nieletnich umieszczenie go w schronisku dla nieletnich na okres trzydziestu dni w celu zapobieżenia popełnieniu kolejnych czynów karalnych. Fakt, iż Sąd Rejonowy jako podstawę pozbawienia wolności poprzez umieszczenie w placówce wskazał „skorygowanie zachowania”, nie uczynił bezprawnym postanowienia o pozbawieniu wolności poprzez umieszczenie w placówce z dnia 21 lutego 2005 r. Pozbawienie skarżącego wolności poprzez umieszczenie w placówce było uzasadnione innymi podstawami. Postanowienia o pozbawieniu wolności poprzez umieszczenie w placówce z dnia 21 lutego 2005 r. nie można było uchylić ze względu na stan zdrowia skarżącego, ponieważ zostało ono wykonane już w marcu 2005 r.

II. WŁAŚCIWE PRAWO KRAJOWE I PRAKTYKA

A. Konstytucja Federacji Rosyjskiej

55. Każdy zatrzymany, osadzony w areszcie, oskarżony o popełnienie przestępstwa ma prawo do korzystania z pomocy adwokata (obrońcy) od chwili, odpowiednio, zatrzymania, osadzenia w areszcie lub przedstawienia mu aktu oskarżenia (art. 48 ust. 2).

B. Kodeks karny

56. Kodeks karny określa wiek odpowiedzialności karnej na 16 lat. Dla niektórych przestępstw, w tym wymuszenia, wiek odpowiedzialności karnej ustalono na czternaście lat (art. 20).

57. Zgodnie z art. 43 ust. 2 Kodeksu karnego celem sankcji karnej jest przywrócenie sprawiedliwości społecznej, resocjalizacja sprawcy oraz zapobieganie kolejnym przestępstwom.

58. W art. 87 ust. 1 Kodeksu karnego uregulowano kwestię odpowiedzialności karnej nieletnich, których zdefiniowano jako osoby między 14 a 18 rokiem życia, a także określono, że wobec nieletnich, którzy popełnili czyn zabroniony, można zastosować obowiązkowe środki o charakterze edukacyjnym lub sanekcyjnym. Artykuł 87 ust. 2 stanowi, że jeżeli sąd zwalnia nieletniego z odbycia kary, może on zostać umieszczony w specjalnej zamkniętej placówce wychowawczej prowadzonej przez organ Ministerstwa Oświaty.

C. Kodeks postępowania karnego

59. Podejrzany lub oskarżony ma prawo do pomocy prawnej od chwili zatrzymania (art. 46 ust. 4 pkt 3, art. 47 ust. 4 pkt 8 oraz art. 49 ust. 3).

60. Obecność obrońcy jest obowiązkowa, gdy podejrzanym lub oskarżonym jest nieletni. Jeżeli nieletni ani jego opiekun prawny nie wskazali obrońcy z wyboru, musi on zostać wskazany przez funkcjonariusza policji, śledczego, prokuratora lub sędziego prowadzącego sprawę (art. 51 ust. 1 i 3).

61. Obrońca musi być obecny podczas każdego przesłuchania nieletniego podejrzanego. Jeżeli podejrzany ma mniej niż szesnaście lat, obowiązkowa jest również obecność psychologa lub nauczyciela. Funkcjonariusz policji, śledczy lub prokurator prowadzący przesłuchanie musi dopilnować, aby podczas każdego przesłuchania obecny był psycholog lub nauczyciel (art. 425 ust. 2–4).

62. Opiekun prawny nieletniego podejrzanego może uczestniczyć we wszystkich czynnościach prowadzonych w toku postępowania wyjaśniającego, począwszy od pierwszego przesłuchania (art. 426 ust. 1 i 2 pkt 3)

63. Świadkowie są przesłuchiwani bezpośrednio przez sąd prowadzący postępowanie (art. 278). Zeznania pokrzywdzonego lub świadka złożone w postępowaniu wyjaśniającym mogą zostać odczytane za zgodą stron w dwóch przypadkach: (i) jeżeli istnieje istotna rozbieżność między tymi zeznaniami a zeznaniami złożonymi w sądzie; lub (ii) jeżeli pokrzywdzony lub świadek nie stawił się w sądzie (art. 281).

D. Ustawa o nieletnich

64. Federalna ustawa o podstawowych środkach zapobiegania zaniedbaniu dzieci i przestępczości nieletnich nr 120-FZ z dnia 24 czerwca 1999 r. (zwana dalej „ustawą o nieletnich”) definiuje nieletniego jako osobę poniżej osiemnastego roku życia (art. 1).

65. Nieletni ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, który popełnił czyn karalny przed osiągnięciem ustawowego wieku odpowiedzialności karnej, może zostać umieszczony w „zamkniętej placówce wychowawczej” na okres do trzech lat (art. 15 ust. 4–7). Główne cele zamkniętych placówek wychowawczych to:

- i) zakwaterowanie, wychowanie i edukacja nieletnich między ósmym a osiemnastym rokiem życia, którzy wymagają specjalnego podejścia wychowawczego;
- ii) psychologiczna, medyczna i pedagogiczna rehabilitacja nieletnich, a także indywidualna praca prewencyjna;
- iii) ochrona praw i uzasadnionych interesów nieletnich oraz zapewnienie im opieki medycznej oraz edukacji na poziomie szkoły średniej i zawodowej;
- iv) zapewnienie pomocy społecznej, psychologicznej i pedagogicznej nieletnim z trudnościami zdrowotnymi, behawioralnymi lub edukacyjnymi;
- v) organizacja klubów lub sekcji sportowych, naukowych i innych oraz zachęcanie nieletnich do udziału w klubach lub sekcjach;
- vi) wdrażanie programów i polityk ukierunkowanych na rozwój u nieletnich zachowania zgodnego z prawem (art. 15 ust. 2).

66. Nieletni może zostać umieszczony w schronisku dla nieletnich wyłącznie na najkrótszy możliwy okres konieczny na znalezienie stosownego zakwaterowania, a maksymalnie na okres trzydziestu dni (art. 22 ust. 6) w następujących przypadkach:

- a) nieletni, co do którego sąd nakazał umieszczenie w zamkniętej placówce wychowawczej może zostać umieszczony w schronisku dla nieletnich na czas konieczny do przygotowania przeniesienia go do zamkniętej placówki wychowawczej (art. 22 ust. 1 pkt 3 oraz art. 22 ust. 2 pkt 1 oraz art. 31 ust. 1);
- b) nieletni, odnośnie do którego sąd rozpoznaje wniosek o umieszczenie w zamkniętej placówce wychowawczej, może zostać umieszczony w schronisku dla nieletnich na okres do trzydziestu dni, jeżeli jest to konieczne w celu ochrony jego zdrowia lub życia lub w celu zapobieżenia

popęlnieniu przez niego kolejnych czynów karalnych, lub jeżeli nie posiada on stałego miejsca zamieszkania, zbiegł lub nie stawiał się na rozprawach sądowych lub badaniu lekarskim więcej niż dwa razy bez zasadnego usprawiedliwienia (art. 22 ust. 2 pkt 2 i art. 26 ust. 6);

c) nieletni, który uciekł z zamkniętej placówki wychowawczej, może zostać umieszczony w schronisku dla nieletnich na czas konieczny na znalezienie dla niego stosownego zakwaterowania (art. 22 ust. 2 pkt 3);

d) nieletni, którzy popełnił czyn karalny przed osiągnięciem ustawowego wieku odpowiedzialności karnej, może zostać umieszczony w schronisku dla nieletnich, jeżeli jest to konieczne w celu ochrony jego życia lub zdrowia, zapobieżenia popełnieniu przez niego kolejnego czynu karalnego lub jeżeli nie można ustalić jego tożsamości, nie ma on stałego miejsca zamieszkania, zamieszkuje on okręg inny niż okręg, w którym popełniono czyn karalny, lub nie może być niezwłocznie oddany pod pieczę rodziców lub opiekunów prawnych ze względu na odległość od ich miejsca zamieszkania (art. 22 ust. 2 pkt 4–6).

67. Do głównych celów schronisk dla nieletnich należą:

- tymczasowe pozbawienie wolności nieletnich sprawców w celu ochrony ich życia i zdrowia oraz zapobieżenia popełnieniu przez nich kolejnych czynów karalnych;
- indywidualna praca prewencyjna z nieletnimi w celu ustalenia, czy brali oni udział w popełnieniu czynów karalnych, ustalenia okoliczności, przyczyn i warunków, które doprowadziły do takich czynów oraz poinformowania właściwych organów ścigania;
- przeniesienie nieletnich do zamkniętych placówek wychowawczych oraz inne środki służące znalezieniu zakwaterowania dla nieletnich tymczasowo umieszczonych pod opieką schroniska (art. 22 ust. 1).

68. Umieszczenie w schronisku dla nieletnich nakazuje postanowieniem sędziego (art. 22 ust. 3 pkt 2) na wniosek lokalnego wydziału spraw wewnętrznych, który musi przedłożyć na poparcie wniosku następujące materiały: materiał dowodowy potwierdzający, że nieletni popełnił czyn karalny; materiały wskazujące cele oraz uzasadnienie umieszczenia nieletniego w schronisku dla nieletnich; a także materiały potwierdzające, że umieszczenie w schronisku dla nieletnich jest konieczne dla ochrony życia lub zdrowia nieletniego lub zapobieżenia popełnieniu przez niego kolejnych czynów karalnych (art. 31 ust. 1). Nieletni oraz jego rodzice lub opiekunowie prawni mają prawo zapoznać się z tymi materiałami. Materiały są następnie analizowane przez sąd orzekający w składzie jednoosobowym podczas rozprawy z udziałem nieletniego, którego dotyczy sprawa, jego rodziców lub opiekunów, obrońcy, prokuratora oraz pełnomocników lokalnego wydziału spraw wewnętrznych oraz schroniska dla nieletnich. Sędzia wydaje postanowienie z uzasadnieniem, uwzględniając lub oddalając wniosek o umieszczenie nieletniego w schronisku (art. 31 ust. 2). Nieletni lub jego

rodzice, opiekunowie prawni lub obrońca mogą w terminie dziesięciu dni odwołać się od postanowienia do sądu wyższej instancji (art. 31 ust. 3).

E. Instrukcja dotycząca schronisk dla nieletnich

69. Instrukcja o organizacji działalności schronisk dla nieletnich przyjęta zarządzeniem nr 215 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 2 kwietnia 2004 r. (obowiązująca w czasie istotnym dla sprawy) stanowiła, że schroniska dla nieletnich mają być zarządzane przez lokalne wydziały spraw wewnętrznych (§ 4).

70. Przy przyjęciu do schroniska dla nieletnich, nieletni oraz jego rzeczy osobiste podlegają przeszukaniu. Zakazane przedmioty muszą zostać skonfiskowane, natomiast pieniądze, przedmioty wartościowe i inne przedmioty są oddawane do depozytu u księgowego schroniska (§ 14 i § 15).

71. Schroniska dla nieletnich musiały być ogrodzone, a ogrodzenie musiało być wyposażone w systemy alarmowe oraz punkt kontroli wejść i wyjść (§ 19). Rygoru dyscyplinarnego pilnował patrol dyżurny (§ 22).

72. Kierownik schroniska dla nieletnich odpowiadał za ustalenia dotyczące ochrony, w ramach których obowiązkowe było zapewnienie całodobowego nadzoru nieletnich, również w czasie snu, jak również wykluczenie możliwości niedozwolonego opuszczania terenu placówki przez nieletnich (§ 39).

73. Dla każdego nieletniego zakładano akta osobowe zawierające następujące informacje: dokumenty stanowiące podstawę przyjęcia nieletniego do placówki, raport z przeszukania, rejestr przeprowadzonych działań prewencyjnych oraz zastosowanych nagród i kar, zaświadczenia lekarskie potwierdzające stan zdrowia nieletniego w chwili przyjęcia i wszelkie inne (§ 18). Akta osobowe musiały być przechowywane przez okres dwóch lat i niszczone po upływie tego okresu (załącznik nr 5).

74. „Dokumentacja rachunkowa i statystyczna” schroniska dla nieletnich dla każdego nieletniego musiała być przechowywana w schronisku przez czas nieokreślony (załącznik nr 4, przypis końcowy nr 2).

75. W stosownych przypadkach można prowadzić z nieletnimi indywidualną pracę prewencyjną, w której bierze się pod uwagę ich wiek, postępowanie, ciężar popełnionego czynu karalnego oraz inne okoliczności (§ 24). Aby zapewnić większą skuteczności pracy prewencyjnej, możliwe jest stosowanie wobec nieletnich zachęt i kar (§ 25).

76. W celu zapobieżenia przestępczości nieletnich personel schronisk dla nieletnich może podejmować następujące działania w ramach pracy prewencyjnej:

- (a) ustalanie warunków życia i wykształcenia rodziny nieletniego, cech osobowości i zainteresowań nieletniego, przyczyn ucieczki z domu lub porzucenia szkoły, a także okoliczności faktycznych udziału nieletniego w popełnieniu czynów karalnych oraz okoliczności,

w których zostały one popełnione, w tym informacji o ewentualnych współsprawcach oraz sposobie rozporządzenia ewentualnym skradzionym mieniem;

- (b) przekazywanie organom ścigania wszelkich informacji o osobach uczestniczących w popełnieniu czynów karalnych lub innych informacji, które mogą przyczynić się do śledztwa w sprawie takich czynów;
- (c) podejmowanie indywidualnych działań wychowawczych ze szczególnym naciskiem na rozwój pozytywnych cech i zainteresowań w celu zwalczania wad charakteru oraz motywowania nieletnich do nauki i pracy (§ 26).

III. ISTOTNE MATERIAŁY MIĘDZYNARODOWE

A. Rada Europy

77. Istotne części zalecenia Komitetu Ministrów w sprawie reakcji społecznych na przestępczość nieletnich nr R (87) 20 z dnia 17 września 1987 r. stanowią, co następuje:

„[...]zważywszy, że młodzi ludzie podlegają nieustannemu rozwojowi, w związku z czym wszelkie działania podejmowane w odniesieniu do nich powinny mieć charakter edukacyjny;

zważywszy, że reakcje społeczne na przestępczość nieletnich powinny uwzględniać osobowość i szczególne potrzeby nieletnich, jak również to, że osoby te wymagają specjalistycznej interwencji oraz — w odpowiednich przypadkach — specjalistycznego postępowania opartego w szczególności na zasadach zawartych w Deklaracji Praw Dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ;

[...]

wychodząc z założenia, że nieletnim muszą przysługiwać te same gwarancje proceduralne co dorosłym; [...]

zaleca rządów krajów członkowskich — w zależności od potrzeb — poddanie rewizji obowiązujących w nich praw i praktyk w wyszczególnionych poniżej obszarach w celu:

[...]

III. *Postępowanie przeciwko nieletnim*

4. zapewnienia, że w przypadku nieletnich rozprawy sądowe odbywają się w szybszym trybie i bez zbędnych opóźnień w celu zagwarantowania ich skutecznego działania edukacyjnego;

[...]

8. wzmocnienia prawnej sytuacji nieletnich w trakcie postępowania, w tym w czasie postępowania policyjnego, między innymi poprzez poszanowanie:

- zasady domniemania niewinności;

- prawa do obrońcy, który w razie konieczności zostanie wyznaczony i opłacony z urzędu;
- prawa do obecności rodziców lub innych przedstawicieli prawnych, którzy powinni być informowani o przebiegu postępowania od jego początku;
- prawa nieletnich do wzywania i przesłuchiwania świadków oraz do konfrontacji;
- [...]
- prawa do apelacji;
- prawa do wnioskowania o rewizję nałożonych środków i działań; [...]"

78. Zalecenie (Rec (2003)20) Komitetu Ministrów dla państw członkowskich Rady Europy dotyczące nowych sposobów postępowania w kwestii przestępczości nieletnich oraz roli systemu wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich, przyjęte w dniu 24 września 2003 r., w istotnym zakresie stanowi, co następuje:

„15. W przypadku zastosowania aresztu policyjnego należy uwzględnić małość osoby zatrzymanej, jej wiek, bezbronność i stopień dojrzałości. Osoba ta powinna zostać bezzwłocznie, w pełni zrozumiały dla niej sposób poinformowana o przysługujących jej prawach i gwarancjach. Podczas przesłuchania przez policję zasadniczo powinien jej towarzyszyć rodzic/opiekun prawny lub inna właściwa osoba dorosła. Ponadto, powinna także mieć prawo do kontaktu z prawnikiem i lekarzem. [...]"

79. Zalecenie CM/Rec (2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie zasad europejskich dotyczących kar i środków alternatywnych stosowanych wobec sprawców nieletnich, przyjęte w dniu 5 listopada 2008 r., stanowi między innymi, co następuje:

„Część I – Podstawowe zasady, zakres i definicje

[...]

2. Kary i środki, jakie mogą zostać nałożone na nieletnich, a także sposób ich realizacji będą regulowane odnośnymi przepisami prawa i będą oparte na zasadach integracji społecznej, edukacji i przeciwdziałania ponownemu popełnieniu przestępstwa.

[...]

5. Nakładanie i realizacja kar czy środków odbywać się będą w oparciu o najlepiej pojęty interes nieletnich sprawców, w zależności od ciężkości popełnionego przestępstwa (zasada proporcjonalności) oraz z uwzględnieniem wieku, fizycznego i psychicznego dobra, rozwoju, zdolności i osobistych uwarunkowań sprawcy (zasada indywidualizacji), na podstawie ewentualnych ocen i raportów psychologicznych, psychiatrycznych lub społecznych.

[...]

7. Wdrażane kary czy środki nie będą w żaden sposób poniżać czy upokarzać osoby nieletnie, które im podlegają.

8. Kary czy środki nie będą wdrażane w sposób dodatkowo zwiększający ich dotkliwość lub przyczyniający się do wystąpienia prawnie nieuzasadnionego ryzyka szkody fizycznej czy psychicznej.

[...]

10. W przypadku nieletnich sprawców pozbawienie wolności stanowić będzie środek stosowany w ostateczności, nakładany i realizowany w możliwie najkrótszym wymiarze czasowym. Należy podjąć niezbędne działania, aby nie dopuścić do objęcia sprawcy aresztem przedprocesowym.

[...]

13. Każdy system wymiaru sprawiedliwości zajmujący się sprawami nieletnich będzie aktywnie uczestniczył w pracach związanych z orzekaniem i realizacją kar i środków. Prawa i zabezpieczenia prawne przysługujące sprawcom nieletnim nie mogą być mniejsze niż te przewidziane ogólnymi zasadami postępowania karnego dla sprawców dorosłych.

14. Każdy system wymiaru sprawiedliwości zajmujący się sprawami nieletnich będzie odpowiednio uwzględniał prawa i obowiązki rodziców i opiekunów prawnych, a także — w miarę możliwości — będzie angażował ich w postępowanie oraz wykonanie kar czy środków, chyba że takie działanie nie byłoby w najlepiej pojętym interesie nieletniego. [...]

[...]

21. Dla potrzeb niniejszych zasad:

[...]

21.5. „pozbawienie wolności” oznacza wszelkie formy osadzenia na mocy decyzji organów sądowiczych lub administracyjnych w danej instytucji, której nieletniemu nie wolno opuszczać wedle swojego uznania;

[...]

Część III – Pozbawienie wolności

[...]

49.1. Kara pozbawienia wolności ma służyć wyłącznie tym celom, dla których została nałożona, a jej realizacja powinna odbywać się w sposób nieprzysparzający dodatkowych — już i tak z nią związanych — cierpień.

[...]

50.1. Nieletni pozbawieni wolności będą mieć zapewniony dostęp do szeregu różnych zajęć i działań w ramach zastosowanej interwencji, zgodnych z ustalonym dla nich planem indywidualnym mającym na celu stopniowe przechodzenie do mniej restrykcyjnych metod postępowania wobec nieletnich oraz przygotowanie ich do zwolnienia i reintegracji w społeczeństwie. Zajęcia te i działania powinny przyczyniać się do poprawy zdrowia fizycznego i psychicznego nieletnich, wzmocnienia ich poczucia własnej godności i odpowiedzialności oraz do wypracowania takiego podejścia i umiejętności, dzięki którym nie dopuszczają się ponownego przestępstwa.

[...]

56. Osoby nieletnie, wobec których zastosowano karę pozbawienia wolności, będą przebywać w instytucjach stosujących jak najmniej restrykcyjne metody zapewnienia im bezpieczeństwa pobytu w placówce.

57. Osoby nieletnie, u których rozpoznano chorobę psychiczną i wobec których zastosowano karę pozbawienia wolności, należy umieszczać w ośrodkach opieki psychicznej.

[...]

62.2. Podczas przyjmowania każdego nieletniego do instytucji należy udokumentować następujące informacje na jego temat:

[...]

g. z wyjątkiem okoliczności, w których zastosowanie znajdują przepisy o tajemnicy lekarskiej, wszelkie informacje dotyczące ryzyka ewentualnych samookaleczeń lub chorób, które są istotne dla fizycznego i psychicznego dobrostanu nieletniego lub innych osób.

[...]

62.5. Możliwie jak najszybciej po przyjęciu do instytucji nieletni zostanie poddany badaniu medycznemu, utworzona zostanie jego dokumentacja medyczna, w której odnotowywane będą wszelkie choroby, obrażenia i sposoby ich leczenia.

[...]

65.2. Nieletni będą mieć zapewniony łatwy dostęp do urzędów sanitarnych spełniających wymagania z punktu widzenia higieny i poszanowania prywatności.

[...]

69.2. Opieka zdrowotna dla nieletnich pozbawionych wolności będzie realizowana zgodnie z zatwierdzonymi standardami medycznymi stosowanymi w przypadku osób nieletnich w szerszej społeczności.

[...]

73. Szczególną uwagę należy zwrócić na potrzeby:

[...]

d. nieletnich z zaburzeniami zdrowia fizycznego i psychicznego;

[...]

77. Zajęcia te powinny mieć na celu edukację nieletnich, ich rozwój osobowy i społeczny, szkolenie zawodowe, rehabilitację i przygotowanie do zwolnienia. [...]

[...]

78.3. W przypadku gdy nieletni nie mają możliwości uczęszczania do lokalnych szkół lub ośrodków szkoleniowych poza instytucją, nauczanie i szkolenia powinny się odbywać na terenie instytucji, ale pod kierownictwem zewnętrznych władz odpowiedzialnych za oświatę i szkolenia zawodowe.

[...]

78.5. Nieletni, wobec których zastosowano karę pozbawienia wolności, pozostaną w pełni zintegrowani w ramach obowiązującego w danym kraju systemu kształcenia i szkolenia zawodowego, tak aby po zwolnieniu mieli oni możliwość bez przeszkód kontynuować swoją edukację i szkolenie zawodowe.

[...]

81. Wszyscy nieletni, wobec których zastosowano karę pozbawienia wolności, będą mieli możliwość regularnego wykonywania ćwiczeń fizycznych przez przynajmniej dwie godziny dziennie, z czego przynajmniej jedna godzina będzie poświęcona na aktywność fizyczną na świeżym powietrzu, jeżeli pozwalają na to warunki pogodowe.

[...]

94.1. Procedury dyscyplinarne stanowiąc będą rozwiązaniem stosowane w ostateczności. Przede wszystkim wdrażane będą działania naprawcze mające na celu rozwiązanie ewentualnych konfliktów, interakcję i edukację oraz dążenie do weryfikacji norm zachowania, które będą stosowane w pierwszej kolejności, przed uciekaniem się do formalnych przesłuchań dyscyplinarnych czy kar.

[...]

95.1. Kary dyscyplinarne będą w miarę możliwości dobierane tak, aby zapewniony był ich wymiar edukacyjny. Nie powinny one być surowsze niż uzasadnia to stopień ciężkości popełnionego wykroczenia.

95.2. Zakazuje się kar zbiorowych, cielesnych, karania poprzez przetrzymywanie w ciemnym pomieszczeniu, a także wszelkich innych nieludzkich lub poniżających form karania.

[...]

Część IV – Pomoc i doradztwo prawne

120.1. Nieletnim i ich rodzicom lub opiekunom prawnym przysługuje prawo do korzystania z pomocy prawnej i doradztwa prawnego we wszystkich kwestiach związanych z nałożeniem i realizacją kar lub środków alternatywnych.

120.2. Kompetentne władze i służby zapewnią nieletnim odpowiednie możliwości mające na celu uzyskanie skutecznej i poufnej porady i pomocy prawnej, w tym nieograniczony dostęp do nienadzorowanych kontaktów z prawnikami.

120.3. Państwo zobowiązane jest zapewnić darmową pomoc prawną nieletnim, ich rodzicom lub opiekunom prawnym, jeżeli zachodzi taka potrzeba z punktu widzenia ochrony interesu sprawiedliwości. [...]"

80. Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dla dzieci, przyjęte w dniu 17 listopada 2010 r. stanowią w istotnym zakresie, co następuje:

„II. Definicje

Na potrzeby niniejszych wytycznych w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dla dzieci (zwanymi dalej „wytycznymi”):

...

c. „wymiar sprawiedliwości przyjazny dla dzieci” oznacza każdy system, który gwarantuje respektowanie i skuteczne wdrażanie praw dzieci w najszerszym możliwym zakresie, z uwzględnieniem zasad określonych poniżej i poziomu dojrzałości dziecka i jego zdolności rozumienia oraz okoliczności sprawy. To szczególnie taki wymiar sprawiedliwości, który jest dostępny, dostosowany do wieku, szybko działający, skrupulatny, zaadaptowany do potrzeb i praw dzieci i skupiony na nich, respektuje prawa dzieci, w tym prawa do właściwego procesu, do uczestniczenia w postępowaniu i rozumienia go, do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego oraz do integralności i godności.

III. Podstawowe zasady

[...]

E. Praworzadność

1. Zasada praworządności powinna dotyczyć w pełni dzieci tak, jak dotyczy dorosłych.

2. Należy zagwarantować dzieciom należyte przeprowadzenie procedury wraz z wszystkimi jej elementami, takimi jak zasady legalności i proporcjonalności, domniemanie niewinności, prawo do sprawiedliwego procesu, prawo do porady prawnej, prawo dostępu do sądów i prawo do apelacji, w takim samym stopniu, w jakim gwarantowane są dorosłym, i nie powinny być redukowane do minimum lub odbierane pod pretekstem, że leży to w najlepszym interesie dziecka. Dotyczy to wszystkich sądowych, niesądowych i administracyjnych postępowań. Dzieci powinny mieć prawo dostępu do odpowiednich, niezależnych i skutecznych mechanizmów składania skarg. [...]

IV. Przyjazny dla dzieci wymiar sprawiedliwości przed, w trakcie i po postępowaniu sądowym

[...]

19. Jakakolwiek forma pozbawienia dzieci wolności powinna być środkiem ostatecznym i stosowanym na jak najkrótszy okres.

[...]

21. Biorąc pod uwagę wrażliwość dzieci pozbawionych wolności, znaczenie więzi rodzinnych i promowanie ponownej integracji ze społeczeństwem, właściwe władze powinny zagwarantować szacunek i aktywne wspieranie praw dziecka, zgodnie z zapisami uniwersalnych, europejskich aktów prawnych. Oprócz innych praw, dzieci powinny mieć w szczególności prawo do:

[...]

b. otrzymania odpowiedniej edukacji, szkoleń i skorzystania z doradztwa zawodowego, opieki medycznej oraz do korzystania z wolności myśli, poglądów i wyznania, dostępu do rozrywek, w tym edukacji fizycznej i sportu;

[...]

B. Przyjazny dla dzieci system sprawiedliwości przed postępowaniem sądowym

[...]

26. Alternatywne środki dla postępowania sądowego powinny gwarantować taki sam poziom zabezpieczeń prawnych. Poszanowanie praw dzieci, zgodnie z niniejszymi wytycznymi i wszystkimi stosownymi instrumentami prawnymi dotyczącymi praw dziecka powinno być gwarantowane w takim samym stopniu zarówno podczas postępowania sądowego, jak i pozasądowego.

C. Dzieci i policja

27. Policja powinna szanować prawa osobiste i godność dzieci i mieć wzgląd na ich wrażliwość, tj. brać pod uwagę ich wiek i stopień dojrzałości oraz specjalne potrzeby tych dzieci, które mogą cierpieć na niepełnosprawność fizyczną lub umysłową lub mieć problemy z porozumiewaniem się.

28. Kiedykolwiek dziecko jest zatrzymane przez policję, powinno ono być poinformowane w sposób i w języku odpowiednim do jego wieku i zdolności rozumienia o przyczynie, dla której zostało zaaresztowane. Dzieci powinny mieć zapewniony dostęp do prawnika i mieć możliwość kontaktu ze swoimi rodzicami lub z osobą, której ufają.

29. Z wyjątkiem sytuacji wyjątkowych, rodzice powinni być informowani o pobycie dziecka na posterunku policji, szczegółach przyczyn zatrzymania dziecka i poproszeni o przybycie na posterunek.

30. Dziecko, które zostało zaaresztowane, nie powinno być przesłuchiwane pod kątem zachowania przestępczego ani nie powinno się od niego żądać złożenia czy podpisania zeznania dotyczącego uczestnictwa w takim akcie przestępczym, o ile nie odbywa się to w obecności prawnika lub jednego z rodziców dziecka lub, jeśli obecność rodziców jest niemożliwa, innej osoby, której dziecko ufa. [...]"

B. Organizacja Narodów Zjednoczonych

81. Konwencja ONZ o prawach dziecka (zwana dalej „konwencją o prawach dziecka”) określa podstawowe zasady dotyczące interesów dziecka w art. 3, który stanowi:

„1. We wszystkich działaniach dotyczących dzieci, podejmowanych przez publiczne lub prywatne instytucje opieki społecznej, sądy, władze administracyjne lub ciała ustawodawcze, sprawą nadrzędną będzie najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka.

2. Państwa-Strony działają na rzecz zapewnienia dziecku ochrony i opieki w takim stopniu, w jakim jest to niezbędne dla jego dobra, biorąc pod uwagę prawa i obowiązki jego rodziców, opiekunów prawnych lub innych osób prawnie za nie odpowiedzialnych, i w tym celu będą podejmowały wszelkie właściwe kroki ustawodawcze oraz administracyjne.

3. Państwa-Strony czuwają, aby instytucje, służby oraz inne jednostki odpowiedzialne za opiekę lub ochronę dzieci dostosowały się do norm ustanowionych przez kompetentne władze, w szczególności w dziedzinach bezpieczeństwa, zdrowia, jak również dotyczących właściwego doboru kadr tych instytucji oraz odpowiedniego nadzoru”.

82. W zakresie istotnym dla niniejszej sprawy konwencja o prawach dziecka stanowi ponadto:

Artykuł 23

„1. Państwa-Strony uznają, że dziecko psychicznie lub fizycznie niepełnosprawne powinno mieć zapewnioną pełnię normalnego życia w warunkach gwarantujących mu godność, umożliwiających osiągnięcie niezależności oraz ułatwiających aktywne uczestnictwo dziecka w życiu społeczeństwa.

2. Państwa-Strony uznają prawo dziecka niepełnosprawnego do szczególnej troski [...]"

Artykuł 37

„Państwa-Strony zapewnią, aby:

a) żadne dziecko nie podlegało torturowaniu bądź okrutnemu, niehumanitarnemu czy poniżającemu traktowaniu lub karaniu. [...]

b) żadne dziecko nie zostało pozbawione wolności w sposób bezprawny lub arbitralny. Aresztowanie, zatrzymanie lub uwięzienie dziecka powinno być zgodne z prawem i może być zastosowane jedynie jako środek ostateczny i na możliwie najkrótszy czas;

c) każde dziecko pozbawione wolności było traktowane humanitarnie i z poszanowaniem wrodzonej godności jednostki ludzkiej, w sposób uwzględniający potrzeby osoby w danym wieku. [...]

d) każde dziecko pozbawione wolności miało prawo do uzyskania niezwłocznego dostępu do prawnej lub innej odpowiedzialnej pomocy, jak również prawo do kwestionowania legalności pozbawienia go wolności przed sądem lub inną kompetentną, niezawisłą i bezstronną władzą oraz domagania się uzyskania szybkiej decyzji w tej sprawie”.

Artykuł 40

„1. Państwa-Strony uznają prawo każdego dziecka podejrzanego, oskarżonego bądź uznanego winnym pogwałcenia prawa karnego do traktowania w sposób sprzyjający poczuciu godności i wartości dziecka, które umacnia w nim poszanowanie podstawowych praw i wolności innych osób oraz uwzględnia wiek dziecka i celowość sprzyjania jego reintegracji dla podjęcia przez nie konstruktywnej roli w społeczeństwie.

2. W tym celu, a także uwzględniając odpowiednie postanowienia dokumentów międzynarodowych, Państwa-Strony zapewnią w szczególności:

[...]

b. każdemu dziecku, które podejrzewa się, oskarża lub uznaje winnym pogwałcenia prawa karnego, przynajmniej następujące gwarancje:

i. przyznanie domniemania niewinności do chwili udowodnienia winy zgodnie z prawem;

ii. niezwłoczne bezpośrednie poinformowanie go o stawianych mu zarzutach lub, w odpowiednich przypadkach, za pośrednictwem jego rodziców albo opiekuna prawnego oraz zapewnienie prawnej lub innej pomocy w przygotowaniu i prezentowaniu jego obrony;

iii. rozpatrzenie sprawy bez zwłoki i przez niezawisłą i bezstronną władzę bądź organ sądowy w uczciwym procesie, przeprowadzonym zgodnie z prawem, zabezpieczeniem prawnej lub innej właściwej pomocy oraz w obecności jego rodziców lub opiekunów prawnych, jeśli tylko nie będzie to uważane za niezgodne z najwyższym interesem dziecka z uwagi na jego wiek lub sytuację;

iv. niestosowanie przymusu do składania zeznań lub przyznania się do winy; przesłuchiwanie świadków ze strony przeciwnej i równoprawne uczestniczenie w przesłuchiowaniu świadków w jego imieniu;

v. w przypadku uznania winnym pogwałcenia prawa karnego, posiadanie prawa odwołania się od tego orzeczenia oraz innych związanych z nim środków do wyższej, kompetentnej, niezawisłej i bezstronnej władzy lub organu sądowego, zgodnie z prawem; [...]

83. Komentarz Ogólny nr 9 (2006) Komitetu Praw Dziecka z dnia 27 lutego 2007 r. (CRC/C/GC/9) zawiera, między innymi, następujące zalecenia:

„73. W świetle art. 2 Państwa-Strony mają obowiązek zapewnienia, aby dzieci z niepełnosprawnościami, które wejdą w konflikt z prawem (w sposób opisany w art. 40 ust. 1), były chronione nie tylko postanowieniami Konwencji, w której znajdują się konkretne odniesienia do wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich (art. 40, 37 i

39), ale także wszystkimi pozostałymi istotnymi postanowieniami i gwarancjami zawartymi w Konwencji, przykładowo w dziedzinie opieki zdrowotnej i edukacji. Ponadto Państwa-Strony powinny w razie konieczności podjąć działania konieczne do zapewnienia, by dzieci z niepełnosprawnościami były faktycznie chronione prawami wspomnianymi powyżej i rzeczywiście czerpały korzyści z tych praw.

74. W odniesieniu do praw zapisanych w art. 23 oraz z uwagi na wysoki poziom wrażliwości dzieci z niepełnosprawnościami, Komitet zaleca, poza zaleceniem ogólnym zawartym w pkt 73 powyżej, uwzględnienie następujących elementów postępowania z dziećmi z niepełnosprawnościami, które (rzekomo) weszły w konflikt z prawem:

a) dziecko z niepełnosprawnością, które wchodzi w konflikt z prawem, powinno być przesłuchiwane z wykorzystaniem stosownych języków oraz powinni się nim zajmować specjaliści, tacy jak funkcjonariusze policji, prawnicy/adwokaci/pracownicy socjalni, prokuratorzy lub sędziowie, którzy przeszli stosowne szkolenie w tym zakresie;

b) rządy powinny opracować i wdrożyć środki alternatywne charakteryzujące się różnorodnością i elastycznością, która umożliwia dostosowanie środka do indywidualnych możliwości i zdolności dziecka w celu uniknięcia zastosowania postępowania sądowego. Dziećmi z niepełnosprawnościami, które weszły w konflikt z prawem, w jak największym stopniu należy zajmować się bez stosowania procedur formalnych/prawnych. Tego rodzaju procedury powinny być rozważane wyłącznie, gdy jest to konieczne z perspektywy interesu porządku publicznego. W tych przypadkach należy podjąć szczególne starania, aby poinformować dziecko o procedurze stosowania wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich oraz praw przysługujących im w ramach tej procedury;

c) dzieci z niepełnosprawnością, które weszły w konflikt z prawem, nie powinny być umieszczane w zwykłym schronisku dla nieletnich lub zakładzie poprawczym ani w ramach tymczasowego aresztowania, ani w ramach sankcji karnej. Pozbawienie wolności należy stosować wyłącznie w celu zapewnienia dziecku odpowiedniego traktowania służącego rozwiązaniu jego problemów, które doprowadziły do popełnienia czynu zabronionego, a dziecko należy umieścić w placówce, w której zatrudniony jest specjalnie wykwalifikowany personel i w której znajduje się wyposażenie umożliwiające zapewnienie tego rodzaju traktowania. Przy podejmowaniu tego rodzaju decyzji właściwe organy powinny dopilnować pełnego poszanowania praw człowieka oraz zabezpieczeń prawnych”.

84. Komentarz Ogólny nr 10 (2007) Komitetu Praw Dziecka z dnia 25 kwietnia 2007 r. (CRC/C/GC/10) zawiera, między innymi, następujące zalecenia:

„33. [...] Państwa-Strony powinny szczegółowo poinformować Komitet w swoich sprawozdaniach, w jaki sposób traktowane są dzieci w wieku poniżej [minimalnego wieku odpowiedzialności karnej] określonego w przepisach, gdy zostanie uznane, że naruszyły przepisy prawa karnego lub jeżeli domniemywa się, że to uczyniły, lub są o to oskarżone, a także jakiego rodzaju zabezpieczenia prawne wprowadzono w celu zapewnienia, aby traktowano je w sposób tak samo sprawiedliwy jak dzieci w [minimalnym wieku odpowiedzialności karnej] lub starsze.

[...]

49. Dziecku należy zagwarantować pomoc prawną lub inną stosowną pomoc w przygotowaniu i prezentacji jego obrony. Konwencja o prawach dziecka wymaga,

aby dziecku zapewnić pomoc, która niekoniecznie we wszystkich okolicznościach musi być pomocą prawną, ale musi być stosowna. Państwom-Stronom pozostawiono swobodę decydowania, jak zapewnić taką pomoc, przy czym powinna ona być bezpłatna. [...]

[...]

52. [...] decyzje podejmowane bezzwłocznie powinny być wynikiem procesu, w którym w pełni szanuje się prawa człowieka przysługujące dziecku oraz zabezpieczenia prawne. W procesie bezzwłocznego podejmowania decyzji należy zapewnić stosowną pomoc prawną i pomoc innego rodzaju. Istnienie tej pomocy nie powinno ograniczać się do procesu sądowego lub postępowania przed innym organem sądowym, ale pomoc ta powinna występować na wszystkich etapach procesu, począwszy od przesłuchania dziecka przez policję.

[...]

56. Zgodnie z art. 14 ust. 3 lit. g Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych konwencja o prawach dziecka przewiduje, że dziecko nie może być zmuszane do składania wyjaśnień lub zeznań ani do przyznania się do winy. [...]

57. [...] Sformułowanie „zmuszane” należy rozumieć szeroko, a nie tylko jako stosowanie siły fizycznej lub inne oczywiste naruszenia praw człowieka. Wiek dziecka, rozwój dziecka, długość przesłuchania, brak zrozumienia po stronie dziecka, obawa przed nieznanymi konsekwencjami oraz sugerowana możliwość kary pozbawienia wolności mogą prowadzić do przyznania się do winy, które nie jest zgodne z prawdą. Jest to jeszcze bardziej prawdopodobne w przypadku obiecania nagrody, na przykład słowami: „Będziesz mógł/mogła iść do domu, gdy tylko przedstawiś nam prawdziwą wersję wydarzeń” lub w przypadku obiecania lżejszego wymiaru kary lub zwolnienia.

58. Przesłuchiwane dziecko musi mieć dostęp do pełnomocnika lub innego odpowiedniego przedstawiciela oraz musi mieć możliwość wnioskowania o obecność rodzica (rodziców) podczas przesłuchania. Musi istnieć niezależna kontrola metod przesłuchania służąca zapewnieniu, by wyjaśnienia lub zeznania były dobrowolne i niewymuszone w świetle ogółu okoliczności, a także wiarygodne. Sąd lub inny organ sądowy, rozważając dobrowolny charakter i wiarygodność przyznania się dziecka do winy, musi brać pod uwagę wiek dziecka, czas przebywania w areszcie i przesłuchania oraz obecność adwokata lub innego doradcy, rodzica (rodziców) bądź niezależnych przedstawicieli dziecka. [...]”.

85. Komentarz Ogólny nr 35 Komitetu Praw Człowieka z dnia 16 grudnia 2014 r. (CCPR/C/GC/35) zawiera następujące uwagi dotyczące art. 9 (Wolność i bezpieczeństwo osobiste) Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich (Osobistych) i Politycznych:

„28. W przypadku niektórych grup osób szczególnie bezbronnych bezpośrednie przekazywanie informacji osobie zatrzymanej jest obowiązkowe, ale niewystarczające. W przypadku zatrzymania dziecka, protokół zatrzymania oraz uzasadnienie powinno być przekazane bezpośrednio rodzicom, opiekunom prawnym lub pełnomocnikom. [...]

[...]

62. Artykuł 24 ust. 1 paktu daje każdemu dziecku „prawo do środków ochrony, jakich wymaga status małoletniego, ze strony rodziny, społeczeństwa i Państwa”. Artykuł ten przewiduje przyjmowanie szczególnych środków służących ochronie wolności osobistej i bezpieczeństwa każdego dziecka, poza środkami ogólnie wymaganymi w art. 9 w odniesieniu do każdej osoby. Dziecko może być pozbawione wolności jedynie

w ostateczności i na najkrótszy możliwy okres. Poza innymi wymogami mającymi zastosowanie do każdej kategorii pozbawienia wolności interes dziecka musi być pierwszym aspektem brany pod uwagę przy każdym postanowieniu o zastosowaniu lub kontynuowaniu pozbawienia wolności. [...] Dziecko ma prawo do bycia wysłuchanym, bezpośrednio lub za pośrednictwem prawnika lub innego pomocnika, w związku z wszelkimi postanowieniami dotyczącymi pozbawienia wolności, a stosowane procedury powinny być właściwe dla dziecka. [...]

86. Istotne części Wzorcowych reguł minimalnych Narodów Zjednoczonych dotyczących wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich („reguł pekińskich”), przyjętych przez Zgromadzenie Ogólne w dniu 29 listopada 1985 r. (A/RES/40/33), stanowią, co następuje:

„5. Cele wymiaru sprawiedliwości w sprawach nieletnich

5.1 System wymiaru sprawiedliwości w sprawach nieletnich kładzie nacisk na dobro nieletnich oraz zapewnienie, aby wszelkie reakcje wobec nieletnich sprawców były zawsze proporcjonalne względem sytuacji sprawców i okoliczności czynu.

[...]

7. Prawa nieletnich

7.1 Podstawowe zabezpieczenia proceduralne, takie jak domniemanie niewinności, prawo do otrzymania informacji o postawionych zarzutach, prawo do zachowania milczenia, prawo do obrońcy, prawo do obecności rodzica lub opiekuna prawnego, prawo do konfrontacji oraz przesłuchania świadków, a także prawo do odwołania się do organu wyższej instancji należy zagwarantować na wszystkich etapach postępowania.

[...]

10. Wstępny kontakt

10.1 Po zatrzymaniu nieletniego rodzic lub opiekun prawny jest niezwłocznie zawiadamiany o zatrzymaniu, a jeżeli niezwłoczne zawiadomienie nie jest możliwe, rodzic lub opiekun prawny jest zawiadamiany tak szybko, jak to możliwe.

[...]

10.3 Kontakt organów ścigania i nieletniego sprawcy należy organizować w sposób zakładający poszanowanie statusu prawnego nieletniego, wspieranie dobra nieletniego oraz unikanie jego krzywdy, z należyтым uwzględnieniem okoliczności sprawy.

[...]

17. Wytyczne na potrzeby orzekania oraz postanowień

17.1 Postanowienie właściwego organu powinno być wydane w oparciu o następujące zasady:

[...]

b) ograniczenia wolności osobistej nieletniego stosuje się wyłącznie po ostrożnym ich rozważeniu i są one ograniczane do możliwego minimum;

c) pozbawienia wolności osobistej nie stosuje się, chyba że w stosunku do nieletniego orzeka się w związku z poważnym aktem przemocy wobec innej osoby lub uporczywym popełnianiem poważnych czynów zabronionych oraz nie istnieje żaden inny stosowny środek reagowania;

[...]

Komentarz

[...]

Z zasady 17.1 lit. b wynika, że nie są stosowne metody ściśle sankcyjne. Podczas gdy w sprawach dorosłych, a także ewentualnie w sprawach poważnych czynów zabronionych dokonanych przez nieletnich, zasadne mogą być tylko zasłużone i karzące sankcje, w sprawach nieletnich należy zawsze rozważyć je w kontekście interesu, jakim jest zabezpieczenie dobrostanu i przyszłości młodej osoby.

[...]

19. Możliwie najmniejsze wykorzystanie instytucji

19.1 Umieszczenie nieletniego w instytucji zawsze stanowi ostateczność i jest stosowane na minimalny konieczny okres.

Komentarz

[...]

Reguła 19 ma na celu ograniczenie umieszczania w instytucjach w dwóch wymiarach: ilościowym („ostateczność”) oraz czasowym („minimalny konieczny okres”). Reguła 19 odzwierciedla jedną z wytycznych rezolucji nr 4 podjętej podczas Szóstego Kongresu ONZ: nieletni sprawca nie powinien być pozbawiony wolności, chyba że nie istnieje żaden inny stosowny środek reagowania. [...] De facto, należy nadać priorytet instytucjom „otwartym”, a nie „zamkniętym”. Co więcej, wszelkie placówki powinny być placówkami poprawczymi lub wychowawczymi, a nie penitencjarnymi.

[...]

26. Cele umieszczania w placówkach

[...]

26.2 Nieletni umieszczani w instytucjach otrzymują opiekę, ochronę oraz wszelką konieczną pomoc – socjalną, edukacyjną, zawodową, psychologiczną, medyczną i fizyczną – jakiej mogą potrzebować ze względu na wiek, płeć i osobowość i jaka jest istotna dla ich całościowego rozwoju. [...]”.

87. Reguły Narodów Zjednoczonych dotyczące ochrony osób nieletnich pozbawionych wolności (reguły hawańskie), przyjęte przez Zgromadzenie Ogólne w rezolucji 45/113 z dnia 14 grudnia 1990 r., zawierają następujące zapisy:

„I. Założenia podstawowe

[...]

2. Nieletni powinni być pozbawiani wolności wyłącznie zgodnie z zasadami i procedurami określonymi w niniejszych Regułach oraz we Wzorcowych regułach minimalnych Narodów Zjednoczonych dotyczących wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich („regułach pekińskich”) Pozbawienie nieletniego wolności powinno być środkiem ostatecznym, należy je stosować na minimalny konieczny okres i ograniczać do wyjątkowych sytuacji. Długość kary powinien ustalić organ sądowy, nie wykluczając przy tym możliwości przedterminowego zwolnienia.

[...]

II. Zakres i stosowanie reguł

11. Dla celów niniejszych Reguł należy stosować następujące definicje:

[...]

b) „pozbawienie wolności” oznacza wszelkie formy osadzenia lub pozbawienia wolności lub umieszczenia osoby na mocy decyzji organów sądowniczych, administracyjnych lub innych w publicznej lub prywatnej placówce, której nieletniemu nie wolno opuszczać wedle swojego uznania.

[...]

IV. Zarządzanie placówkami dla nieletnich

[...]

B. Przyjęcie, rejestracja i przenoszenie

21. W każdym miejscu, w którym osadzeni są nieletni, należy prowadzić kompletny i bezpieczny rejestr zawierający informacje dotyczące każdego przyjętego nieletniego:

[...]

e) szczegółowe informacje na temat znanych problemów fizycznych i psychicznych, w tym nadużywania środków odurzających i alkoholu.

[...]

C. Klasyfikacja i umieszczenie w placówce

27. Możliwie szybko po przyjęciu do placówki z każdym nieletnim należy przeprowadzić rozmowę i przygotować raport psychologiczno-społeczny, w którym wskazane zostaną wszelkie czynniki istotne dla konkretnego rodzaju i poziomu opieki oraz program wymagany dla nieletniego. Sprawozdanie to wraz ze sprawozdaniem przygotowanym przez pracownika służby zdrowia, który badał nieletniego przy przyjęciu, należy przekazać kierownikowi w celu ustalenia najodpowiedniejszego miejsca dla nieletniego w placówce oraz konkretnego rodzaju i poziomu opieki, a także wymaganego programu, który będzie realizowany. [...]

28. Pozbawienie wolności nieletniego powinno mieć miejsce wyłącznie w warunkach uwzględniających w pełni jego szczególne potrzeby, status i specjalne wymogi ze względu na wiek, osobowość, płeć i rodzaj popełnionego czynu zabronionego, a także zdrowie psychiczne i fizyczne, jak również zapewniających mu ochronę przed szkodliwym wpływem i sytuacjami ryzykownymi. Podstawowym kryterium wyróżniania poszczególnych kategorii nieletnich pozbawionych wolności powinno być zapewnienie rodzaju opieki najlepiej dostosowanej do szczególnych potrzeb poszczególnych osób, a także ochrona ich integralności oraz dobra w wymiarze fizycznym, psychicznym i moralnym.

[...]

D. Otoczenie fizyczne i zakwaterowanie

31. Nieletni pozbawieni wolności mają prawo do udogodnień i usług, które spełniają wszystkie wymogi dotyczące zdrowia i ludzkiej godności.

32. Projekt placówek dla nieletnich oraz otoczenia powinien umożliwiać realizację celu rehabilitacyjnego pobytu w placówce z należyтым uwzględnieniem zapotrzebowania nieletniego na prywatność, bodźce sensoryczne, możliwości kontaktu z rówieśnikami oraz udział w aktywności sportowej, ćwiczeniach fizycznych oraz zajęciach rekreacyjnych. [...]

[...]

34. Instalacje sanitarne powinny być zlokalizowane w miejscu, które zapewni każdemu nieletniemu możliwość, stosownie do wymogów, zaspokojenia potrzeb fizycznych na osobności, w czystości i w godny sposób oraz powinny charakteryzować się dostatecznym standardem, który to zapewni.

[...]

E. Edukacja, kształcenie zawodowe i praca

38. Każdy nieletni objęty obowiązkiem szkolnym ma prawo do edukacji dostosowanej do jego potrzeb i zdolności oraz zaplanowanej w sposób przygotowujący go do powrotu do społeczeństwa. Tego rodzaju edukację należy – w marę możliwości – zapewniać poza placówką, w lokalnych szkołach, a w każdym razie przez wykwalifikowanych nauczycieli, realizując programy zgodne z systemem nauczania danego państwa, tak aby po zwolnieniu z placówki nieletni mogli bez trudności kontynuować edukację. [...]

[...]

H. Opieka medyczna

49. Każdy nieletni otrzymuje odpowiednią opiekę medyczną, zarówno prewencyjną, jak i zaradczą, w tym dentystyczną, okulistyczną i psychiatryczną, a także środki farmaceutyczne oraz specjalistyczne żywienie, stosownie do wskazań medycznych. [...]

50. Każdy nieletni ma prawo do badania przez lekarza przy przyjęciu do placówki na potrzeby udokumentowania wszelkich dowodów uprzedniego złego traktowania oraz rozpoznania fizycznego lub psychicznego stanu wymagającego interwencji medycznej.

51. Usługi medyczne świadczone nieletnim powinny służyć wykryciu oraz leczeniu wszelkich chorób fizycznych lub psychicznych, uzależnień lub innych stanów, które mogą utrudnić integrację nieletniego ze społeczeństwem. Każda placówka dla nieletnich powinna dysponować bezpośrednim dostępem do odpowiedniego zaplecza i sprzętu medycznego dostosowanego do liczby i potrzeb przebywających w niej nieletnich oraz personelem wykwalifikowanym w zapobiegawczej opiece zdrowotnej oraz postępowaniu w stanach nagłych. Każdy nieletni, który jest chory, skarży się na chorobę lub wykazuje oznaki problemów fizycznych lub psychicznych, powinien zostać niezwłocznie zbadany przez pracownika opieki zdrowotnej.

52. Każdy pracownik opieki zdrowotnej, który ma powody, by przypuszczać, że dalsze przebywanie w placówce, strajk głodowy lub dowolny z warunków przebywania w placówce mają lub będą miały szkodliwy wpływ na stan zdrowia fizycznego lub psychicznego nieletniego, powinien niezwłocznie zgłosić to kierownikowi danej placówki oraz niezależnemu organowi odpowiedzialnemu za ochronę dobrostanu nieletniego.

53. Nietetni, który cierpi na chorobę psychiczną, powinien być poddany leczeniu w wyspecjalizowanej instytucji objętej niezależnym zarządzaniem medycznym. W drodze ustaleń z właściwymi agencjami należy podjąć kroki służące zapewnieniu niezbędnego kontynuowania opieki psychiatrycznej po zwolnieniu z placówki.

[...]

L. Procedury dyscyplinarne

66. Wszelkie środki i procedury dyscyplinarne powinny prowadzić do utrzymania bezpieczeństwa i zorganizowanego życia społeczności oraz być spójne z zachowaniem godności osobistej nieletniego oraz z podstawowym celem opieki instytucjonalnej,

jakim jest budowanie poczucia sprawiedliwości, szacunku do siebie oraz poszanowania dla praw podstawowych każdej osoby.

67. Bezwzględnie zakazane są wszystkie środki dyscyplinarne stanowiące postępowanie okrutne, nieludzkie lub poniżające, w tym kary cielesne, umieszczanie w ciemnej celi lub w zamkniętym pomieszczeniu, lub izolacje, lub inne kary, które mogą mieć negatywny wpływ na zdrowie fizyczne lub psychiczne danego nieletniego. Zakazane, niezależnie od celu, jest ograniczanie żywności oraz ograniczanie lub zakazywanie kontaktu z członkami rodziny. Praca powinna być zawsze postrzegana jako narzędzie edukacyjne i sposób na promowanie szacunku nieletniego do samego siebie w ramach przygotowywania go do powrotu do społeczności i nie powinna stanowić sankcji dyscyplinarnej. Żaden nieletni nie powinien być karany więcej niż raz za to samo wykroczenie dyscyplinarne. Zakazane są kary zbiorowe. [...]”.

88. Wytyczne ONZ dotyczące zapobiegania przestępczości nieletnich (reguły rijadzkie), przyjęte przez Zgromadzenie Ogólne w rezolucji 45/112 z dnia 14 grudnia 1990 r., zawierają następujące zapisy:

„46. Umieszczanie młodych osób w instytucjach powinno być środkiem stosowanym w ostateczności i na minimalny konieczny okres, a szczególne znaczenie powinien mieć interes młodej osoby. Kryteria dopuszczające formalną interwencję tego rodzaju powinny być ściśle określone i ograniczone do następujących sytuacji: a) gdy dziecko lub młoda osoba doznała krzywdy wyrządzonej przez rodziców lub opiekunów prawnych; b) gdy dziecko lub młoda osoba była ofiarą przemocy seksualnej, fizycznej lub emocjonalnej zadawanej przez rodziców lub opiekunów prawnych; c) gdy dziecko lub młoda osoba została zaniedbana lub porzucona lub była wykorzystywana przez rodziców lub opiekunów prawnych; d) gdy dziecku lub młodej osobie ze względu na zachowanie rodziców lub opiekunów prawnych grozi niebezpieczeństwo fizyczne lub moralne; oraz e) gdy poważne niebezpieczeństwo fizyczne lub psychiczne dla dziecka lub młodej osoby przekłada się na jej zachowanie, a żadne z rodziców, żaden z opiekunów prawnych ani też sam nieletni, ani doraźne usługi środowiskowe nie mogą zapewnić ochrony przed niebezpieczeństwem w sposób inny niż poprzez umieszczenie w instytucji”.

89. W uwagach końcowych dotyczących połączonego czwartego i piątego sprawozdania okresowego Federacji Rosyjskiej z dnia 25 lutego 2014 r. (CRC/C/RUS/CO/4-5) Komitet Praw Dziecka „wezwał Państwo-Stronę do ustanowienia systemu wymiaru sprawiedliwości w sprawach nieletnich w pełni zgodnego z konwencją, w szczególności jej art. 37, 39 i 40 oraz pozostałymi stosownymi normami”. Zalecił ponadto, aby Federacja Rosyjska „uniemożliwiała bezprawne pozbawienie wolności dzieci i dopilnowała zagwarantowania zabezpieczeń prawnych dzieciom pozbawionym wolności”. Artykuły 37 i 40 konwencji o prawach dziecka dotyczą dzieci, które weszły w konflikt z prawem (zob. par. 82 powyżej), podczas gdy art. 39 dotyczy praw dzieci będących ofiarami przestępstw.

PRAWO

I. ZAKRES SPRAWY PRZED WIELKĄ IZBĄ

90. W swoim stanowisku przedłożonym Wielkiej Izbie Rząd zwrócił się do Trybunału o doprecyzowanie toku rozumowania Izby odnośnie do skargi skarżącego na podstawie art. 5 ust. 4 Konwencji w przedmiocie rozprawy z dnia 11 kwietnia 2005 r. Skarżący ze swojej strony podtrzymał skargę na podstawie art. 6 Konwencji, w której podnosił, że nie miał dostatecznie dużo czasu na zapoznanie się z aktami sprawy, a obrońca z urzędu był nieskuteczny.

91. Trybunał zauważa, że zgodnie z jego orzecznictwem „sprawą” skierowaną do Wielkiej Izby jest skarga uznana za dopuszczalną (zob. *D.H. i Inni przeciwko Republice Czeskiej* [WI], skarga nr 57325/00, § 109, 13 listopada 2007 r. oraz *K. i T. przeciwko Finlandii* [WI], skarga nr 25702/94, § 141, ETPCz 2001-VII). Zauważa, że w swoim wyroku z dnia 14 listopada 2013 r. Izba uznała za niedopuszczalne skargi skarżącego na podstawie art. 6, w których podnosił, że nie miał dostatecznie dużo czasu na zapoznanie się z aktami sprawy, a obrońca z urzędu był nieskuteczny, a także skargę na podstawie art. 5 ust. 4 dotyczącą rozprawy przeprowadzonej w dniu 11 kwietnia 2005 r. W związku z powyższym rzeczona skarga nie mieszczą się w zakresie sprawy zawisłej przed Wielką Izbą.

II. ZASTRZEŻENIA WSTĘPNE RZĄDU

92. Rząd w swoim stanowisku pisemnym z dnia 20 maja 2014 r. stwierdził po raz pierwszy, że skarżący ani nie wyczerpał krajowych środków odwoławczych, ani nie dotrzymał terminu sześciu miesięcy przewidzianego art. 35 ust. 1 Konwencji w odniesieniu do jego skarg na podstawie art. 3 Konwencji oraz jego skarg na podstawie art. 6 dotyczących postępowania wyjaśniającego.

A. Wyczerpanie krajowych środków odwoławczych

93. W kwestii skargi dotyczącej domniemanego braku opieki medycznej w schronisku dla nieletnich, wniesionej przez skarżącego na podstawie art. 3 Konwencji, Rząd podniósł, że po zwolnieniu z placówki skarżący mógł wystąpić z powództwem cywilnym, które stanowiło krajowy środek odwoławczy pozwalający mu na uzyskanie odpowiedniego naprawienia szkody w formie zadośćuczynienia pieniężnego za wszelkie szkody, jakich doznał.

94. W kwestii skargi dotyczącej postępowania wyjaśniającego, wniesionej przez skarżącego na podstawie art. 6, Rząd zauważył, że skarżący

nie wniósł skargi do sądów krajowych na podstawie art. 125 Kodeksu postępowania karnego Federacji Rosyjskiej, zgodnie z którym każda osoba, na której zasadne prawa i interesy ma wpływ postanowienie o niewszczygnięciu postępowania karnego, może odwołać się od takiego postanowienia do sądu.

95. Skarżący nie odniósł się wprost do zastrzeżeń Rządu, ale podniósł, że Izba dokonała prawidłowej oceny jego skarg.

96. Trybunał przypomina, że zgodnie z Regulą 55 Regulaminu Trybunału zarzut niedopuszczalności, o tyle, o ile pozwalają na to jego charakter i okoliczności, musi zostać podniesiony przez Układającą się Stronę, przeciwko której skarga jest skierowana, w jej pisemnych lub ustnych uwagach dotyczących dopuszczalności skargi (zob. *Svinarenko i Slyadnev przeciwko Rosji* [WI], skargi nr 32541/08 i 43441/08, § 79, ETPCz 2014 (fragmenty); *Sejdovic przeciwko Włochom* [WI], skarga nr 56581/00, § 41, ETPCz 2006-II; oraz *K. i T. przeciwko Finlandii*, *op.cit.*, § 145). Izba w swoim wyroku z dnia 14 listopada 2013 r. orzekła w sprawie dopuszczalności oraz przedmiotu skargi. Trybunał zauważa, że Rząd nie podniósł przed Izba żadnego z tych dwóch zastrzeżeń w swoich uwagach dotyczących dopuszczalności i przedmiotu ani w żadnym momencie podczas postępowania przed Izba.

97. Rząd nie twierdził, że istniały jakiegokolwiek wyjątkowe okoliczności, które mogły zwolnić go z obowiązku wniesienia tych zastrzeżeń w terminie. Trybunał uznaje zatem, że Rząd nie może wnosić zastrzeżeń wstępnych dotyczących niewyczerpania krajowych środków odwoławczych na obecnym etapie postępowania (zob. *Svinarenko i Slyadnev*, *op.cit.*, § 82, oraz *Sejdovic*, *op.cit.*, § 42).

98. Zastrzeżenia wstępne Rządu należy zatem odrzucić.

B. Termin sześciu miesięcy

99. Rząd stwierdził, że skarżący nie wniósł do Trybunału na podstawie art. 3 skargi dotyczącej braku opieki medycznej w schronisku dla nieletnich w terminie sześciu miesięcy przewidzianym w art. 35 ust. 1 Konwencji. Rząd podniósł, że dziadek skarżącego podniósł ten zarzut zdawkowo w piśmie z dnia 30 listopada 2005 r. skierowanym do prokuratora, który udzielił odpowiedzi w dniu 16 grudnia 2005 r., ponad sześć miesięcy przed złożeniem skargi w dniu 1 listopada 2006 r.

100. Zdaniem Rządu skarżący nie dotrzymał sześciomiesięcznego terminu dla wnoszonej na podstawie art. 6 skargi dotyczącej postępowania wyjaśniającego, ponieważ kontrolowane orzeczenie o odmowie wszczęcia postępowania karnego przeciwko skarżącemu wydano w dniu 6 lipca 2005 r., a odpowiedź na ostatnią skargę dziadka skarżącego w tej kwestii skierowaną do prokuratora pochodziła z dnia 16 grudnia 2005 r.

101. Skarżący nie odniósł się do zastrzeżeń Rządu, ale utrzymywał, że wyrok Izby był prawidłowy.

102. Rząd w postępowaniu przed Izba nie wniósł zastrzeżeń co do niezgodności z zasadą terminu sześciu miesięcy, a Izba nie badała tego zagadnienia. Trybunał uznał już jednak, że zasada sześciu miesięcy jest zasadą polityki publicznej, a w konsekwencji może on stosować ją z urzędu (zob. *Sabri Güneş przeciwko Turcji*, skarga nr 27396/06, § 29, 29 czerwca 2012 r.; *Svinarenko i Slyadnev, op.cit.*, § 85; *Blečić przeciwko Chorwacji* ([WI], skarga nr 59532/00, § 68, ETPCz 2006-III; oraz *Walker przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* (dec.), skarga nr 34979/97, ETPCz 2000-I). Ponadto Trybunał uznał, że niezależnie od wymogów Reguły 55 Regulaminu Trybunału Rządów nie można powstrzymywać od podniesienia kwestii zasady sześciu miesięcy przed Wielką Izba (zob. *Sabri Güneş, op.cit.*, § 30).

103. W rezultacie Wielka Izba jest właściwa, by zbadać kwestię zgodności z zasadą sześciu miesięcy w związku ze skargami skarżącego wnoszonymi na podstawie art. 3 Konwencji, a także wnoszoną na podstawie art. 6 skargą dotyczącą postępowania wyjaśniającego.

1. Dotrzymanie terminu sześciu miesięcy w odniesieniu do skarg skarżącego wnoszonych na podstawie art. 3 Konwencji

a) Stanowiska stron

104. Rząd zwrócił uwagę, że z par. 40 wyroku Izby wynika, iż dziadek skarżącego wniósł tylko jedną skargę do prokuratury, z dnia 4 października 2005 r., która to skarga dotyczyła jakości opieki medycznej w schronisku dla nieletnich. Było to ponad rok przed wniesieniem przez skarżącego skargi do Trybunału w dniu 1 listopada 2006 r. Rząd twierdził jednak, że skarga z dnia 4 października 2005 r. nie zawierała żadnego zażalenia dotyczącego braku opieki medycznej, a odpowiedź została przygotowana w dniu 9 listopada 2005 r. przez Prokuraturę Sowieckiego Okręgu Nowosybirskiego. Ponadto Rząd stwierdził, że na skargę, w której zażalenie przedstawiono zdawkowo i która została przesłana przez dziadka skarżącego do prokuratury w dniu 30 listopada 2005 r., Prokuratura Okręgu Nowosybirskiego odpowiedziała w dniu 16 grudnia 2005 r. Rząd podkreślił jednak, że nadal wykaczało to poza termin sześciu miesięcy.

105. Skarżący nie ustosunkował się do tego zastrzeżenia w swoim stanowisku przekazanym Wielkiej Izbie.

b) Ocena Trybunału

106. Trybunał powtarza, że – co do zasady – termin sześciu miesięcy biegnie od daty ostatecznego orzeczenia w procesie wyczerpywania krajowych środków odwoławczych. Jeżeli skarżący nie ma dostępu do żadnego skutecznego środka odwoławczego, termin ten biegnie od daty aktów lub środków będących przedmiotem skargi lub od daty powzięcia

wiedzy o takim akcie lub jego skutku dla skarżącego lub uszczerbku dla skarżącego (zob. *Dennis i Inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* (dec.), skarga nr 76573/01, 2 lipca 2002 r.). Ponadto nie można dokonywać wykładni art. 35 ust. 1 w sposób, który wymagałby od skarżącego, by wystąpił do Trybunału ze skargą, zanim jego sytuacja w związku ze sprawą nie zostanie ostatecznie rozstrzygnięta na szczeblu krajowym. Zatem jeżeli skarżący korzysta z najwyraźniej istniejącego środka odwoławczego, a dopiero później pozyskuje wiedzę o okolicznościach, które sprawiają, że środek odwoławczy jest nieskuteczny, stosowne dla celów art. 35 ust. 1 może być uznanie za datę rozpoczynającą bieg okresu sześciu miesięcy daty, w której skarżący powziął lub powinien był powziąć, wiedzę o tych okolicznościach (zob. *Varnava i Inni przeciwko Turcji* [WI], skargi nr 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 i 16073/90, § 157, ETPCz 2009 oraz *Paul i Audrey Edwards przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* (dec.), skarga nr 46477/99, 4 czerwca 2001 r.).

107. Wracając do niniejszej Sprawy, Trybunał musi upewnić się, czy skarżący miał dostęp do skutecznego środka odwoławczego, a jeżeli tak, czy z niego skorzystał, a następnie zwrócił się do Trybunału w wymaganym terminie. Trybunał nie będzie przy tym rozważał, czy skarżący powinien był skorzystać z drogi cywilnej, ponieważ uznał powyżej (zob. par. 96–98 powyżej), że Rząd nie może na tym etapie postępowania wnieść zastrzeżenia dotyczącego niewyczerpania środków.

108. Trybunał pragnie na początku zauważyć, że w dniu 28 lutego 2005 r. dziadek skarżącego utracił status opiekuna prawnego skarżącego i uzyskał go powtórnie na początku 2006 r. Z tego względu wygląda na to, że przez cały okres, gdy dziadek nie był opiekunem prawnym, skarżący był pod opieką państwa, a dziadek nie miał prawa reprezentować skarżącego ani bronić jego interesów. Ponieważ skarżący został zwolniony ze schroniska dla nieletnich w dniu 23 marca 2005 r., tylko państwo mogło wówczas chronić jego interesy. W rezultacie władze nie miały w tym okresie prawnego obowiązku udzielać odpowiedzi na skargi dziadka dotyczące skarżącego, ponieważ nie był on jego opiekunem prawnym.

109. Trybunał zauważa jednak, że dziadek nadal starał się chronić interesy skarżącego. Z pisma dziadka z dnia 30 listopada 2005 r. skierowanego do zastępcy Prokuratora Generalnego wynika, że poinformowano go, iż jego skarga z dnia 4 października 2005 r. do Prokuratury Generalnej została przesłana do różnych prokuratur. Ponadto w piśmie z dnia 30 listopada 2005 r. dziadek faktycznie powtórzył skargi dotyczące traktowania skarżącego w schronisku dla nieletnich oraz złego stanu jego zdrowia, które przedstawił już w poprzednim piśmie z dnia 4 października 2005 r. (zob. par. 46 powyżej). Trybunał zauważa, że w odpowiedzi prokuratora z dnia 9 listopada 2005 r. oraz odpowiedzi prokuratora okręgowego z dnia 16 grudnia 2005 r. nie było jednakże żadnej

informacji w odpowiedzi na skargi dziadka dotyczące stanu zdrowia skarżącego oraz niezapewnienia przez władze leczenia podczas pobytu skarżącego w schronisku dla nieletnich.

110. Trybunał bierze pod uwagę ponadto fakt, iż gdy dziadek skarżącego został ponownie wyznaczony opiekunem prawnym, podjął on kwestię legalności pozbawienia skarżącego wolności poprzez umieszczenie go w schronisku dla nieletnich, a w ramach tego postępowania podniósł kwestię złego stanu zdrowia skarżącego oraz braku leczenia. W szczególności w skardze na postanowienie z dnia 21 lutego 2005 r., rozpoznawanej przez prezesa Sądu Okręgowego w Nowosybirsku w dniu 29 maja 2006 r., dziadek przytoczył diagnozę skarżącego i powołał się na brak możliwości umieszczenia skarżącego w schronisku dla nieletnich bez konsultacji z lekarzem. Prezes Sądu Okręgowego w swoim wyroku odpowiedział, że fakt, iż skarżący cierpiał na różne choroby nie może być podstawą uchylenia postanowienia z dnia 21 lutego 2005 r., zważywszy że zostało ono wykonane już w marcu 2005 r.

111. W tym kontekście Trybunał uznaje, że w sytuacji braku odpowiedzi prokuratury na skargi dziadka w październiku i listopadzie 2005 r., dziadek, który uzyskał ponownie status opiekuna prawnego skarżącego, wykorzystywał inne możliwości przedstawienia sprawy skarżącego w zakresie jego złego stanu zdrowia oraz braku leczenia w schronisku dla nieletnich. Ponieważ jedyną konkretną odpowiedzią, jaką otrzymał na tę skargę, był wyrok z dnia 29 maja 2006 r., w którym – w istocie – powiedziano mu, że dalsze wnoszenie skarg jest bezzasadne, ponieważ pobyt skarżącego w schronisku dla nieletnich dobiegł końca, Trybunał uznaje, że w konkretnych okolicznościach niniejszej sprawy okres sześciu miesięcy należy liczyć od tej daty, ponieważ kolejne skargi do władz nie miałyby szans powodzenia. Ponieważ skarga do Trybunału została wniesiona 1 listopada 2006 r., wynika z tego, iż skargi skarżącego na podstawie art. 3 zostały złożone w ramach terminu sześciu miesięcy.

112. Zastrzeżenie Rządu należy zatem oddalić.

2. Dotrzymanie terminu sześciu miesięcy w odniesieniu do skarg skarżącego dotyczących postępowania wyjaśniającego, wnoszonych na podstawie art. 6

a) Stanowiska stron

113. Rząd podniósł, iż skarżący nie dotrzymał sześciomiesięcznego terminu dla wniesienia skargi na podstawie art. 6 dotyczącej postępowania wyjaśniającego, ponieważ kontrolowane postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania karnego przeciwko skarżącemu wydano w dniu 6 lipca 2005 r., a odpowiedź na ostatnią skargę dziadka skarżącego w tej kwestii skierowaną do prokuratury pochodziła z dnia 16 grudnia 2005 r.

114. Rząd podkreślił w tym względzie, że niniejsza sprawa składa się z dwóch odrębnych postępowań, a nie jednego postępowania, jak uznała w swoim wyroku Izba. Pierwsze z postępowań – postępowanie wyjaśniające prowadzone zgodnie z rozdziałami 19 i 20 Kodeksu postępowania karnego – miało na celu zweryfikowanie informacji o domniemanym przestępstwie oraz podjęcie decyzji, czy istniały dostateczne dowody popełnienia przestępstwa oraz czy należy wszcząć postępowanie karne. Drugie postępowanie – dotyczące umieszczenia skarżącego w schronisku dla nieletnich, prowadzone zgodnie z rozdziałem 3.1 ustawy o nieletnich – nie wymagało prowadzenia postępowania wyjaśniającego i nie było ograniczone co do zakresu do informacji uzyskanych podczas postępowania wyjaśniającego. Z tego względu rezultat pierwszego postępowania nie stanowił sam w sobie decydującej podstawy do wszczęcia drugiego postępowania, o czym świadczy przykład skarżącego, co do którego tylko po dwóch ostatnich z pięciu prowadzonych postępowań wyjaśniających przeprowadzono postępowanie w sprawie umieszczenia go w schronisku dla nieletnich, ponieważ oczywiste było, że inne środki prewencyjne nie przyniosły efektu. Dlatego też Rząd nie dostrzegł podstaw, aby uznać dwa postępowania jako jeden proces, jak uczyniła to Izba w swoim wyroku, a także argumentował, że skargi skarżącego na podstawie art. 6 należy zbadać oddzielnie w odniesieniu do każdego z rozpatrywanych postępowań.

115. Skarżący nie odniósł się wprost do zastrzeżenia Rządu ani do tego, czy dwa postępowania powinny być rozpatrywane oddzielnie czy też razem. Utrzymawał on jednak, że wyrok Izby był prawidłowy i powinien zostać wykonany.

b) Ocena Trybunału

116. Trybunał rozpatrzy w pierwszej kolejności twierdzenie Rządu, iż postępowanie wyjaśniające oraz postępowanie prowadzące do umieszczenia skarżącego w schronisku dla nieletnich powinny być rozpatrywane oddzielnie, ponieważ rozstrzygnięcie w tym względzie determinuje to, czy Trybunał musi rozpatrywać zastrzeżenie Rządu dotyczące zasady sześciu miesięcy czy też nie.

117. Chociaż Trybunał uznaje, że postępowanie wyjaśniające oraz postępowanie w sprawie umieszczenia w placówce formalnie stanowiły dwa niezwiązane postępowania regulowane odrębnymi przepisami prawa, zauważa, że w niniejszej sprawie występuje między nimi ścisłe powiązanie, zarówno prawne, jak i faktyczne. W szczególności sądy krajowe jako główną przyczynę umieszczenia skarżącego w schronisku dla nieletnich podały popełnienie przez niego czynu karalnego podlegającego karze na mocy Kodeksu karnego. Sąd Rejonowy powoływał się w swoim wyroku w dużej mierze na zeznania świadków złożone przez S. i matkę S., a przy wydaniu orzeczenia opierał się na tych zeznaniach oraz na ustaleniach dokonanych w toku postępowania wyjaśniającego (zob. par. 27 powyżej). Ponadto zarówno

Sąd Rejonowy, jak i Sąd Okręgowy uznały, że umieszczenie skarżącego w schronisku dla nieletnich było konieczne, aby uniemożliwić mu popełnienie kolejnych czynów karalnych, co pokazuje, że umieszczenie w placówce było bezpośrednią konsekwencją rezultatu postępowania wyjaśniającego.

118. W rezultacie Trybunał uznaje, że dla celów niniejszej sprawy dwa wspomniane postępowania powinny być rozpatrywane wspólnie jako jedno, w związku z czym na tej podstawie będzie badał skargi skarżącego wniesione w oparciu o art. 6. Zastrzeżenie Rządu co do dotrzymania sześciomiesięcznego terminu odnośnie do postępowania wyjaśniającego musi zostać zatem oddalone, ponieważ ostateczne postanowienie krajowe dotyczące postępowania jako całości wydano w dniu 29 maja 2006 r., gdy prezes Sądu Okręgowego w Nowosybirsku utrzymał pierwotny wyrok nakazujący umieszczenie skarżącego w schronisku dla nieletnich. Ponieważ skargę do Trybunału wniesiono w dniu 1 listopada 2006 r., termin sześciu miesięcy został dotrzymany.

119. Zastrzeżenie Rządu należy zatem oddalić.

III. DOMNIEMANE NARUSZENIE ART. 3 KONWENCJI

120. Skarżący zarzucał, że podczas pobytu w schronisku dla nieletnich nie otrzymał odpowiedniej opieki medycznej, a warunki, w których przebywał, były nieludzkie i niezgodne z art. 3 Konwencji, który stanowi:

„Nikt nie może być poddany torturom ani nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu”.

A. Wyrok Izby

121. Izba uznała, że brak odpowiedniego leczenia dla skarżącego w schronisku dla nieletnich stanowiło nieludzkie i poniżające traktowanie, niezgodne z art. 3. Zauważył w szczególności, że pomimo wniosku o kopię dokumentacji medycznej skarżącego ze schroniska dla nieletnich Rząd nie przedstawił takiej dokumentacji, twierdząc, że dokumentacja została zniszczona zgodnie z regulacjami krajowymi, które nie zostały przedstawione Trybunałowi ani opublikowane lub udostępnione ogółowi społeczeństwa. Ponadto Izba zauważyła, że zwykły okres przechowywania dokumentacji medycznej wynosi w Federacji Rosyjskiej dziesięć lat. Ponieważ zatem dziadek skarżącego wielokrotnie informował władze o problemach zdrowotnych skarżącego, Izba nie widzi powodu, by wątpić, że personel schroniska dla nieletnich został powiadomiony o stanie zdrowia skarżącego. Nie ma dowodów, że skarżący w trakcie pobytu w placówce został przebadany przez neurologa lub psychiatrę ani że otrzymał którykolwiek z przepisanych leków. Izba uznała za niedopuszczalny taki brak opieki medycznej skutkujący hospitalizacją skarżącego dzień po jego zwolnieniu z placówki.

122. W świetle stwierdzenia naruszenia ze względu na brak leczenia Izba nie uważa za konieczne badania pozostałych skarg skarżącego wniesionych na podstawie art. 3.

B. Stanowiska stron

1. Skarżący

123. Skarżący podkreślił, że w czasie pobytu w schronisku dla nieletnich cierpiał na nerwicę, ADHD, zachowanie psychopatyczne i enurezję. Chociaż uznawał, że stany te nie wymagają natychmiastowej pomocy medycznej podczas pobytu w placówce, podkreślił, że presja wywierania na niego podczas pobytu na posterunku policji i przesłuchania, które miało tam miejsce, a także trzydzieści dni w schronisku dla nieletnich, skutkowały nagłym pogorszeniem jego stanu oraz koniecznością natychmiastowego leczenia. Potwierdzają to zaświadczenia lekarskie przedłożone w toku postępowania przed Izbą, które potwierdzają, że był on przymusowo umieszczony w szpitalu psychiatrycznym bezpośrednio po zwolnieniu ze schroniska dla nieletnich. Skarżący stwierdził, że nie istniały żadne inne możliwe przyczyny pogorszenia jego stanu.

124. W jego ocenie władze rosyjskie nie podjęły na czas działań służących uniknięciu pogorszenia jego stanu. W szczególności utrzymywał, że Komendant Sowieckiej Rejonowej Komendy Policji, wnosząc o umieszczenie go w schronisku dla nieletnich, miał obowiązek przedłożyć Sądowi Rejonowemu decyzję odpowiedniej placówki służby zdrowia o występowaniu lub braku występowania przeciwwskazań natury zdrowotnej do umieszczenia go w schronisku dla nieletnich, w tym wynik badania psychiatrycznego. Tego rodzaju decyzja nie została jednak przedłożona ani sądowi, ani schronisku dla nieletnich.

125. Skarżący podtrzymał następnie swoje stanowisko wyrażone przed Izbą, twierdząc, że zarówno on, jak i jego dziadek informowali wychowawców i pracowników schroniska dla nieletnich o jego chorobie oraz wnioskowali o nieograniczony dostęp do łazienki. Prośby te były jednak ignorowane, co ze względu na enurezję skutkowało jego cierpieniem, zarówno psychicznym, jak i fizycznym.

126. Mając na uwadze całość okoliczności sprawy, skarżący podtrzymał twierdzenie, że warunki w schronisku dla nieletnich w czasie jego pobytu były niezgodne z wymogami art. 3 Konwencji.

2. Rząd

127. Rząd podtrzymał twierdzenie, że skargi skarżącego wniesione na podstawie art. 3 nie wskazują żadnego naruszenia tego postanowienia.

128. Powtórzył, że akta osobowe skarżącego ze schroniska dla nieletnich, które mogły zawierać dokumentację medyczną opisującą stan zdrowia

skarżącego w chwili przyjęcia, zostały zniszczone zgodnie z instrukcjami obowiązującymi w tamtym czasie (zob. par. 73 powyżej). Ponadto inna dokumentacja medyczna i dzienniki ze schroniska dla nieletnich dotyczące okresu pobytu skarżącego zostały zniszczone, gdy tylko stały się „niepotrzebne”, jako że w czasie istotnym dla sprawy nie obowiązywały okresy przechowywania takich dokumentów. Zarządzenie nr 340 z dnia 12 maja 2006 r., o którym mowa w § 34 wyroku Izby, weszło w życie już po zniszczeniu tych dokumentów.

129. Tym niemniej Rząd zauważył, że „dokumentacja rachunkowa i statystyczna” skarżącego dotycząca pobytu skarżącego w schronisku dla nieletnich we wrześniu 2004 r. i lutym 2005 r. została zachowana ze względu na nieograniczony okres przechowywania przewidziany w zarządzeniu nr 215 z dnia 2 kwietnia 2004 r. (zob. par. 74 poniżej). Zdaniem Rządu Trybunał błędnie określił tę dokumentację w § 32 i § 90 wyroku Izby mianem „dokumentacji medycznej”, przez co wyciągnął błędny wniosek w § 90.

130. Dalej Rząd stwierdził, że ponieważ został zawiadomiony o niniejszej sprawie dopiero w dniu 1 października 2010 r., a więc pięć i pół roku po rozpatrywanych wydarzeniach i po zniszczeniu większości odpowiedniej dokumentacji, musi polegać na sprawozdaniu kierownika schroniska dla nieletnich z dnia 28 grudnia 2010 r. oraz wyjaśnieniach wychowawcy z tego schroniska z dnia 23 grudnia 2010 r. (zob. par. 41 powyżej). Z dokumentów tych wynika, że wszystkie dzieci przebywające w schronisku dla nieletnich, w tym skarżący, były codziennie badane przez personel medyczny. Dodatkowo potwierdza to przesłany do Trybunału harmonogram dnia zatwierdzony 17 stycznia 2013 r. Ponadto dzieci mogły w każdej chwili poprosić o pomoc medyczną; istniały odpowiednio wyposażone gabinety lekarskie; dostęp do toalet nie był ograniczany; dla dzieci cierpiących na enurezję istniały natomiast szczególne zasady dotyczące pory nocnej. Skarżący w okresie pobytu w schronisku dla nieletnich nie składał żadnych zażaleń w tych kwestiach. Rząd zauważył w tym względzie, że nieletni przebywający w schronisku dla nieletnich mogli bez ograniczeń odbierać telefony i przyjmować wizyty krewnych, o ile nie kolidowały one z aktywnością przewidzianą w planie dnia. Dziadek skarżącego nigdy nie twierdził, iż zabroniono mu odwiedzić skarżącego i nie wygląda też na to, aby w czasie takich wizyt składał jakiegokolwiek pisemne lub ustne zażalenia.

131. Rząd podniósł wreszcie, że zgodnie z harmonogramem personelu schroniska dla nieletnich obowiązującym od 18 czerwca 2003 r. do 3 października 2005 r. w schronisku byli obecni: psychiatra, pediatra, asystent lekarza oraz pielęgniarka. Nota informacyjna wskazywała, że opieka medyczna oraz warunki bytowe w schronisku dla nieletnich nie były w 2004 r. ani 2005 r. przedmiotem żadnej wydziałowej ani innej kontroli. Z uwagi na powyższe oraz ze względu na fakt, iż skarżący nie przedstawił żadnych dokumentów na potwierdzenie swoich twierdzeń, Rząd stwierdził,

że nic nie wskazuje na to, aby schronisko dla nieletnich nie było miejscem odpowiednim do zakwaterowania na okres do 30 dni dziecka z enurezją oraz zaburzeniem behawioralnym.

132. Co do zdrowia skarżącego Rząd zauważył, że ani w dokumentacji medycznej przedłożonej przez skarżącego (wystawionej w 2003 r.), ani w „dokumentacji księgowej i statystycznej” skarżącego ze schroniska dla nieletnich nie było żadnej wzmianki o enurezji. Ponadto w żadnym z dostępnych dokumentów nie wspomniano o stopniu przejawiania się tej choroby. Co do zaburzenia behawioralnego skarżącego Rząd zauważył, że zgodnie z fragmentem dokumentacji medycznej nr 3624 (przedłożonej przez skarżącego Trybunałowi w październiku 2007 r.) skarżący w czasie istotnym dla sprawy cierpiał na zaburzenia zachowań społecznych, które zdawały się wynikiem działania czynników zewnętrznych, a nie innych chorób. W ocenie Rządu skarżący nie przedłożył żadnego zaświadczenia lekarskiego potwierdzającego twierdzenie, że zaburzenie to uniemożliwiało umieszczenie go w schronisku dla nieletnich. Nie przedstawił też opinii biegłego z zakresu medycyny, potwierdzającej, że jego pobyt w schronisku dla nieletnich spowodował pogorszenie się jego stanu zdrowia.

133. W rezultacie Rząd uznał, że zarzuty skarżącego nie wskazują na naruszenie art. 3.

3. Uwagi stron trzecich

134. Organizacja Mental Disability Advocacy Center (MDAC) podkreślała, że dzieci z niepełnosprawnością umysłową znajdują się w „podwójnie niekorzystnej sytuacji”, zarówno jako dzieci, jak i jako osoby z niepełnosprawnością umysłową. Dzieci te są szczególnie podatne na zagrożenie w postaci naruszenia ich praw oraz mają dodatkowe potrzeby, które należy chronić poprzez rygorystyczne i skuteczne zabezpieczenia. MDAC powołała się na Konwencję ONZ o prawach osób niepełnosprawnych (zwaną dalej „konwencją o prawach osób niepełnosprawnych”), a w szczególności na jej główny cel, jakim jest zapewnienie równości i braku dyskryminacji we wszystkich dziedzinach (art. 5 ust. 2). Powoływała się też na konwencję o prawach dziecka, podkreślając, że podstawowym elementem rozważań powinien być za każdym razem interes dziecka, a Państwa-Strony zobowiązały się do zapewnienia dziecku ochrony i opieki w takim stopniu, w jakim jest to niezbędne dla jego dobra (art. 3 – zob. par. 81 powyżej). Ponadto art. 23 konwencji o prawach dziecka odnosi się wprost do dzieci z niepełnosprawnościami, a MDAC zauważyła, że Komitet Praw Dziecka w swoim Komentarzu Ogólnym nr 9 (2006 r.) określił dalsze wytyczne dotyczące postępowania z dziećmi z niepełnosprawnościami, które weszły w konflikt z prawem. Dlatego też Komitet stwierdził, że „dzieci z niepełnosprawnością, które weszły w konflikt z prawem, nie powinny być umieszczane w zwykłym schronisku dla nieletnich lub zakładzie poprawczym, ani w ramach tymczasowego aresztowania, ani w ramach

sankcji karnej” (zob. par. 83 powyżej). MDAC podkreśliła, że Trybunał uznał, iż państwa mają obowiązek podjęcia szczególnych środków służących zapewnieniu skutecznej ochrony osób szczególnie podatnych na zagrożenia przed złym traktowaniem, o którym władze miały lub musiały mieć wiedzę (powołując się na sprawę *Z i Inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* [WI], skarga nr 29392/95, § 73, ETPCz 2001-V).

C. Ocena Trybunału

1. Zasady ogólne

135. Trybunał przypomina, że art. 3 Konwencji zawiera zapis o jednej z podstawowych wartości społeczeństwa demokratycznego, zakazując bezwzględnie tortur lub niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karania (zob. między innymi *Stanev przeciwko Bułgarii* [WI], skarga nr 36760/06, § 201, ETPCz 2012). Niemniej, aby traktowanie pokrzywdzonego weszło w zakres zakazu zawartego w art. 3, musi ono osiągnąć próg minimalnego stopnia dolegliwości. Ocena wspomnianego minimalnego stopnia dolegliwości jest względna – zależy to od wszystkich okoliczności sprawy, takich jak czas poddawania danemu traktowaniu, jego wpływ na stan fizyczny i psychiczny danej osoby oraz, w niektórych przypadkach, płeć, wiek i stan zdrowia pokrzywdzonego (zob. *M.S. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 24527/08, § 38, 3 maja 2012 r. oraz *Price przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 33394/96, § 24, ETPCz 2001-VII).

136. W art. 3 nakłada się ponadto na państwo obowiązek ochrony fizycznego dobrostanu osób pozbawionych wolności między innymi poprzez zapewnienie im wymaganej opieki medycznej (zob. *Kudła przeciwko Polsce* [WI], skarga nr 30210/96, § 94, ETPCz 2000-XI; *Mouisel przeciwko Francji*, skarga nr 67263/01, § 40, ETPCz 2002-IX; oraz *Khudobin przeciwko Rosji*, skarga nr 59696/00, § 93, ETPCz 2006-XII). Trybunał uznał zatem wielokrotnie, że brak odpowiedniej opieki medycznej może stanowić traktowanie niezgodne z art. 3 (zob. przykładowo *M.S. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, *op.cit.*, §§ 44–46; *Wenerski przeciwko Polsce*, skarga nr 44369/02, §§ 56–65, 20 stycznia 2009 r.; oraz *Popow przeciwko Rosji*, skarga nr 26853/04, §§ 210–213 oraz 231–237, 13 lipca 2006 r.).

137. W związku z tym najtrudniejszym do ustalenia elementem pozostaje „odpowiedniość” pomocy medycznej. Trybunał przypomina, że sam fakt, iż osobę pozbawioną wolności ogląda lekarz lub że przepisano jej określone leczenie, nie może automatycznie prowadzić do wniosku, że pomoc medyczna była odpowiednia (zob. *Hummatow przeciwko Azerbejdżanowi*, skargi nr 9852/03 i 13413/04, § 116, 29 listopada 2007 r.). Władze muszą również zapewnić, aby prowadzona była kompleksowa dokumentacja dotycząca stanu zdrowia osoby pozbawionej wolności oraz leczenia jej

w okresie pozbawienia wolności (zob. *Khudobin przeciwko Rosji*, *op.cit.*, § 83), aby diagnoza i leczenie były niezwłoczne i trafne (zob. *Melnik przeciwko Ukrainie*, skarga nr 72286/01, §§ 104-06, 28 marca 2006 r., oraz *Hummatow*, *op.cit.*, § 115) oraz aby, w razie gdy jest to konieczne ze względu na charakter stanu chorobowego, nadzór był regularny i systematyczny oraz obejmował kompleksową strategię terapeutyczną służącą odpowiedniemu leczeniu problemów zdrowotnych osoby faktycznie pozbawionej wolności lub zapobieganiu pogorszenia się jej stanu, a nie leczeniu jedynie objawów (zob. *Popow*, *op.cit.*, § 211; *Hummatow*, *op.cit.*, §§ 109 i 114; oraz *Amirow przeciwko Rosji*, skarga nr 51857/13, § 93, 27 listopada 2014 r.). Władze muszą również wykazać, że stworzono warunki konieczne do realizacji zaleconego leczenia (zob. *Holomiow przeciwko Mołdawii*, skarga nr 30649/05, § 117, 7 listopada 2006 r. oraz *Hummatow*, *op.cit.*, § 116). Ponadto leczenie zapewniane w jednostkach penitencjarnych musi być adekwatne, a więc porównywalne z poziomem leczenia, jaki władze państwa zobowiązały się zapewnić ogółowi społeczeństwa. Nie oznacza to jednak, że każda osoba pozbawiona wolności musi mieć zagwarantowany taki sam poziom leczenia, jaki jest dostępny w najlepszych placówkach opieki zdrowotnej poza placówkami penitencjarnymi (zob. *Cara-Damiani przeciwko Włochom*, skarga nr 2447/05, § 66, 7 lutego 2012 r.).

138. Ogólnie rzecz biorąc, Trybunał zastrzega sobie dostateczną elastyczność w definiowaniu wymaganego standardu opieki zdrowotnej, decydując o nim w kontekście danego przypadku. Standard ten powinien być „zgodny z ludzką godnością” osoby pozbawionej wolności, jednak powinien uwzględniać „praktyczne wymogi pozbawienia wolności” (zob. *Aleksanyan przeciwko Rosji*, skarga nr 46468/06, § 140, 22 grudnia 2008 r.). W sprawach dzieci Trybunał uznaje, że zgodnie z ustanowionym prawem międzynarodowym zdrowie nieletnich pozbawionych wolności jest chronione zgodnie z uznawanymi standardami medycznymi mającymi zastosowanie do nieletnich w szerszej społeczności (zob. przykładowo par. 79, 81 i 87 powyżej – zasady europejskie z 2008 r. dotyczące kar i środków alternatywnych stosowanych wobec sprawców nieletnich, zasady 57, 62.2, 62.5, 69.2 oraz 73(d); konwencja o prawach dziecka, art. 3, ust. 3; reguły hawańskie, reguły 49–53). Władze powinny zawsze postępować zgodnie z interesem dziecka, a dziecku powinno się gwarantować właściwą opiekę i ochronę. Ponadto, jeżeli władze rozważają pozbawienie dziecka wolności, należy dokonać oceny medycznej stanu zdrowia dziecka, aby ustalić, czy może ono zostać umieszczone w schronisku dla nieletnich lub zakładzie poprawczym.

139. Trybunał podkreśla, że zarzuty dotyczące złego traktowania muszą być poparte odpowiednimi dowodami. Przy ocenie materiału dowodowego Trybunał przyjął standard dowodzenia „ponad uzasadnioną wątpliwość”. Tym niemniej celem nie było nigdy zapożyczanie metody od stosujących tę normę krajowych systemów prawnych. Rolą Trybunału nie jest orzekanie

w kwestii winy w procesie karnym ani odpowiedzialności w procesie cywilnym, ale orzekanie w kwestii odpowiedzialności Układających się Stron w świetle Konwencji. W postępowaniu przed Trybunałem nie istnieją żadne przeszkody proceduralne dla dopuszczalności dowodów ani określone z góry sposoby dokonywania ich oceny. Trybunał przyjmuje rozstrzygnięcia, które w jego ocenie są poparte swobodną oceną całości materiału dowodowego, w tym rozstrzygnięcia, jakie mogą wynikać z okoliczności faktycznych oraz z pism przedstawionych przez strony. Zgodnie z ustalonym orzecznictwem dowód może wynikać ze współistnienia dostatecznie silnych, jasnych i spójnych wyciągniętych wniosków lub podobnie niepodważalnych domniemań faktycznych. Ponadto poziom perswazji niezbędny dla wyciągnięcia konkretnego wniosku, a przez to przypisanie ciężaru dowodu ma ścisły związek z konkretnymi okolicznościami faktycznymi, charakterem zarzutu oraz rozpatrywanym prawem wynikającym z Konwencji. Trybunał zwraca również uwagę na poważny charakter uznania, że Układająca się Strona naruszyła prawa podstawowe (zob. *Nachova i Inni przeciwko Bułgarii* [WI], skarga nr 43577/98 i 43579/98, § 147, ETPCz 2005-VII, wraz z przytoczonym tam orzecznictwem; *Labita przeciwko Włochom* [WI], skarga nr 26772/95, § 121, ETPCz 2000-IV; *Amirov, op.cit.*, § 80; oraz *Ananyev i Inni przeciwko Rosji*, skarga nr 42525/07 i 60800/08, § 121, 10 stycznia 2012 r.).

140. W związku z powyższym należy zauważyć, że Trybunał uznał, iż postępowanie na podstawie Konwencji nie we wszystkich przypadkach oznacza ścisłe zastosowanie zasady *affirmanti incumbit probatio* (ciężar dowodu spoczywa na twierdzącym). Zgodnie z orzecznictwem Trybunału na podstawie art. 2 i 3 Konwencji, jeżeli rozpatrywane zdarzenia stanowią w całości lub znacznej części przedmiot wyłącznej wiedzy władz, jak w przypadku osób przebywających pod ich kontrolą w areszcie, odnośnie do obrażeń, szkód i zgonu zaistniałych podczas takiego faktycznego pozbawienia wolności wystąpią zdecydowane domniemania faktu. Ciężar dowodu w takim przypadku może być uznany za spoczywający na władzach, które mają przedstawić zadowalające i przekonujące wyjaśnienia (zob. *Çakici przeciwko Turcji* [WI], skarga nr 23657/94, § 85, ETPCz 1999-IV; *Salman przeciwko Turcji* [WI], skarga nr 21986/93, § 100, ETPCz 2000-VII; oraz *Amirov, op.cit.*, § 92). W świetle braku takiego wyjaśnienia Trybunał może wyciągać wnioski, które mogą być niekorzystne dla pozwanego Rządu (zob. przykładowo *Orhan przeciwko Turcji*, skarga nr 25656/94, § 274, 18 czerwca 2002 r., oraz *Buntov przeciwko Rosji*, skarga nr 27026/10, § 161, 5 czerwca 2012 r.).

2. Zastosowanie w niniejszej sprawie

141. Trybunał zauważył już na wstępie, że zarówno młody wiek skarżącego, jak i stan jego zdrowia stanowią okoliczności istotne dla oceny, czy osiągnięty został minimalny stopień dolegliwości (zob. par. 135

powyżej) oraz będzie miał na szczególnym względzie zasady określone w par. 138 powyżej.

142. W niniejszej sprawie Trybunał zauważa, że Rząd przedłożył szereg dokumentów na poparcie swojego stanowiska przed Wielką Izbą, by wykazać, że warunki w schronisku dla nieletnich były dobre oraz że zapewniono leczenie. Tym niemniej, zdecydowana większość dokumentów pochodzi z okresu od 2008 r. do 2014 r., a więc z czasu kilka lat po pobycie skarżącego w schronisku dla nieletnich, w związku z czym nie rzuca światła na warunki panujące tam w okresie, gdy przebywał tam skarżący. Ponadto, jeżeli chodzi o sprawozdanie kierownika schroniska dla nieletnich z dnia 28 grudnia 2010 r. oraz wyjaśnienia wychowawcy ze schroniska z dnia 23 grudnia 2010 r., Trybunał uznaje za mało prawdopodobne, aby pamiętali oni, czy dane dziecko przebywające w schronisku dla nieletnich przez okres trzydziestu dni prawie sześć lat wcześniej skarżyło się na warunki lub dostęp do toalety. Już przy wcześniejszych okazjach Trybunał uznawał, że sprawozdania lub zaświadczenia, jak te przedłożone przez Rząd Rosji, mają znikomą wartość dowodową, ponieważ nie zawierają odniesień do oryginalnej dokumentacji przechowywanej przez odpowiedni zakład karny lub placówkę (zob. *Ananyev i Inni, op.cit.*, § 124, wraz z przytoczonym tam orzecznictwem).

143. Z tego względu, chociaż Trybunał nie kwestionuje stanowiska, że część dokumentów ze schroniska dla nieletnich dotyczących skarżącego mogła zostać zniszczona zgodnie z odpowiednimi przepisami obowiązującymi w tamtym czasie, nie zwalnia to Rządu z obowiązku poparcia stanowiska co do faktów stosownymi dowodami (*ibid.*, § 125).

144. Strony przedłożyły szereg istotnych dokumentów, które pozwoliły Trybunałowi zbadać dokładnie zarzuty skarżącego. W szczególności Trybunał uznaje, że ustalił poprzez zaświadczenia lekarskie dostarczone przez skarżącego, iż skarżący został zbadany przez neurologa i psychiatrę w dniu 27 grudnia 2004 r. oraz 19 stycznia 2005 r., a zatem nieco ponad miesiąc przed umieszczeniem go w schronisku dla nieletnich. Przepisano mu wówczas leki, a także regularny nadzór neurologiczny i psychiatryczny, a także regularne doradztwo psychologiczne na okoliczność ADHD. Na podstawie dokumentacji medycznej ustalono ponadto, że skarżący został hospitalizowany dzień po zwolnieniu go ze schroniska dla nieletnich i był leczony na nerwicę i ADHD. Pozostawał w szpitalu co najmniej do 12 kwietnia 2005 r., a więc przez około trzy tygodnie.

145. Ponadto Trybunał zauważa, że dziadek skarżącego podczas rozprawy w dniu 21 lutego 2005 r. dotyczącej umieszczenia w placówce, przedłożył zaświadczenia lekarskie, aby wykazać, że skarżący cierpi na ADHD, zapewniając tym samym, by władze były świadome stanu skarżącego. Trybunał zauważa w związku z tym, że na rozprawie w dniu 21 lutego 2005 r. był obecny funkcjonariusz z Inspektoratu ds. Nieletnich

oraz że zgodnie z art. 31 ust. 2 ustawy o nieletnich musiał być obecny również pełnomocnik schroniska dla nieletnich. Ponieważ dziadek skarżącego zwrócił podczas tej rozprawy uwagę na stan zdrowia skarżącego, właściwe władze odpowiedzialne za umieszczenie skarżącego w schronisku dla nieletnich miały świadomość jego stanu.

146. Trybunał uznaje zatem, że nawet jeżeli akta osobowe skarżącego ze schroniska dla nieletnich zostały zniszczone, istnieją dostateczne dowody, by wykazać, że władze miały świadomość stanu zdrowia skarżącego w chwili przyjęcia go do schroniska dla nieletnich oraz tego, że potrzebuje on leczenia. Ponadto fakt, iż został on hospitalizowany dzień po zwolnieniu z placówki i przebywał w szpitalu psychiatrycznym przez nieomal trzy tygodnie, wskazuje, że w schronisku dla nieletnich nie otrzymał leczenia niezbędnego w jego stanie. Skarżący przedstawił zatem Trybunałowi dowód *prima facie* świadczący o braku odpowiedniego leczenia. Mając na uwadze rozważania przedstawione powyżej (zob. par. 142–43 powyżej) w kwestii dokumentów przedłożonych przez Rząd oraz braku innych przekonujących dowodów, Trybunał uznaje, że Rząd nie wykazał, iż skarżący podczas pobytu w schronisku dla nieletnich, gdzie przebywał przez trzydzieści dni, nie mając prawa do opuszczenia placówki i pozostając pod pełną kontrolą i opieką personelu placówki, otrzymał opiekę medyczną wymaganą w jego stanie. W tych okolicznościach na władzach spoczywał obowiązek ochrony godności i dobrostanu skarżącego i to władze ponoszą odpowiedzialność w świetle Konwencji za traktowanie, którego doświadczył skarżący (zob. *M.S. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, *op.cit.* § 44).

147. W kwestii enurezji skarżącego Trybunał uznaje, że zaświadczenia lekarskie z dnia 27 grudnia 2004 r. oraz 19 stycznia 2005 r. nie zawierają żadnej wzmianki na ten temat i nie było to przyczyną hospitalizacji skarżącego po okresie pozbawienia wolności. Dlatego też w ocenie Trybunału skarżący nie przedstawił dowodu *prima facie* wskazującego, czy cierpiał na enurezję w chwili przyjęcia do schroniska dla nieletnich, a jeżeli tak w jakim stopniu, oraz czy personel schroniska miał lub powinien być mieć o tym wiedzę. Ponieważ większość zaświadczeń lekarskich i akt ze schroniska dla nieletnich dotyczących skarżącego zniszczono, trudne zdaje się uzyskanie wyjaśnienia w tym względzie. Z drugiej strony Trybunał uznał już za ustalone, że skarżący cierpiał na ADHD.

148. Powyższe rozważania wystarczają, by umożliwić Trybunałowi uznanie, iż doszło do naruszenia praw skarżącego na podstawie art. 3 ze względu na brak koniecznego leczenia w schronisku dla nieletnich, mając na uwadze młody wiek skarżącego i jego szczególną podatność na zagrożenia w związku z faktem, iż cierpiał na ADHD.

149. W związku z powyższym doszło do naruszenia art. 3 Konwencji.

150. W świetle stwierdzenia naruszenia art. 3, podobnie jak Izba w swoim wyroku, Trybunał nie uważa za konieczne badania pozostałych skarg skarżącego wniesionych na podstawie tego postanowienia.

IV. DOMNIEMANE NARUSZENIE ART. 5 UST. 1 KONWENCJI

151. Skarżący wniósł skargę, iż jego pobyt w schronisku dla nieletnich stanowił naruszenie art. 5 ust. 1 Konwencji, który stanowi:

„1. Każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego. Nikt nie może być pozbawiony wolności, z wyjątkiem następujących przypadków i w trybie ustalonym przez prawo:

- a) zgodnego z prawem pozbawienia wolności w wyniku skazania przez właściwy sąd;
- b) zgodnego z prawem zatrzymania lub aresztowania w przypadku niepodporządkowania się wydanemu zgodnie z prawem orzeczeniu sądu lub w celu zapewnienia wykonania określonego w ustawie obowiązku;
- c) zgodnego z prawem zatrzymania lub aresztowania w celu postawienia przed właściwym organem, jeżeli istnieje uzasadnione podejrzenie popełnienia czynu zagrożonego karą lub, jeśli jest to konieczne, w celu zapobieżenia popełnienia takiego czynu lub uniemożliwienia ucieczki po jego dokonaniu;
- d) pozbawienia nieletniego wolności na podstawie zgodnego z prawem orzeczenia w celu ustanowienia nadzoru wychowawczego lub zgodnego z prawem pozbawienia nieletniego wolności w celu postawienia go przed właściwym organem;
- e) zgodnego z prawem pozbawienia wolności osoby w celu zapobieżenia szerzeniu przez nią choroby zakaźnej, osoby umyślowo chorej, alkoholika, narkomana lub włóczęgi;
- f) zgodnego z prawem zatrzymania lub aresztowania osoby w celu zapobieżenia jej nielegalnemu wkroczeniu na terytorium państwa lub osoby, przeciwko której toczy się postępowanie o wydalenie lub ekstradycję”.

A. Wyrok Izby

152. W swoim wyroku Izba uznała, że umieszczenie skarżącego w schronisku dla nieletnich stanowiło pozbawienie wolności, ponieważ placówka była zamknięta i strzeżona, nieletni byli rutynowo przeszukiwani w chwili przyjęcia, wszystkie przedmioty osobiste były konfiskowane, a nieletnich obowiązywał rygor dyscyplinarny.

153. Izba uznała ponadto, że pozbawienie wolności nie miało na celu nadzoru wychowawczego w rozumieniu art. 5 ust. 1 lit. d, ponieważ zgodnie z prawem krajowym schroniska dla nieletnich służyły tymczasowemu pozbawieniu wolności nieletnich podczas poszukiwania bardziej stosownego zakwaterowania, takiego jak powrót do rodziny lub umieszczenie w placówce wychowawczej. Ponadto prawo krajowe nie przewidywało działalności wychowawczej w schroniskach dla nieletnich. Z tego względu Izba uznała, że schroniska dla nieletnich nie służyły zapewnieniu nadzoru wychowawczego, a pobyt skarżącego w schronisku nie „miał na celu” nadzoru wychowawczego, ponieważ umieszczono go tam w celu

„skorygowania jego zachowania” oraz w celu zapobieżenia kolejnym czynom karalnym.

154. Izba uznała następnie, że pozbawienie skarżącego wolności nie mogło być zasadnie „konieczne w celu zapobieżenia popełnienia takiego czynu” w rozumieniu art. 5 ust. 1 lit. c, jako że ani władze krajowe, ani Rząd nie wspomniały o żadnych konkretnych czynach karalnych, przed których popełnieniem należało powstrzymać skarżącego. Ponadto w art. 5 ust. 1 lit. c przewidziano wymóg, aby pozbawienie wolności w celu zapobieżenia popełnieniu czynu było dokonane „w celu postawienia przed właściwym organem”, która to sytuacja nie miała miejsca w przypadku skarżącego, umieszczonego w schronisku dla nieletnich na podstawie postanowienia sądu wydanego na zakończenie postępowania przeciwko niemu.

155. Izba uznała następnie, że ponieważ skarżący nie został skazany za przestępstwo, jako że nie osiągnął ustawowego wieku odpowiedzialności karnej, pozbawienie go wolności nie może być postrzegane jako „zgodne z prawem pozbawienie wolności w wyniku skazania przez właściwy sąd” w rozumieniu art. 5 ust. 1 lit. a. Uznała również, że pozbawienie skarżącego wolności nie wchodzi w zakres stosowania art. 5 ust. 1 lit. B Konwencji oraz że podpunkty e i f w sposób oczywisty nie mają zastosowania w niniejszej sprawie. W rezultacie Izba uznała, że pozbawienie skarżącego wolności poprzez umieszczenie go w schronisku dla nieletnich nie miało żadnego uprawnionego celu w świetle art. 5 ust. 1, w związku z czym było arbitralne.

B. Stanowiska stron

1. Skarżący

156. Skarżący zgodził się z rozumowaniem zawartym w wyroku Izby co do art. 5 ust. 1. Został umieszczony w schronisku dla nieletnich na okres trzydziestu dni w celu „skorygowania zachowania”, co nie obejmowało nadzoru wychowawczego w rozumieniu art. 5 ust. 1 lit. d. W jego ocenie schronisko dla nieletnich w żadnym sensie nie jest instytucją służącą nadzorowi wychowawczemu, a zgodnie z art. 22 ustawy o nieletnich do jego zadań nie należy prowadzenie pracy wychowawczej z nieletnimi. Zgodnie z ustawodawstwem krajowym schroniska dla nieletnich nie były *de facto* częścią systemu instytucji wychowawczych. Skarżący podkreślił ponadto, że istnieją specjalne zamknięte placówki, których zadaniem jest konkretnie wychowywanie i edukowanie dzieci i młodzieży wykazujących zachowania dewiacyjne.

157. Co więcej, art. 22 ust. 4 pkt 2) ustawy o nieletnich zawiera wykaz sytuacji, w których nieletni może być umieszczony w schronisku dla nieletnich (zob. par. 66 powyżej), a sytuacja skarżącego nie wchodzi w zakres żadnej z nich. Skarżący podkreślił, że jego tożsamość była znana, podobnie jak jego miejsce zamieszkania, a jego wina odnośnie do zarzutu

wymuszenia nigdy nie została ustalona w wyroku sądu. Ponadto skarżący zauważył, że zgodnie z art. 22 ust. 6 ustawy o nieletnich nieletni powinien przebywać w schronisku dla nieletnich wyłącznie przez minimalny okres niezbędny do uporządkowania spraw, nie dłuższy niż trzydzieści dni. Wynikało z tego, że celem schroniska dla nieletnich nie jest nadzór wychowawczy, ale jedynie pozbawienie nieletniego wolności do czasu, kiedy będzie mógł zostać przekazany opiekunowi prawnemu lub umieszczony w specjalnej instytucji wychowawczej. Rząd nie przedstawił w każdym razie żadnych istotnych dokumentów potwierdzających, że skarżący otrzymał jakiegokolwiek indywidualne zalecenia zapobiegawcze, ani że odbywał podczas pobytu w schronisku jakiegokolwiek zajęcia szkolne.

158. Skarżący podniósł wreszcie, że umieszczenie go w schronisku dla nieletnich nie służyło też żadnemu z celów wymienionych w art. 5 ust. 1 lit. a, b lub c.

159. Uznał, że pozbawienie go wolności było bezprawne, ponieważ wykraczało poza zakres art. 5 ust. 1 Konwencji.

2. Rząd

160. Rząd podtrzymał stanowisko, że pozbawienie wolności skarżącego poprzez umieszczenie go w schronisku dla nieletnich było zgodne z art. 5 ust. 1 lit. d Konwencji, ponieważ postanowienie o umieszczeniu go w placówce wydano dokładnie w celu zastosowania „nadzoru wychowawczego”. Rząd zauważył, że sądy krajowe zezwoliły na umieszczenie skarżącego w schronisku dla nieletnich w celu zapobieżenia popełnianiu kolejnych czynów karalnych – poprzez poprawę zachowania w drodze indywidualnej pracy prewencyjnej – zgodnie z art. 22 ust. 2 pkt 4 ustawy o nieletnich. Zauważył, że inne środki prewencyjne podjęte wcześniej nie przyniosły skutku w postaci poprawy zachowania skarżącego, a jego rodzina nie była w stanie zapewnić właściwego nadzoru. W związku z tym Rząd podkreślił, że problematyczne środowisko skarżącego, rodzice alkoholicy, pobyty w domach dziecka, zachowania antyspołeczne i agresywne oraz popełnianie czynów zabronionych – wszystko to doprowadziło do objęcia go nadzorem Inspektoratu ds. Nieletnich w okresie między 2002 a 2005 r. Zauważył, że akta sprawy dotyczące nadzoru prewencyjnego skarżącego zniszczono w 2011 r.

161. Ponadto Rząd podniósł, iż indywidualna praca prewencyjna przewidziana w ustawie o nieletnich obejmuje element „nadzoru wychowawczego”, a jego wdrożenie w schronisku dla nieletnich było wprost wymagane w sytuacji skarżącego. Chociaż akta osobowe skarżącego ze schroniska dla nieletnich zostały zniszczone zgodnie z przepisami krajowymi, Rząd powoływał się na inne dokumenty, które pośrednio potwierdzały indywidualną pracę prewencyjną przeprowadzoną ze skarżącym podczas jego pobytu w placówce, takie jak nieopatrzony datą profil osobowości (ros. *характеристика*) skarżącego wystawiony przez

schronisko dla nieletnich na wniosek jego pełnomocnika (przedłożony w Trybunale przez dziadka skarżącego w 2007 r.). Rząd opierał się również na szeregu dokumentów, aby wykazać, że schroniska dla nieletnich ogółem służą zapewnieniu „nadzoru wychowawczego” oraz edukacji szkolnej na poziomie szkoły średniej, takich jak harmonogram personelu zatwierdzony w dniu 18 czerwca 2003 r., umowy z dnia 1 września 2004 r. oraz 1 września 2005 r. między schroniskiem dla nieletnich a szkołą nr 15 w Nowosybirsku o zapewnienie edukacji nieletnim umieszczonym w schronisku, a także zezwolenie wydane szkole na okres od 4 września 2002 r. do 19 czerwca 2007 r. na współpracę z ośrodkiem wychowawczo-konsultacyjnym schroniska dla nieletnich.

162. Rząd utrzymywał również, że rygor w zamkniętych placówkach wychowawczych przewidziany w art. 15 ust. 4 ustawy o nieletnich jest zbliżony do rygoru w schroniskach dla nieletnich określonego w art. 22 ust. 2 pkt 4 ustawy o nieletnich. Choć w brzmieniu tych dwóch przepisów akcent położono inaczej, istota, metody i cele pracy prowadzonej z nieletnimi są w obydwu miejscach jednakowe. Różnica polega jedynie na długości pobytu. Główne cele zamkniętej placówki wychowawczej, określone w art. 15 ustawy o nieletnich, mają w pełni zastosowanie do schronisk dla nieletnich.

3. Uwagi stron trzecich

163. MDAC zauważyła, że na podstawie art. 37 lit. b konwencji o prawach dziecka aresztowanie, zatrzymanie lub uwięzienie dziecka musi być zgodne z prawem i może być zastosowane jedynie jako środek ostateczny i na możliwie najkrótszy czas (zob. par. 82 powyżej). Zauważyła też, że Komitet Praw Dziecka w swoim Komentarzu Ogólnym nr 9 (2006) stwierdził, że „dzieci z niepełnosprawnością, które weszły w konflikt z prawem, nie powinny być umieszczane w zwykłym schronisku dla nieletnich lub zakładzie poprawczym, ani w ramach tymczasowego aresztowania, ani w ramach sankcji karnej. Pozbawienie wolności należy stosować wyłącznie w celu zapewnienia dziecku odpowiedniego traktowania [...], a dziecko należy umieścić w placówce, w której zatrudniony jest specjalnie wykwalifikowany personel” (zob. par. 83 powyżej). Ponadto art. 28 reguł hawańskich (zob. par. 87 powyżej) stanowi, że pozbawienie wolności nieletniego powinno mieć miejsce wyłącznie w warunkach uwzględniających w pełni jego szczególne potrzeby, status i specjalne wymogi ze względu na wiek, osobowość, płeć i rodzaj popełnionego czynu karalnego, a także zdrowie psychiczne i fizyczne, jak również zapewniających mu ochronę przed szkodliwym wpływem i sytuacjami ryzykownymi.

C. Ocena Trybunału

164. Trybunał pragnie na początku zauważyć, że Rząd nie podtrzymał twierdzenia, iż umieszczenie skarżącego w schronisku dla nieletnich wykracza poza zakres art. 5 Konwencji na tej podstawie, iż umieszczenie w placówce nie stanowiło pozbawienia wolności. Trybunał potwierdza w każdym razie ustalenie Izby, że umieszczenie skarżącego na okres trzydziestu dni w schronisku dla nieletnich stanowiło pozbawienie wolności w rozumieniu art. 5 ust. 1, zauważając w szczególności, że placówka była zamknięta i strzeżona, z całodobowym nadzorem przebywających tam nieletnich, którzy nie opuszczali terenu placówki bez pozwolenia, a także z rygiorem dyscyplinarnym egzekwowanym przez patrol dyżurny (zob. par. 71–72 powyżej).

165. Ponadto skarżący podniósł, że umieszczenie go w schronisku dla nieletnich wykracza poza zakres wszystkich podpunktów art. 5 ust. 1, podczas gdy Rząd w swoim stanowisku przedstawionym Wielkiej Izbie twierdził, że umieszczenie w placówce było zgodne z art. 5 ust. 1 lit. d, nie twierdząc przy tym, że mogło wchodzić również w zakres jednego z pozostałych podpunktów tego postanowienia. W świetle powyższego oraz przyjmując ustalenia Izby, iż pozbawienie skarżącego wolności nie wchodziło w zakres art. 5 ust. 1 lit. a, b, c, e ani f Konwencji (zob. wyrok Izby §§ 117–27), Trybunał skoncentruje się na zbadaniu, czy umieszczenie skarżącego w schronisku dla nieletnich było zgodne z art. 5 ust. 1 lit. d.

166. Trybunał przypomina, że wykaz wyjątków od prawa do wolności określonych w art. 5 ust. 1 jest wyczerpujący i jedynie wąska wykładnia tych wyjątków jest spójna z celem tego zapisu, tzn. zapewnieniem, by żadna osoba nie była arbitralnie pozbawiana wolności (zob. między innymi *Giulia Manzoni przeciwko Włochom*, 1 lipca 1997 r., § 25, *Zbiór Wyroków i Decyzji* 1997-IV). Ponadto w kontekście pozbawienia wolności nieletnich sformułowanie „nadzór wychowawczy” nie może być zrównane ściśle z pojęciami nauczania szkolnego: w kontekście młodej osoby pozostającej pod opieką władz lokalnych, nadzór wychowawczy musi obejmować wiele aspektów wykonywania przez władze lokalne praw rodzicielskich z korzyścią dla danej osoby i jej ochrony (zob. *P. i S. przeciwko Polsce*, skarga nr 57375/08, § 147, 30 października 2012 r.; *D.G. przeciwko Irlandii*, skarga nr 39474/98, § 80, ETPCz 2002-III; oraz *Koniarska przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, (dec.), skarga nr 33670/96, 12 października 2000 r.).

167. Ponadto pozbawienie wolności dla celów nadzoru wychowawczego na podstawie art. 5 ust. 1 lit. d musi odbywać się w odpowiedniej placówce dysponującej zasobami umożliwiającymi osiągnięcie koniecznych celów edukacyjnych i wymogów bezpieczeństwa. Umieszczenie w tego rodzaju placówce nie musi być jednak natychmiastowe. Podpunkt d nie wyklucza środka opieki tymczasowej jako rozwiązania wstępnego, prowadzącego do

systemu nadzorowanego wychowania, które to rozwiązanie samo w sobie nie obejmuje nadzorowanego wychowania. W tych okolicznościach jednak środek opieki tymczasowej musi być bezzwłocznie zastąpiony faktycznym zastosowaniem rygoru nadzoru wychowawczego w (otwartej lub zamkniętej) placówce przeznaczonej do takiego celu – dysponującej dostatecznymi zasobami (zob. *Bouamar przeciwko Belgii*, 29 lutego 1988 r., §§ 50 i 52, Seria A nr 129, oraz *D.G. przeciwko Irlandii*, *op.cit.*, § 78).

168. W niniejszej sprawie z istotnych przepisów ustawy o nieletnich wynika, że umieszczenie w takim schronisku dla nieletnich powinno mieć charakter tymczasowy, co sugeruje sama nazwa (przyp. tłum. – uwaga ta dotyczy wersji angielskiej), i być stosowane na możliwie najkrótszy czas, nie dłuższy niż trzydzieści dni. Zatem przykładowo nieletni może być tam umieszczony, podczas gdy ustala się jego tożsamość lub miejsce zamieszkania lub na okres potrzebny do przygotowania przeniesienia go do zamkniętej placówki wychowawczej lub powrotu do takiej placówki po ucieczce z niej (art. 22 ust. 2 pkt 4–6 ustawy o nieletnich). Żadna z tych podstaw nie ma jednak zastosowania w niniejszej sprawie, ponieważ umieszczenie skarżącego w placówce miało na celu „skorygowanie jego zachowania”. Różne podstawy umieszczenia nieletniego w schronisku dla nieletnich przewidziane w ustawie o nieletnich wskazują, że celem jest tymczasowe zakwaterowanie do czasu znalezienia stałego rozwiązania, a nie „nadzór wychowawczy”.

169. W ocenie Trybunału, wbrew twierdzeniom Rządu, umieszczenie skarżącego w schronisku dla nieletnich nie może być porównane z umieszczeniem w zamkniętej placówce wychowawczej, która stanowi oddzielny i długoterminowy środek służący podjęciu próby pomocy nieletnim z poważnymi problemami (por. *A. i Inni przeciwko Bułgarii*, skarga nr 51776/08, §§ 66-74, 29 listopada 2011 r.). Jak zauważono powyżej, umieszczenie w schronisku dla nieletnich jest rozwiązaniem krótkoterminowym i tymczasowym, a Trybunał nie dostrzega, w jaki sposób jakkolwiek znaczący nadzór wychowawczy służący zmianie zachowania nieletniego oraz zaoferowania mu stosownego leczenia i rehabilitacji można zapewnić w okresie maksymalnie trzydziestu dni.

170. Jeżeli chodzi o stanowisko Rządu, iż skarżący podczas pobytu w schronisku dla nieletnich miał zajęcia szkolne, Trybunał uznaje, że dokumenty przywołane przez Rząd wskazują na istnienie umowy z miejscową szkołą na zapewnienie edukacji młodzieży w schronisku dla nieletnich w okresie przebywania tam skarżącego. W związku z tym Trybunał uznaje, że zajęcia szkolne zgodne ze zwykłym programem nauczania powinny być standardową praktyką wobec wszystkich nieletnich pozbawionych wolności i znajdujących się pod opieką państwa, nawet jeżeli przebywają oni w schronisku dla nieletnich przez ograniczony czas, tak by uniknąć luk w procesie kształcenia. Potwierdzają to również międzynarodowe akty dotyczące pozbawienia wolności nieletnich

(zob. przykładowo zasady europejskie z 2008 r. dotyczące kar i środków alternatywnych stosowanych wobec sprawców nieletnich, art. 77, 78.3 i 78.5; wytyczne Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dla dzieci, wytyczne 21 i 28; reguły pekińskie, reguła 26.2 oraz reguły hawańskie, reguła 38; wszystkie przytoczone dokumenty źródłowe wymieniono powyżej odpowiednio w par. 79, 80, 86 i 87). W rezultacie, chociaż Trybunał przyznaje, że w placówce zapewniano pewne zajęcia szkolne, uważa, że nie uzasadnia to argumentu Rządu, iż umieszczenie tam skarżącego miało „na celu” nadzór wychowawczy. Wręcz przeciwnie – placówkę charakteryzował raczej rygor dyscyplinarny aniżeli zapewnianie zajęć szkolnych.

171. Trybunał uznaje ponadto za ważne, że żaden z sądów krajowych badających postanowienie o pozbawieniu wolności poprzez umieszczenie skarżącego w placówce nie stwierdził, że miało ono cele wychowawcze. Mowa była natomiast o „skorygowaniu zachowania” oraz konieczności zapobieżenia popełnieniu przez niego kolejnych czynów karalnych, z czego żadne nie jest ważną podstawą, o której mowa w art. 5 ust. 1 lit. d Konwencji. Trybunał zauważa *de facto*, że cel, jakim jest „skorygowanie zachowania”, pokrywa się z celami sankcji karnej z art. 43 ust. 2 Kodeksu karnego oraz art. 87 ust. 2 Kodeksu nieletnich między 14 a 18 rokiem życia (zob. par. 57–58 powyżej).

172. W świetle powyższego Trybunał uznaje, że umieszczenie skarżącego w schronisku dla nieletnich nie wchodzi w zakres art. 5 ust. 1 lit. d Konwencji. Ponieważ ustalono już, że rozpatrywane pozbawienie wolności nie wchodzi w zakres żadnego z innych podpunktów tego artykułu, wynika z tego, że doszło do naruszenia art. 5 ust. 1.

V. DOMNIEMANE NARUSZENIE ART. 6 KONWENCJI

173. Skarżący zarzucał ponadto, że postępowanie dotyczące umieszczenia go w schronisku dla nieletnich było nierzetelne. W szczególności twierdził, że był przesłuchiwany przez policję bez obecności opiekuna prawnego, adwokata lub nauczyciela i nie miał podczas postępowania możliwości przesłuchania świadków strony przeciwnej zeznających przeciwko niemu. Powołał się na art. 6 ust. 1 i 3 Konwencji, które w stosownym zakresie brzmią następująco:

„1. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzygnięciu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej. [...]

[...]

3. Każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do:

[...]

c) bronięcia się osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony, do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości;

d) przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia oraz żądania obecności i przesłuchania świadków obrony na takich samych warunkach jak świadków oskarżenia; [...]"

A. Zastosowanie art. 6 do niniejszej sprawy

1. Stanowiska stron

174. Po pierwsze w stanowisku przedstawionym przed Wielką Izbą Rząd uznał, że rozprawa sądu z dnia 21 lutego 2005 r., podczas której nakazano pozbawienie skarżącego wolności poprzez umieszczenie go w schronisku dla nieletnich powinna zostać zbadana pod kątem zgodności z wymogami art. 5 ust. 4 Konwencji, a nie art. 6, ponieważ dotyczyła ona zastosowania środka dla celów przewidzianych w art. 5 ust. 1 lit. d. W związku z tym Rząd zauważył, że Izba zbadła już inną rozprawę sądu, a mianowicie z dnia 11 kwietnia 2005 r. dotyczącą odwołania się skarżącego od postanowienia o umieszczeniu go w schronisku dla nieletnich, pod kątem zgodności z art. 5 ust. 4. Ponadto Trybunał powoływał się wcześniej na ten zapis w związku z podobnymi środkami (*Ichin i Inni przeciwko Ukrainie* (skargi nr 28189/04 i 28192/04, §§ 41 i 43, 21 grudnia 2010 r., oraz *A. i Inni przeciwko Bułgarii*, *op.cit.*, §§ 81 i 107).

175. Rząd podtrzymał w każdym razie swoje stanowisko, iż art. 6 Konwencji nie ma zastosowania w postępowaniu prowadzonym w niniejszej sprawie.

176. Rząd stwierdził, że jeżeli chodzi o postępowanie wyjaśniające obejmowało ono jedną nieoficjalną czynność z udziałem skarżącego, jakim było przepytanie go, którego nie należy mylić z formalnym przesłuchaniem. Rząd powtórzył następnie, że postępowanie wyjaśniające dotyczy wyłącznie ustalenia faktów i nie może prowadzić do nałożenia kary, a zatem nie wiąże się z rozstrzygnięciem o oskarżeniu w rozumieniu art. 6 ust. 1 Konwencji. Postępowanie wyjaśniające może prowadzić wyłącznie do postanowienia o wszczęciu lub niewszczęciu postępowania karnego. Ponieważ skarżący nie osiągnął wieku odpowiedzialności karnej, wykluczono wszczęcie postępowania karnego. Z tego względu, tak jak w sytuacji oskarżonego z chorobą psychiczną, możliwość skazania była całkowicie wykluczona. Powołując się na sprawę *Kerr przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* ([dec.], skarga nr 63356/00, 23 września 2003 r.) oraz *Antoine przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* ([dec.], skarga nr 62960/00, 13 maja 2003 r.), Rząd zauważył, że dokładnie z tych przyczyn Trybunał uznał, iż art. 6 nie ma

zastosowania do postępowania karnego dotyczącego oskarżonych z chorobą psychiczną.

177. W kwestii postępowania prowadzącego do umieszczenia skarżącego w schronisku dla nieletnich Rząd uznał, że art. 6 nie ma zastosowania w zakresie odnoszącym się do sprawy karnej. Rząd powołał się na art. 22 ust. 2 pkt 4 oraz art. 31 ust. 1 pkt 2 ustawy o nieletnich oraz na orzeczenia sądu krajowego z dnia 21 lutego 2005 r. oraz 29 maja 2006 r. W jego ocenie źródła te potwierdzają, iż celem umieszczenia skarżącego w schronisku dla nieletnich było zapobieżenie popełnieniu przez niego kolejnych czynów karalnych poprzez skorygowanie jego zachowania, a nie ukaranie go za ostatnie popełnione czyny. Dlatego też sądy krajowe badały nie tylko okoliczności ostatnich czynów karalnych, ale pełną kartotekę zachowań antyspołecznych i czynów karalnych skarżącego, a także jego warunki bytowe i sytuację rodzinną, po czym uznały, że nie ma koniecznego nadzoru, a wprowadzone wcześniej środki prewencyjne były nieadekwatne. W rezultacie sąd krajowy nie mógł ustalić winy skarżącego odnośnie do popełnienia przestępstwa i nie uczynił tego, lecz dokonał jedynie oceny wystarczającego charakteru materiału dowodowego potwierdzającego popełnienie przez niego czynu zabronionego kodeksem karnym. Mogło to stanowić „rozstrzygnięcie o oskarżeniu” w rozumieniu art. 6 ust. 1. Ponadto rozprawa z dnia 21 lutego 2005 r. została przeprowadzona zgodnie z procedurą przewidzianą w ustawie dla nieletnich, a nie zgodnie z kodeksem postępowania karnego, natomiast Sąd Konstytucyjny Federacji Rosyjskiej stwierdził wprost, iż procedura prowadzona na podstawie ustawy o nieletnich stanowi rodzaj postępowania cywilnego (rozstrzygnięcie z dnia 14 maja 2013 r., skarga nr 690-O).

178. Skarżący zakwestionował możliwość zastosowania art. 5 ust. 4 i podtrzymał twierdzenie, iż podejście Izby było prawidłowe, a postępowanie wchodziło w zakres art. 6 i powinno być rozpatrywane pod kątem zgodności z tym postanowieniem. Stwierdził, że umieszczenie go w schronisku dla nieletnich nie miało na celu nadzoru wychowawczego, ale ukaranie go za przestępstwo, które rzekomo miał popełnić. W jego ocenie władze wykorzystały ten środek jako środek ścigania karnego, ponieważ ze względu na wiek nie mogły wszcząć przeciwko niemu postępowania karnego.

2. Ocena Trybunału

179. Trybunał zauważa, że w swoim wyroku Izba uznała, iż postępowanie przeciwko skarżącemu stanowiło postępowanie karne w rozumieniu art. 6 Konwencji (zob. § 149 wyroku Izby). Stanowił on jak następuje:

„139. Trybunał przypomina, że pojęcie „oskarżenia” w rozumieniu art. 6 ust. 1 ma charakter autonomiczny. Utrwalone orzecznictwo Trybunału określa trzy kryteria, powszechnie znane jako „kryteria Engel” (zob. *Engel i Inni przeciwko Niderlandom*, 8 czerwca 1976 r., § 82, Seria A nr 22), które mają być uwzględnione przy

rozstrzygnięciu, czy istniało „oskarżenie” w rozumieniu art. 6 ust. 1 Konwencji. Pierwszym kryterium jest klasyfikacja prawna przestępstwa w prawie krajowym, drugim jest charakter przestępstwa, a trzecim charakter i surowość kary, której poniesienie grozi danej osobie. Kryterium drugie i trzecie mają charakter alternatywny, a niekoniecznie kumulatywny. Nie wyklucza to jednak podejścia kumulatywnego, w sytuacji gdy odrębna analiza każdego z kryteriów nie pozwala na wyciągnięcie jasnego wniosku co do istnienia „oskarżenia” (zob. w szczególności *Jussila przeciwko Finlandii* [WI], skarga nr 73053/01, § 30–31, ETPCz 2006-XIII, oraz *Ezeh i Connors przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* [WI], skarga nr 39665/98 i 40086/98, § 82, ETPCz 2003-X).

140. Wracając do niniejszej sprawy, Trybunał zauważa, że ustaliwszy, iż czyny skarżącego wypełniały znamiona przestępstwa wymuszenia, władze krajowe odmówiły wszczęcia przeciwko niemu postępowania karnego ze względu na fakt, iż nie osiągnął on ustawowego wieku odpowiedzialności karnej (zob. par. 13 powyżej). W rezultacie w odrębnym postępowaniu sąd postanowił o umieszczeniu skarżącego w schronisku dla nieletnich na okres trzydziestu dni na tej podstawie, iż popełnił on czyn karalny, tj. wymuszenie, i konieczne było „skorygowanie jego zachowania” oraz zapobieżenie popełnieniu kolejnych czynów karalnych (zob. par. 21 powyżej).

141. Trybunał odnotowuje argument Rządu, który twierdzi, że postępowanie przeciwko skarżącemu nie było w świetle prawa krajowego klasyfikowane jako postępowanie karne. Uznał już, że państwa, realizując swoje zadania strażnika interesu publicznego, są uprawnione do dokonania lub utrzymania rozróżnienia na różne kategorie przestępstw na potrzeby prawa krajowego oraz wytyczania granicy między sferą karną a tym, co znajduje się poza nią. Eliminując pewne formy postępowania z kategorii przestępstw w świetle prawa krajowego, ustawodawca może odpowiedzieć na potrzeby właściwego wymiaru sprawiedliwości, a także interesy jednostki, jak przykładowo w niniejszej sprawie, poprzez wyłączenie odpowiedzialności karnej osób poniżej określonego wieku za ich czyny stosownie do poziomu rozwoju oraz ich zdolności umysłowych i intelektualnych. Tym niemniej prawna charakterystyka procedury w świetle prawa krajowego nie może być jedynym kryterium istotnym dla ustalenia zastosowania art. 6. W przeciwnym wypadku stosowanie tego postanowienia byłoby zależne od uznania Układających się Stron w stopniu, który mógłby prowadzić do rezultatów niespójnych z celem Konwencji (zob. *Öztürk przeciwko Niemcom*, 21 lutego 1984 r., § 49, Seria A nr 73; *Campbell i Fell przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, 28 czerwca 1984 r., § 68, Seria A nr 80; *Ezeh i Connors*, *op.cit.*, § 83; oraz *Matyjek przeciwko Polsce* (dec.), skarga nr 38184/03, § 45, 30 maja 2006 r.). W świetle powyższego fakt, iż postępowanie przeciwko skarżącemu nie było klasyfikowane jako karne w prawie rosyjskim ma jedynie wartość formalną i względną; „czynnikiem o większym znaczeniu jest sam charakter przestępstwa” (zob. *Ezeh i Connors*, *op.cit.*, § 91).

142. Nie było kwestią sporną przed Trybunałem, iż czyn karalny przypisany skarżącemu odpowiadał czynowi zabronionemu przewidzianemu w zwykłym prawie karnym. W postanowieniu o odmowie wszczęcia postępowania karnego stwierdzono, że „czyny [skarżącego] [...] wyczerpywały znamiona przestępstwa wymuszenia podlegającego karze na podstawie art. 163 Kodeksu karnego (zob. par. 13 powyżej). Jednocześnie Trybunał nie zapomina, iż zarzuty karne przeciwko skarżącemu nie zostały postawione ze względu na fakt, iż nie osiągnął on wieku odpowiedzialności karnej. Nie jest jednak konieczne decydowanie, czy pomimo bezsprzecznie kryminalnego charakteru domniemanego czynu, fakt, iż ściganie skarżącego na podstawie prawa karnego było prawnie niemożliwe ze względu na jego wiek, wyklucza postępowanie

przeciwko niemu z zakresu aspektu karnego art. 6. Trybunał skoncentruje się zamiast tego na trzecim kryterium: charakterze i surowości kary, którą może ponieść skarżący.

143. Trybunał zauważył, że zgodnie z prawem rosyjskim nieletni, który popełnił czyn karalny przed osiągnięciem ustawowego wieku odpowiedzialności karnej może zostać umieszczony w zamkniętej placówce wychowawczej na okres do trzech lat lub w schronisku dla nieletnich na okres do trzydziestu dni (zob. par. 57 i 58 powyżej). W niniejszej sprawie w terminie miesiąca od odmowy wszczęcia postępowania karnego przeciwko skarżącemu lokalny wydział spraw wewnętrznych zwrócił się do sądu o umieszczenie skarżącego w schronisku dla nieletnich na tej podstawie, iż popełnił on czyn karalny, za który nie mógł odpowiadać na podstawie prawa karnego ze względu na swój wiek. Powołując się na niezdiscyplinowanie i wcześniejsze czyny karalne, lokalny wydział spraw wewnętrznych stwierdził, że konieczne jest pozbawienie skarżącego wolności w celu „skorygowania” jego zachowania oraz zapobieżenia popełnieniu przez niego kolejnych czynów karalnych (zob. par. 19 powyżej). Sąd Rejonowy nakazał umieszczenie skarżącego w schronisku dla nieletnich na okres trzydziestu dni w celu „skorygowania zachowania” na tej podstawie, iż nie „wyciągnął on stosownych wniosków” z poprzedniego pobytu w tym schronisku i popełnił kolejny czyn karalny (zob. par. 21 powyżej). Sąd Okręgowy podtrzymał to postanowienie w postępowaniu apelacyjnym, powołując się na fakt, iż skarżący popełnił czyn karalny podlegający karze na podstawie Kodeksu karnego, a także na jego sytuację rodzinną i słabe wyniki w nauce. Uznał, iż umieszczenie go w placówce jest konieczne dla zapobieżenia popełnieniu przez skarżącego kolejnych czynów karalnych (zob. par. 48 powyżej).

144. Trybunał ma świadomość, że postanowienie o umieszczeniu w schronisku dla nieletnich zostało podjęte w odrębnym postępowaniu, które formalnie nie było powiązane z karnym postępowaniem wyjaśniającym dotyczącym skarżącego. Mając jednak na uwadze, że sądy krajowe powoływały się na fakt popełnienia przez skarżącego czynu karalnego jako główną podstawę umieszczenia go w schronisku dla nieletnich, a także że ich postanowienia w dużej mierze wydano w oparciu o dokumenty uzyskane i ustalenia poczynione podczas karnego postępowania wyjaśniającego, Trybunał uznaje, że istniał ścisły związek, zarówno co do prawa, jak i co do faktów, między karnym postępowaniem wyjaśniającym a postępowaniem w sprawie umieszczenia w placówce. W rzeczy samej brzmienie mających zastosowanie przepisów prawa oraz postanowień sądowych, przywołane w par. 143 powyżej, wyraźnie wskazuje, że umieszczenie skarżącego w schronisku dla nieletnich było bezpośrednią konsekwencją ustalenia przez lokalny wydział spraw wewnętrznych, że jego czyny wypełniały znamiona przestępstwa wymuszenia.

145. Trybunał uznał już, że umieszczenie w schronisku dla nieletnich stanowiło pozbawienie skarżącego wolności (zob. par. 107 powyżej). Istnieje zatem domniemanie, że postępowanie przeciwko skarżącemu miało charakter „karny” w rozumieniu art. 6, które to domniemanie było wzruszalne jedynie w całkowicie wyjątkowych okolicznościach i jedynie gdy pozbawienie wolności nie mogło być uznane za „odezuwalnie szkodliwe” z uwagi na charakter, czas trwania i sposób wykonania (zob. *Ezeh i Connors, op.cit.*, § 126).

146. Jak zauważono powyżej, umieszczenie skarżącego w schronisku dla nieletnich nie realizowało celu nadzoru wychowawczego (zob. par. 109–116 powyżej). Wyrażonym celem umieszczenia skarżącego w schronisku dla nieletnich było skorygowanie jego zachowania oraz zniechęcenie go do popełnienia kolejnych czynów karalnych, a nie ukaranie go. Orzecznictwo Trybunału wskazuje jednak, że konieczne może być spojrzenie poza pozory i użyty język, a skoncentrowanie się na rzeczywistej

sytuacji (zob. *Stafford przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* [WI], skarga nr 46295/99, § 64, ETPcz 2002-IV, oraz *Ezeh i Connors, op.cit.*, § 123).

147. Trybunał zauważa, że pozbawienie skarżącego wolności trwało trzydzieści dni, podczas których przebywał on w schronisku dla nieletnich, a nie w placówce wychowawczej. Jak ustalono powyżej, placówka ta była zamknięta i strzeżona w taki sposób, by uniemożliwić przebywającym w niej nieletnim opuszczanie jej bez zezwolenia. Nieletni przebywający w placówce byli objęci stałym nadzorem i ścisłym rygiem dyscyplinarnym (zob. par. 107 powyżej). Trybunał uważa zatem, że pozbawienie wolności zastosowane po ustaleniu, iż czyny skarżącego wypełniały znamiona przestępstwa wymuszenia, odbywane w schronisku dla nieletnich objętym quasi-penitencjarnym rygiem opisanym powyżej, zawierało elementy sankcji, a także elementy prewencji i odstraszenia. Trybunał uznaje za trudne dokonanie rozróżnienia między sankcyjnym a odstraszącym celem rozpatrywanego środka, jako że cele te nie wykluczają się wzajemnie i są uznawane za cechy charakterystyczne sankcji karnych. W rzeczy samej w orzecznictwie Trybunału sankcje karne były zwyczajowo uznawane za złożone z bliźniaczych celów – karania i odstraszenia (zob. *Öztürk, op.cit.*, § 53; *Bendenoun przeciwko Francji*, 24 lutego 1994 r., § 47, Seria A nr 284; *Lauko przeciwko Słowacji*, 2 września 1998 r., § 58, *Reports* 1998-VI; oraz *Ezeh i Connors, op.cit.*, §§ 102 i 105).

148. Z uwagi na charakter, czas trwania i sposób wykonania pozbawienia wolności, które miało zostać i faktycznie zostało zastosowane wobec skarżącego Trybunał nie znajduje żadnych okoliczności nadzwyczajnych pozwalających wzruszyć domniemanie, iż postępowanie przeciwko skarżącemu było „sprawą karną” w rozumieniu art. 6.

149. Z uwagi na powyższe Trybunał uznaje, że charakter przestępstwa wraz z charakterem i surowością kary sprawiają, że postępowanie przeciwko skarżącemu stanowiło sprawę karną w rozumieniu art. 6 Konwencji. Artykuł ten ma zatem zastosowanie do skarżącego”.

180. Trybunał nie dostrzega powodów, aby odejść od ustaleń Izby, które są szczegółowe i dobrze uzasadnione. Podobnie jak Izba, Trybunał podkreśla konieczność wyjścia ponad pozory i zastosowany język oraz skoncentrowania się na rzeczywistej sytuacji (zob. wyrok Izby, § 146, cytowany powyżej). Czyniąc tak w sprawie skarżącego, Trybunał uznaje, że umieszczenie go w schronisku dla nieletnich na okres trzydziestu dni nosiło wyraźne znamiona zarówno odstraszenia, jak i kary (zob. wyrok Izby, § 147, cytowany powyżej).

181. Mając na uwadze powyższe, Trybunał nie podziela zdania Rządu, iż zarzuty należy rozważać w kontekście art. 5 ust. 4 Konwencji. W jego ocenie, jako że postępowanie przeciwko skarżącemu dotyczyło rozstrzygnięcia o oskarżeniu, zarzuty stawiane skarżącemu powinny być postrzegane w kontekście zdecydowanie dalej sięgających gwarancji zawartych w art. 6 Konwencji, a nie w art. 5 ust. 4. Trybunał dodałby, że nie zgadza się ze stanowiskiem Rządu, iż sytuacja skarżącego powinna być taka sama jak sytuacja oskarżonego z chorobą psychiczną. W przypadku oskarżonych z chorobą psychiczną postępowanie może prowadzić do umieszczenia ich w zamkniętych placówkach w celu leczenia i zapobieżenia popełnieniu

kolejnych czynów zabronionych. Nie ma w tym znamion karania ani odstraszenia, w przeciwieństwie do sprawy skarżącego.

182. Trybunał uznaje zatem, że postępowanie przeciwko skarżącemu stanowiło sprawę karną w rozumieniu art. 6 Konwencji i że artykuł ten ma w związku z tym zastosowanie w niniejszej sprawie.

B. Zgodność z wymogami art. 6

1. Wyrok Izby

183. Jeżeli chodzi o skargę skarżącego, iż był przesłuchiwany przez policję bez obecności opiekuna prawnego, obrońcy lub nauczyciela, Izba zauważyła, że nie ma dowodów popierających twierdzenie Rządu, iż podczas przesłuchania obecny był dziadek skarżącego, jego opiekun prawny lub jakkolwiek inna osoba. Ponadto, mając na uwadze młody wiek skarżącego, uznał okoliczności przesłuchania za stanowiące przymus w wymiarze psychologicznym. Izba zauważyła ponadto, że przyznanie się skarżącego przed policją zostało wykorzystane przeciwko niemu w toczącym się później postępowaniu. Z tego względu nieobecność adwokata podczas przebywania przez skarżącego w policyjnej izbie zatrzymań miała nieodwracalny wpływ na jego prawo do obrony oraz podważyła rzetelność całego postępowania. W związku z powyższym doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 i 3 lit. c.

184. Następnie Izba zauważyła, że skarżący nie miał możliwości przesłuchania S. ani jego matki, chociaż ich zeznania były jedynymi dowodami świadczącymi przeciwko niemu, a zatem były decydujące. Ponadto władze nie podjęły żadnych starań, aby zabezpieczyć stawiennictwo S. lub jego matki w sądzie ani nie podjęły uzasadnionych starań, aby naprawić szkodę w tym względzie. Izba uznała zatem, że prawo skarżącego do przesłuchania świadka i konfrontacji zostało ograniczone w stopniu niezgodnym z gwarancjami przewidzianymi w art. 6 ust. 1 i 3 lit. d.

185. Izba zauważyła wreszcie, że wspomniane powyżej ograniczenia prawa skarżącego do obrony były spowodowane szczególnym reżimem prawnym mającym zastosowanie do jego sytuacji, ponieważ nie osiągnął ustawowego wieku odpowiedzialności karnej. Ustawa o nieletnich mająca zastosowanie do postępowania przeciwko skarżącemu przewidywała w istotnym stopniu ograniczone gwarancje proceduralne. W świetle powyższych rozważań postępowanie przeciwko skarżącemu nie było rzetelne i doszło do naruszenia art. 6 ust. 1.

2. Stanowiska stron

a) Skarżący

186. Skarżący w pełni zgadza się z wyrokiem Izby. Podtrzymuje twierdzenie, iż pozbawiono go prawa do obrony, zarówno podczas

wstępnego przesłuchania na posterunku policji, jak i podczas postępowania sądowego dotyczącego umieszczenia go w schronisku dla nieletnich. Pozbawiono go również zabezpieczeń prawnych, takich jak prawo do przesłuchania świadka i domniemania niewinności.

b) Rząd

187. Rząd podkreśla, że skarżący został przesłuchany na posterunku policji przez specjalnie wykwalifikowanego funkcjonariusza z Inspektoratu ds. Nieletnich w obecności swojego dziadka. Pouczono go również o prawie do nieskładania obciążających wyjaśnień, co potwierdza podpis na pierwszej stronie oświadczenia o przyznaniu się do winy.

188. Ponadto, ponieważ Rząd uznał, że rozprawa sądu z dnia 21 lutego 2005 r., podczas której nakazano pozbawienie skarżącego wolności poprzez umieszczenie w schronisku dla nieletnich, powinna zostać zbadana pod kątem zgodności z wymogami art. 5 ust. 4 Konwencji, a nie art. 6, przedstawił argumentację w odniesieniu do tego właśnie artykułu. Podkreślał w szczególności, że procedura z art. 5 ust. 4 niekoniecznie musi wiązać się z takimi samymi gwarancjami jak te wymagane na podstawie art. 6 dla spraw karnych.

189. Rząd zauważył zatem, że rozprawa z dnia 21 lutego 2005 r. odbyła się zgodnie z art. 31 ust. 2 pkt 2 ustawy o nieletnich, a stawili się na niej skarżący, jego dziadek, obrońca z urzędu, funkcjonariusz Inspektoratu ds. Nieletnich, który wydał postanowienie z dnia 12 stycznia 2005 r. o odmowie wszczęcia postępowania przeciwko skarżącemu, oraz prokurator. Dziadek skarżącego zaprzeczył jakoby skarżący popełnił jakiegokolwiek przestępstwa, powołując się na wizytę u lekarza we wczesnych godzinach dnia rzekomego popełnienia czynu, a skarżący odmówił składania wyjaśnień. Obrońca z urzędu wniósł sprzeciw wobec umieszczenia skarżącego w schronisku dla nieletnich. Przyznając, że S. i jego matka nie zeznawali podczas rozprawy, Rząd wyraził wątpliwości co do tego, czy skarżący w ogóle wnioskował o ich stawiennictwo, ponieważ nie wynika to z wyroku. Dodatkowo protokół rozprawy zniszczono wraz z aktami sprawy w 2013 r. Co więcej, w skardze kasacyjnej z dnia 2 marca 2005 r. dziadek skarżącego nie twierdził, że wnioskował o to przed sądem. Rząd zauważył ponadto, że art. 31 ust. 2 ustawy o nieletnich nie przewiduje wymogu ani nie zakazuje przeprowadzania dowodu z zeznań świadka.

190. W świetle powyższego Rząd uznał, że zarzuty skarżącego dotyczące rzetelności postępowania nie wskazują na jakiegokolwiek naruszenie Konwencji.

c) Uwagi stron trzecich*(i). MDAC*

191. MDAC podkreśliła, że państwa mają pozytywny obowiązek stosowania rygorystycznych i skutecznych zabezpieczeń w celu zapewnienia, aby prawa były „praktyczne i skuteczne”, co ma szczególne znaczenie w związku z dziećmi z niepełnosprawnościami, które są bardzo podatne na zagrożenia. W art. 13 konwencji o prawach osób niepełnosprawnych poruszono konkretne zagadnienie, jakim jest dostęp do wymiaru sprawiedliwości osób z niepełnosprawnościami i stwierdzono, że Państwa Strony muszą zapewnić osobom niepełnosprawnym skuteczny dostęp do wymiaru sprawiedliwości, w tym poprzez wprowadzenie dostosowań proceduralnych i dostosowań odpowiednich do ich wieku, w celu ułatwienia efektywnego udziału, bezpośrednio lub pośrednio we wszelkich postępowaniach prawnych. Rozsądne dostosowania oznaczały, że w każdym przypadku należy dokonać stosownych modyfikacji i dostosowań, które nie nakładają nieproporcjonalnego lub nienależytego obciążenia. Ponadto w art. 40 konwencji o prawach dziecka dotyczącym dzieci, które weszły w konflikt z prawem, wymieniono minimalne gwarancje przysługujące dzieciom, w tym prawo do pomocy prawnej (zob. par. 82 powyżej). MDAC powtórzyła, że pierwszorzędne znaczenie ma interes dziecka.

(ii). Liga Praw Człowieka

192. Na art. 40 konwencji o prawach dziecka powoływała się również Liga Praw Człowieka (LIGA). Powoływała się ona także na reguły pekińskie (zob. par. 86 powyżej), wiedeńskie wytyczne w sprawie postępowań dotyczących dzieci w wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych (załącznik do rezolucji ONZ 1997/30 przyjętej w dniu 21 lipca 1997 r.) oraz reguły hawańskie (zob. par. 87 powyżej), z czego wszystkie przewidywały prawo do obrońcy dla dzieci, które weszły w konflikt z prawem. Ponadto LIGA zauważyła, że Zalecenie 2008/11 Rady Europy w sprawie zasad europejskich dotyczących kar i środków alternatywnych stosowanych wobec sprawców nieletnich (zob. par. 79 powyżej) przewidywało, że nieletni nie powinni mieć mniej praw i zabezpieczeń niż mają dorośli sprawcy na podstawie zasad ogólnych procedury karnej. LIGA podkreśliła też prawo do pomocy prawnej, o którym mowa w różnych aktach międzynarodowych, stosowane od samego początku procedury, również na etapie przesłuchania przez policję z udziałem dzieci i osób poniżej wieku odpowiedzialności karnej. Ponieważ dzieci poniżej wieku odpowiedzialności karnej były często poddane bardzo paternalistycznemu postępowaniu na tej podstawie, iż postępowanie nie ma charakteru karnego, lecz ochronny, a tradycyjne zabezpieczenia proceduralne często nie były stosowane. Podejście to opierało się na teorii socjalnych systemów wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich, które powstały w Stanach Zjednoczonych na przełomie XIX i XX w. i były

systematycznie krytykowane przez szereg akademików za paternalistyczne podejście do dzieci, zazwyczaj ograniczające ich prawa proceduralne i traktujące ich jak przedmiot opieki i dyscypliny.

193. Według LIGA szczególna podatność dzieci na zagrożenia powinna tymczasem prowadzić do zapewnienia im dodatkowej ochrony ich praw. W szczególności wszystkim dzieciom obowiązkowo powinna być zapewniana pomoc prawna. Wreszcie organizacja ta zauważyła, że wytyczna nr 30 Wytycznych Rady Europy dotyczących wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dla dzieci (zob. par. 80 powyżej) stanowi, że dziecko, które znalazło się w policyjnej izbie dziecka, nie powinno być przesłuchiwane w sprawie czynu karalnego ani proszone o podpisanie oświadczenia dotyczącego udziału w takim czynie, chyba że w obecności adwokata lub jednego z rodziców, lub – w razie niedostępności rodzica – innej osoby, której dziecko ufa.

3. Ocena Trybunału

(a) Ogólne zasady

194. Trybunał przypomina, że, ponieważ wymogi art. 6 ust. 3 mają być postrzegane jako szczególne aspekty prawa do rzetelnego procesu gwarantowanego w ust. 1, często rozpatruje on skargi na podstawie obydwu postanowień jednocześnie (zob. między innymi orzecznictwo – *Lucà przeciwko Włochom*, skarga nr 33354/96, § 37, ETPCz 2001-II; *Krombach przeciwko Francji*, skarga nr 29731/96, § 82, ECHR 2001-II; oraz *Poitrimol przeciwko Francji*, 23 listopada 1993 r., § 29, Seria A nr 277-A). Ponadto, gdy skarżący zarzuca szereg uchybień proceduralnych, Trybunał może zbadać po kolei różne podstawy leżące u źródła skargi w celu ustalenia, czy postępowanie jako całość było rzetelne (zob. *Insanov przeciwko Azerbejdżanowi*, skarga nr 16133/08, §§ 159 i in. 14 marca 2013 r. oraz *Mirilashvili przeciwko Rosji*, skarga nr 6293/04, §§ 164 i in., 11 grudnia 2008 r.).

195. Jeżeli chodzi o nieletnich oskarżonych, Trybunał orzekł, że postępowanie karne musi być zorganizowane w sposób zapewniający poszanowanie zasady interesu dziecka. Kluczowe jest to, aby z dzieckiem, któremu postawiono zarzut popełnienia czynu zabronionego, postępować w sposób, który uwzględni w pełni jego wiek, poziom dojrzałości oraz zdolności intelektualne i emocjonalne, a także aby podjąć kroki służące poprawie możliwości rozumienia postępowania i uczestnictwa w nim (zob. *Adamkiewicz przeciwko Polsce*, skarga nr 54729/00, § 70, 2 marca 2010 r.; *Panovits przeciwko Cyprowi*, skarga nr 4268/04, § 67, 11 grudnia 2008 r.; *V. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* [WI], skarga nr 24888/94, § 86, ETPCz 1999-IX; oraz *T. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* [WI], skarga nr 24724/94, § 84, 16 grudnia 1999 r.). Prawo nieletniego do skutecznego udziału w procesie karnym wymaga, by organy postępowały

z nim w sposób należyte uwzględniający jego szczególną podatność na zagrożenia oraz zdolności już od pierwszych etapów udziału w śledztwie, a w szczególności podczas wszelkich przesłuchań przez policję. Władze muszą podjąć kroki, by w miarę możliwości ograniczyć uczucie zastraszenia i onieśmienia dziecka oraz zapewnić, aby dobrze rozumiało ono charakter śledztwa, co ono dla niego oznacza, w tym znaczenie kary, jaka może zostać wymierzona, a także prawo do obrony, w szczególności prawo do zachowania milczenia (zob. *Martin przeciwko Estonii*, skarga nr 35985/09, § 92, 30 maja 2013 r.; *Panovits, op.cit.*, § 67; oraz *S.C. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 60958/00, § 29, ETPCz 2004-IV).

196. Gdy dziecko trafia do wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych ze względu na swój status nieletniego, jego prawa proceduralne muszą być zagwarantowane, a jego niewinność lub wina ustalone zgodnie z wymogami rzetelnego procesu oraz zasadą legalności w odniesieniu do konkretnego czynu, który rzekomo miało popełnić. W żadnym wypadku dziecka nie można pozbawić ważnych zabezpieczeń proceduralnych jedynie ze względu na fakt, iż postępowanie, które może doprowadzić do pozbawienia wolności, jest w świetle prawa krajowego uznawane za postępowanie służące ochronie jego interesów jako dziecka i nieletniego sprawcy, a nie postępowanie karne. Co więcej, należy zadbać szczególnie o zapewnienie, aby klasyfikacja prawna dziecka jako nieletniego sprawcy nie prowadziła do koncentracji na jego statusie jako takim, z pominięciem zbadania konkretnego czynu zabronionego, o który zostało oskarżone, a także o konieczność przedstawienia dowodów winy w warunkach rzetelności. Poddanie dziecka będącego sprawcą wymiarowi sprawiedliwości w sprawach karnych jedynie na podstawie jego statusu nieletniego sprawcy, który nie posiada definicji prawnej, nie może być uznane za spójne z rzetelnym procesem i zasadą legalności (zob. *mutatis mutandis, Achour przeciwko Francji* [WI], skarga nr 67335/01, §§ 45-47, ETPCz 2006-IV, w odniesieniu do klasyfikacji prawnej recydywy). Uznaniowe traktowanie osoby na tej podstawie, iż jest ona dzieckiem, nieletnim, czy też nieletnim sprawcą, jest dopuszczalne jedynie wówczas, gdy interesy jej i interesy państwa nie są spójne. W przeciwnym razie – oraz w proporcjonalnym wymiarze – zastosowanie mają merytoryczne i proceduralne zabezpieczenia prawne.

(i) *Prawo do pomocy prawnej*

197. Trybunał zauważa, że, chociaż nie jest ono absolutne, prawo z art. 6 ust. 3 lit. c każdej osoby, której postawiono zarzuty popełnienia przestępstwa, do skutecznej obrony przez adwokata, w razie konieczności wyznaczonego z urzędu, stanowi jedną z podstawowych cech rzetelnego procesu (zob. *Poitrimol, op.cit.*, § 34).

198. Jeżeli chodzi o pomoc prawną na przedprocesowych etapach postępowania Trybunał podkreślił znaczenie etapu postępowania przygotowawczego dla przygotowania postępowania karnego, jako

że dowody zgromadzone na tym etapie wyznaczają ramy rozważania w trakcie procesu czynu zabronionego, którego dotyczą zarzuty. Z tego względu Trybunał uznał, że szczególna podatność oskarżonego na zagrożenia na wczesnych etapach przesłuchiwania przez policję może być właściwie rekompensowana jedynie poprzez pomoc adwokata, którego zadaniem jest, między innymi, pomoc w poszanowaniu prawa oskarżonego do nieobciążania swojej osoby. W rzeczy samej prawo to zakłada, że oskarżyciel w sprawie karnej dąży do przedstawienia materiałów przeciwko oskarżonemu bez uciekania się do dowodów zgromadzonych z wykorzystaniem metod polegających na przymuszeniu lub nacisku z lekceważeniem woli oskarżonego. Ważna jest ponadto ochrona oskarżonego przed przymusem ze strony organów i przyczynienie się do zapobiegania błędom wymiaru sprawiedliwości oraz zapewnienia równości stron. Dlatego też dla zachowania dostatecznie „praktycznego i skutecznego” prawa do rzetelnego procesu sądowego zgodnie z art. 6 ust. 1 dostęp do adwokata – co do zasady – należy zapewnić, gdy tylko podejrzany jest przesłuchiwany po raz pierwszy przez policję, chyba że w świetle szczególnych okoliczności danej sprawy wykazane zostanie, że istnieją przekonujące względy, by ograniczyć to prawo. Nawet jeżeli przekonujące względy mogą w wyjątkowych przypadkach uzasadniać odmowę dostępu do adwokata, tego rodzaju ograniczenie, niezależnie od tego, czym uzasadniane, nie może w nienależyty sposób powodować uszczerbku dla praw oskarżonego wynikających z art. 6. Prawo do obrony będzie zasadniczo w sposób nieodwracalny podważone, gdy wyjaśnienia obciążające złożone podczas przesłuchania przez policję przeprowadzonego bez obecności adwokata zostaną wykorzystane do skazania (zob. *Panovits, op.cit.*, §§ 64–66, oraz *Salduz przeciwko Turcji* [WI], skarga nr 36391/02, §§ 50–55, ETPCz 2008).

199. Z uwagi na szczególną bezbronność dzieci oraz mając na uwadze stopień ich dojrzałości oraz możliwości intelektualne i emocjonalne, Trybunał podkreśla w szczególności podstawowe znaczenie zapewnienia dostępu do adwokata, gdy osobą zatrzymaną jest nieletni (zob. *Salduz, op.cit.* § 60; zob. również orzecznictwo w par. 195 powyżej).

(ii) *Prawo do żądania obecności i przesłuchania świadków*

200. Trybunał przypomina, że art. 6 ust. 3 lit. d ustanawia zasadę, iż zanim oskarżony może być skazany, całość materiału dowodowego przeciwko niemu musi być przedstawiona w jego obecności podczas publicznego rozpatrzenia sprawy w celu umożliwienia kontradyktoryjności. Wyjątki od tej zasady są możliwe, ale nie mogą naruszać praw do obrony, które – co do zasady – wymagają, aby oskarżonemu zapewnić adekwatną i stosowną możliwość konfrontacji i zadania pytań świadkowi zeznającemu przeciwko niemu, albo podczas składania zeznań przez świadka, albo na

późniejszym etapie postępowania (zob. *Lucà przeciwko Włochom*, *op.cit.*, §§ 39–40).

201. Ponadto, mając na uwadze orzecznictwo Trybunału, po pierwsze, musi istnieć poważny powód niestawiennictwa świadka na rozprawie, a po drugie, gdy wyrok skazujący opiera się jedynie lub w zdecydowanym stopniu na składanych poza sądem zeznaniach osoby, której oskarżony nie miał możliwości zadać pytań, czy to w postępowaniu przygotowawczym, czy też w trakcie procesu, może to oznaczać, że prawo do obrony jest ograniczone w zakresie niespójnym z gwarancjami zapewnionymi w art. 6 (zob. *Al-Khawaja i Tahery przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* [WI], skargi nr 26766/05 i 22228/06, § 119, 15 grudnia 2011 r., doprecyzowany w *Schatschaschwili przeciwko Niemcom* [WI], skarga nr 9154/10, §§ 107 i 118, 15 grudnia 2015 r.).

202. Jeżeli wyrok skazujący opiera się wyłącznie lub w decydującej mierze na dowodach z zeznań nieobecnego świadka, Trybunał musi poddać postępowanie szczególnie uważnej kontroli. W każdej sprawie pytanie brzmi, czy istnieją dostateczne czynniki równoważące, w tym środki, które umożliwiają rzetelną i stosowną ocenę wiarygodności takiego dowodu. Pozwoliłoby to na wydanie wyroku skazującego w oparciu o taki dowód, jedynie wówczas gdy jest on dostatecznie wiarygodny, mając na uwadze jego znaczenie w sprawie (zob. *Al-Khawaja i Tahery*, *op.cit.*, § 147, rozwinięty w *Schatschaschwili*, *op.cit.*, § 116).

b) Zastosowanie w niniejszej sprawie

203. Trybunał pragnie na początku zauważyć, że skarżący w niniejszej sprawie, gdy policja zabrała go na posterunek i przesłuchała, miał dwanaście lat. Nie osiągnął zatem wieku odpowiedzialności karnej (wynoszącego czternaście lat) przewidzianego Kodeksem karnym dla przestępstwa, o które go oskarżono, a mianowicie – wymuszenia. Z tego względu potrzebował on szczególnego traktowania i ochrony przez władze, a z szeregu międzynarodowych dokumentów (zob. przykładowo zalecenie Rady Europy R (87) 20; zalecenie Rady Europy (2003)20; wytyczne Rady Europy dotyczące wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dla dzieci, wytyczne 1, 2 i 28–30; konwencja o prawach dziecka – art. 40 oraz Komentarz Ogólny nr 10, pkt 33; a także reguły pekińskie – reguła 7.1, z których wszystkie przywołano odpowiednio w par. 77, 78, 80, 82, 84 i 86 powyżej) wynika, że wszelkie środki przeciwko skarżącemu powinny być uwzględniać jego interes oraz że od chwili zatrzymania przez policję powinny mu zostać zagwarantowane co najmniej takie same prawa i zabezpieczenia, jakie zapewnia się osobom dorosłym. Ponadto, fakt, iż skarżący cierpiał na ADHD, zaburzenie psychiczne i neurobehawioralne (zob. par. 12 powyżej) czyniły go osobą szczególnie podatną na zagrożenia, a zatem wymagał on szczególnej ochrony (zob. wytyczne Rady Europy dotyczące wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dla dzieci, wytyczna 27; konwencja o prawach dziecka – art. 23;

oraz Komentarz Ogólny nr 9 – pkt 73 i 74, z których wszystkie przywołano odpowiednio w par. 80 oraz 82–83).

204. W tym kontekście Trybunał w celu ustalenia, czy postępowanie w sprawie umieszczenia go w schronisku dla nieletnich było rzetelne, przyjrzy się konkretnym skargom skarżącego wnoszonym na podstawie art. 6, a mianowicie temu, czy zapewniono mu dostęp do obrońcy z wyboru i czy miał możliwość zadania pytań świadkom.

(i) *Prawo do pomocy prawnej*

205. Trybunał zauważa, że bezspornym jest, iż skarżący został zabrany na posterunek policji bez wyjaśnienia powodów. Musiał również czekać pewien czas, zanim został przesłuchany przez funkcjonariusza policji. Nic nie wskazuje jednak na to, by skarżący został w jakiegokolwiek formie lub w jakikolwiek sposób poinformowany w tym czasie o prawie do skontaktowania się z dziadkiem, nauczycielem, adwokatem lub inną zaufaną osobą, tak aby taka osoba mogła przybyć i udzielić mu wsparcia podczas przesłuchania. Nie podjęto też żadnych kroków służących zapewnieniu mu pomocy prawnej podczas przesłuchania. Stanowisko Rządu, iż dziadek skarżącego był obecny podczas przesłuchania nie znajduje potwierdzenia w materiale dowodowym. Ponadto Trybunał zauważa, że oświadczenie o przyznaniu się do winy podpisane przez skarżącego, którego wartość dowodowa jest wysoce wątpliwa z uwagi na jego młody wiek i stan zdrowia, nie zawiera żadnej wzmianki o obecności dziadka i nie zostało podpisane przez dziadka. Pisemne oświadczenie podpisane przez dziadka skarżącego jeszcze tego samego dnia mogło, jak twierdzi skarżący, zostać podpisane później, po przesłuchaniu skarżącego przez funkcjonariusza policji, a zatem nie stanowi dowodu na okoliczność obecności dziadka podczas przesłuchania. W związku z tym Trybunał zauważa, że na oświadczeniu o przyznaniu się do winy zaznaczono, że został on poinformowany o prawie do nieskładania wyjaśnień, które mogłyby go obciążać. Dokument ten jednak nie zawiera wzmianki o tym, że skarżącego poinformowano o przysługującym mu prawie do obrońcy lub obecności innej osoby podczas przesłuchania ani o tym, że podczas przesłuchania obecny były takie osoby.

206. Trybunał uznaje zatem za ustalone, iż policja nie pomogła skarżącemu w uzyskaniu reprezentacji prawnej. Nie poinformowano też skarżącego o przysługującym mu prawie do adwokata oraz obecności dziadka lub nauczyciela. To pasywne podejście policji zdecydowanie nie było wystarczające dla realizacji pozytywnego obowiązku zapewnienia skarżącemu, będącego dzieckiem, w dodatku cierpiącym na ADHD, informacji koniecznych dla umożliwienia mu uzyskania reprezentacji prawnej (zob. *Panovits, op.cit.*, § 72).

207. Fakt, iż prawo krajowe nie przewiduje pomocy prawnej dla nieletnich, którzy nie osiągnęli wieku odpowiedzialności karnej, podczas przesłuchania przez policję, nie jest rozsądnym uzasadnieniem

niedopełnienia takiego obowiązku. Trybunał uznał wcześniej, że systemowe ograniczenie prawa dostępu do pomocy prawnej na podstawie przepisów ustawowych samo w sobie wystarcza, aby stwierdzić naruszenie art. 6 (zob. *Salduz, op.cit.*, § 56). Ponadto, jest to niezgodne z podstawowymi zasadami określonymi w międzynarodowych dokumentach, w myśl których nieletniemu należy zagwarantować pomoc prawną lub inną odpowiednią pomoc (zob. przykładowo konwencja o ochronie praw dziecka – art. 40 ust. 2 lit. b pkt ii oraz uwagi do niej; reguły pekińskie – reguła 7.1; oraz zalecenie Rady Europy R (87) 20 pkt 8, z których wszystkie przywoływano w par. 82, 84, 86 i 77 powyżej).

208. Co więcej, Trybunał uważa, że skarżący musiał czuć się zastraszone i narażony, gdy przebywał sam na posterunku policji oraz był przesłuchiwany w nieznanym otoczeniu. *De facto* wycofał się z przyznania się do winy, gdy tylko na posterunek policji przybył jego dziadek, i powtarzał, że jest niewinny. Trybunał podkreśla w tym względzie, że oświadczenie o przyznaniu się do winy złożone bez obecności adwokata zostało nie tylko wykorzystane przeciwko skarżącemu w postępowaniu w sprawie umieszczenia go w schronisku dla nieletnich, ale faktycznie stanowiło w połączeniu z zeznaniami świadków: S. i jego matki podstawę dla sądów krajowych do uznania, że działania skarżącego wyczerpywały znamiona przestępstwa wymuszenia, co uzasadniało umieszczenie go w placówce.

209. W związku z powyższym Trybunał uznaje, że brak pomocy prawnej podczas przesłuchania skarżącego przez policję w sposób nieodwracalny wpłynął na jego prawo do obrony i podważył rzetelność całości postępowania (zob. *Panovits, op.cit.*, §§ 75–76 oraz *Salduz, op.cit.*, §§ 58 i 62).

210. W związku z powyższym doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 i 3 lit. c Konwencji.

(ii) *Prawo do żądania obecności i przesłuchania świadków*

211. Jeżeli chodzi o skargę skarżącego, iż nie miał on możliwości zadania pytań S. ani jego matce podczas rozprawy przez Sądem Rejonowym w sprawie o umieszczenie go w schronisku dla nieletnich, Trybunał zauważa, że postanowienie o umieszczeniu w placówce wydał, po przeprowadzeniu rozprawy, obradujący w składzie jednoosobowym Sowiecki Sąd Rejonowy w Nowosybirsku zgodnie z art. 22 ust. 3 pkt 2 ustawy o nieletnich. Na rozprawie stawili się: skarżący, jego dziadek i obrońca z urzędu, a także prokurator oraz funkcjonariusz z Inspektoratu ds. Nieletnich, który w dniu 12 stycznia 2005 r. wydał postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania karnego przeciwko skarżącemu. Z wyroku wynika, że skarżący i jego dziadek mieli możliwość zwrócenia się do sądu i przedłożenia dokumentów. Trybunał zauważa zatem, że wygląda na to, iż w postępowaniu zapewniono skarżącemu pewne zabezpieczenia proceduralne.

212. Sąd Rejonowy otrzymał jednak wyniki postępowania wyjaśniającego, między innymi materiały dotyczące skarżącego.

Obejmowały one zeznania rzekomej ofiary, S., oraz jego matki, a także oświadczenie o przyznaniu się do winy podpisane przez skarżącego. Trybunał przypomina, że skarżący wycofał oświadczenie o przyznaniu się do winy i twierdził, że zostało ono uzyskane pod przymusem. Ponadto, jak zauważono powyżej, skarżący nie korzystał podczas przesłuchania na posterunku policji z pomocy prawnika, co nieodwracalnie wpłynęło na jego prawo do obrony. Co więcej, dziadek skarżącego twierdził również, że skarżący w dniu rzekomego zdarzenia był wcześniej w przychodni lekarskiej. Trybunał zauważa jednak, że ani S., ani jego matka, nie zostali wezwani do złożenia zeznań, a skarżący nie miał możliwości zadania im pytań, mimo że ich zeznania miały decydujące znaczenie dla wniosku z postępowania wyjaśniającego, iż skarżący dopuścił się czynu karalnego, a mianowicie wymuszenia.

213. W związku z tym, istotne jest również, by zauważyć, że nie istnieje nic, co wskazywałoby, że S. i jego matka nie byli dostępni lub że z innych przyczyn trudne byłoby wezwanie ich na rozprawę w charakterze świadków; nie twierdził tak też Rząd. W rezultacie nie istniało dobre uzasadnienie nieobecności świadków. Ponadto w świetle faktu, iż skarżący wycofał się z przyznania się do winy, Trybunał uznaje, że przesłuchanie S. i jego matki było ważne dla rzetelności postępowania. W ocenie Trybunału to zabezpieczenie ma jeszcze większą wagę, gdy sprawa dotyczy nieletniego, który nie osiągnął wieku odpowiedzialności karnej, a postępowanie służy rozstrzygnięciu o tak podstawowym prawie jak prawo do wolności.

214. Co więcej, chociaż obrońca z urzędu był obecny na rozprawie w celu reprezentowania skarżącego, nie jest jasne, kiedy osoba ta została powołana i w jakim zakresie faktycznie broniła praw skarżącego. Jeżeli prawdą jest, jak podnosi Rząd, że skarżący nie złożył żadnego wniosku o przesłuchanie S. lub jego matki przed Sądem Rejonowym, wskazywało by to na brak staranności po stronie obrońcy, a w ocenie Trybunału – również po stronie sędziego, który powinien był zapewnić w toku postępowania poszanowanie zasady równości stron. *De facto* władze nie podjęły żadnych starań, aby zabezpieczyć stawiennictwo S. i jego matki w sądzie, mimo iż ustawa o nieletnich przewiduje możliwość przesłuchania świadków, co potwierdził Rząd. Mając na uwadze fakt, że stawką dla skarżącego w postępowaniu w sprawie umieszczenia go w placówce było pozbawienie go wolności na okres trzydziestu dni, a więc okres nie bez znaczenia dla dwunastoletniego chłopca, Trybunał uważa, że szczególnie ważne było zagwarantowanie przez Sąd Rejonowy rzetelności postępowania.

215. Trybunał zauważa wreszcie, że nie istniały żadne czynniki równoważące, które rekompensowałyby brak możliwości zadania przez skarżącego pytań S. i jego matce na dowolnym etapie postępowania. Jak zauważyła Izba w § 173 swojego wyroku, skarżącemu nie zapewniono możliwości kontroli przesłuchania świadków przez śledczego ani nie miał on – ani wówczas, ani później – możliwości przedstawienia im własnych pytań.

Co więcej, ponieważ zeznania świadków złożone przed śledczym, nie były nagrywane w formie zapisu wideo, ani skarżący, ani sędziowie nie mogli zaobserwować zachowania świadków podczas przesłuchania, a przez to wyrobić sobie opinii na temat ich wiarygodności (zob. podobne rozumowanie w sprawie *Makeyev przeciwko Rosji*, skarga nr 13769/04, § 42, 5 lutego 2009 r.).

216. Mając na uwadze wszystkie powyższe zagadnienia, Trybunał uznaje, że prawa skarżącego do obrony, w szczególności prawo do zakwestionowania zeznań świadków i zadania im pytań, zostały ograniczone w stopniu niezgodnym z gwarancjami przewidzianymi w art. 6 ust. 1 i ust. 3 lit. d Konwencji, a zatem doszło do naruszenia tych postanowień.

(iii) *Wniosek*

217. Trybunał uznał, że prawo skarżącego do obrony zostało ograniczone w stopniu niespójnym z gwarancjami przewidzianymi w art. 6 Konwencji ze względu na brak pomocy prawnej podczas przesłuchania przez policję oraz odebranie mu możliwości zadania pytań świadkom, których zeznania przeciwko skarżącemu stanowiły decydujący dowód dla sądu krajowego przy rozstrzygnięciu o umieszczeniu skarżącego w schronisku dla nieletnich na okres trzydziestu dni.

218. Trybunał uznaje jednak za ważne, aby dodać, tak jak uczyniła to Izba (zob. § 176 jej wyroku), że powyższe ograniczenia były spowodowane faktem, iż skarżący nie osiągnął wieku odpowiedzialności karnej, a zatem nie obejmowała go ochrona zapewniana gwarancjami proceduralnymi przewidzianymi Kodeksem postępowania karnego (zob. par. 59–63 powyżej). Do skarżącego zastosowanie miała natomiast ustawa o nieletnich. Ustawa ta przewidywała w znaczący sposób ograniczone zabezpieczenia proceduralne (zob. par. 68 powyżej), ponieważ była ona z założenia ustawodawstwem ochronnym dla nieletnich. Zdaniem Trybunału, co w swoim stanowisku zauważyła również Liga Praw Człowieka (zob. 192 powyżej), jest to sytuacja, w której, jak pokazuje niniejsza sprawa, intencja ustawodawcy polegająca na ochronie dzieci i zapewnieniu im opieki i leczenia stoi w sprzeczności z rzeczywistością i zasadami określonymi w par. 196 powyżej, ponieważ dziecku odbiera się wolność bez zapewnienia mu proceduralnego prawa do właściwej obrony przeciwko zastosowaniu wobec niego tak surowego środka.

219. W ocenie Trybunału nieletni, których rozwój poznawczy i emocjonalny w każdej sytuacji wymaga szczególnego uwzględnienia, a w szczególności dzieci, które nie osiągnęły wieku odpowiedzialności karnej, zasługują na pomoc i wsparcie w celu ochrony ich praw, gdy stosowane są wobec nich środki przymusu, choćby przybierały one pozór środków wychowawczych. Jak wynika jasno z odpowiednich materiałów międzynarodowych dostępnych Trybunałowi (zob. par. 77–89 powyżej), stwierdzono tak w wielu międzynarodowych dokumentach. Podkreśliły to

również interweniujące strony trzecie. Trybunał jest zatem przekonany, że muszą istnieć stosowne zabezpieczenia proceduralne służące ochronie interesów i dobrostanu dziecka, w szczególności wówczas, gdy stawką jest jego wolność. Uznanie inaczej oznaczałoby, że pozycja dziecka byłaby w sposób oczywisty mniej korzystna niż pozycja osoby dorosłej znajdującej się w takiej samej sytuacji. W związku z powyższym w przypadku dzieci z niepełnosprawnościami wymagane mogą być dodatkowe zabezpieczenia służące zapewnieniu im dostatecznej ochrony. Trybunał pragnie zauważyć, że nie oznacza to jednak, że dzieci należy narażać na pełnowymiarowy proces karny; ich prawa należy zabezpieczyć w przystosowanym i właściwym dla wieku otoczeniu zgodnym z normami międzynarodowymi, w szczególności konwencją o prawach dziecka.

220. Mając na uwadze całość powyższych rozważań, Trybunał uznaje, że skarżącemu nie zapewniono rzetelnego procesu w postępowaniu prowadzącym do umieszczenia go w schronisku dla nieletnich, wbrew art. 6 ust. 1 i 3 lit. c i d Konwencji.

VI. ZASTOSOWANIE ART. 41 KONWENCJI

221. Art. 41 Konwencji stanowi:

„Jeżeli Trybunał stwierdzi, że nastąpiło naruszenie Konwencji lub jej Protokołów, oraz jeżeli prawo wewnętrzne zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony pozwala tylko na częściowe usunięcie konsekwencji tego naruszenia, Trybunał orzeka, gdy zachodzi taka potrzeba, o przyznaniu słusznego zadośćuczynienia pokrzywdzonej stronie”.

A. Szkoda

1. Stanowiska stron

222. Skarżący domagał się 7 500 euro (EUR) zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową przyznanych mu przez Izbę w jej wyroku, przy czym podniósł, że kwota ta nie pokrywa całości kosztów powrotu do zdrowia fizycznego i psychicznego.

223. Rząd kwestionuje tę kwotę i uważa, że jeżeli Trybunał uznałby, iż doszło do naruszenia Konwencji, wyrok Trybunału w tym względzie powinien sam w sobie stanowić dostatecznie słusne zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową poniesioną przez skarżącego.

2. Wyrok Izby

224. Izba w oparciu o zasadę słuszności przyznała skarżącemu 7 500 EUR zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową powiększonego o podatek należny od tej kwoty.

3. Ocena Trybunału

225. Trybunał zauważył, że w niniejszej sprawie stwierdził taką samą konfigurację naruszeń co Izba. Ponadto skarżący wniósł o taką samą kwotę, jaka została mu przyznana przez Izbę w jej wyroku. Trybunał uznaje to za słuszną kwotę, dlatego też przyznaje skarżącemu 7 500 EUR zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową powiększonego o podatek należny od tej kwoty.

B. Koszty i wydatki

1. Stanowiska stron

226. Skarżący wnosił również o zasądzenie, poza kwotą przyznaną mu przez Izbę w jej wyroku, kwoty 24 979 RUB (około 417 EUR) z tytułu honorariów prawników (20 000 RUB), kosztów tłumaczenia (4 620 RUB) oraz kosztów pocztowych (359 RUB) poniesionych w postępowaniu przed Wielką Izbą.

227. Rząd zakwestionował zarówno kwotę przyznaną przez Izbę, jak i dodatkowe roszczenia skarżącego wniesione przed Wielką Izbą. Rząd uznał, że dostępne rachunki przedłożone Trybunałowi nie mogą być uznane za ważny dowód, ponieważ są opatrzone pieczęciami rady adwokackiej, ale zostały podpisane przez samego pełnomocnika. Ponadto Trybunałowi nie przedstawiono żadnej umowy o świadczenie usług prawnych zawartej przez skarżącego lub jego dziadka i pełnomocnika. Losowe rachunki z biura tłumaczeń również nie stanowiły dostatecznego potwierdzenia kosztów tłumaczenia. Rząd zauważył ponadto, że pełnomocnik nie był wymieniony w żadnym z postanowień sądu krajowego, a jego zaangażowanie w postępowanie przed Trybunałem było ograniczone, jako że większość pracy wykonał dziadek skarżącego.

2. Wyrok Izby

228. Izba przyznała skarżącemu kwotę 1 493 EUR z tytułu honorariów prawników oraz kosztów tłumaczenia powiększoną o podatek podlegający zapłacie przez skarżącego od tej kwoty.

3. Ocena Trybunału

229. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału skarżącemu przysługuje prawo do zwrotu poniesionych kosztów i wydatków wówczas, gdy wykazał, że były one rzeczywiście i koniecznie poniesione oraz uzasadnione co do wysokości. W niniejszej sprawie Trybunał nie dostrzega podstaw, by kwestionować kwotę przyznaną skarżącemu przez Izbę z tytułu kosztów i wydatków. Uznaje ponadto, że faktury i rachunki przedłożone przez skarżącego Trybunałowi dowodzą, że zapłacił on pełnomocnikowi 20 000 RUB z tytułu

usług prawnych świadczonych w postępowaniu przed Wielką Izbą. Trybunał akceptuje również w pełni faktury i rachunki dotyczące kosztów tłumaczenia i usług pocztowych.

230. W świetle powyższego Trybunał przyznaje skarżącemu pełną dochodzoną kwotę, tj. 1 493 EUR za postępowanie przez Izbą oraz 417 EUR za postępowanie przez Wielką Izbą, a więc łączną kwotę 1 910 EUR powiększoną o podatki podlegające zapłacie przez skarżącego od tej kwoty.

C. Odsetki za zwłokę

231. Trybunał za słuszne uznaje wyznaczenie wysokości odsetek za zwłokę na podstawie marginalnej stopy procentowej Europejskiego Banku Centralnego powiększonej o trzy punkty procentowe.

Z TYCH PRZYCZYŃ TRYBUNAŁ

1. *oddala*, jednogłośnie, zastrzeżenie wstępne Rządu dotyczące niewyczerpania krajowych środków odwoławczych oraz niedotrzymania terminu sześciu miesięcy odnośnie do skarg skarżącego wniesionych na podstawie art. 3 Konwencji oraz na podstawie art. 6 Konwencji dotyczących postępowania wyjaśniającego;
2. *orzeka*, jednogłośnie, że art. 3 Konwencji został naruszony;
3. *orzeka*, jednogłośnie, że art. 5 ust. 1 Konwencji został naruszony;
4. *orzeka*, jedenastoma głosami do sześciu, że art. 6 ust. 1 oraz art. 6 ust. 3 lit. c Konwencji zostały naruszone;
5. *orzeka*, jednogłośnie,
 - a) że pozwane Państwo winno, w terminie trzech miesięcy, uiścić na rzecz skarżącego następujące kwoty, przeliczone na rubla rosyjskiego według kursu obowiązującego w dniu płatności:
 - i) 7 500 EUR (siedem tysięcy pięćset euro), plus wszelkie należne podatki, tytułem zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową;
 - (ii) 1 910 EUR (tysiąc dziewięćset dziesięć euro), plus wszelkie należne od skarżącego podatki, tytułem poniesionych kosztów i wydatków;
 - b) że od upływu wyżej wskazanego terminu trzech miesięcy aż do momentu uregulowania należności, należne będą odsetki zwykłe od określonej powyżej kwoty, naliczone według stopy równej marginalnej

stopie procentowej Europejskiego Banku Centralnego obowiązującej w tym okresie, powiększonej o trzy punkty procentowe.

Sporządzono w języku angielskim i francuskim i podano do wiadomości na rozprawie publicznej w Budynku Praw Człowieka w Strasburgu w dniu 23 marca 2016 r.

Lawrence Early
Doradca prawny [Jurisconsult]

Guido Raimondi
Przewodniczący

Zgodnie z art. 45 ust. 2 Konwencji i art. 74 ust. 2 Regulaminu Trybunału do wyroku załączono następujące zdania odrębne:

- a) zgodne zdanie odrębne sędziego Zupančiča;
- b) częściowo rozbieżne zdanie odrębne sędziów Spielmanna, Nicolaou, Bianku, Keller, Spano i Motoc;
- c) częściowo rozbieżne zdanie odrębne sędzi Motoc;

G.R.A.
T.L.E.

ZGODNE ZDANIE ODRĘBNE SĘDZIEGO ZUPANČIČA

Zgadzam się z rozstrzygnięciem w niniejszej sprawie. Celem niniejszej zgodnej opinii odrębnej jest jednak doprecyzowanie kwestii braku możliwości prowadzenia postępowania sądowego w sprawie przestępstw opartych na statusie. Ponieważ młody Blokhin w niniejszej sprawie był traktowany jako „nieletni sprawca”, problemem jest to, czy powinny czy też nie powinny mu przysługiwać zabezpieczenia właściwe dla procesu kontrydiktoryjnego. W celu zrozumienia tego zagadnienia odniosę się do historii tej kwestii w ujęciu konstytucyjnym.

Trzy kluczowe sprawy rozpoznawane przez Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych w połowie XX w. określiły zakres wymogów rzetelnego procesu w sądzie dla nieletnich.

W sprawie *Kent przeciwko Stanom Zjednoczonym* (383 U.S. 541 [1966]) Sąd Najwyższy orzekł, po pierwsze, że konstytucyjne zabezpieczenia rzetelnego procesu mają zastosowanie do postępowań w sprawach nieletnich. Dochodząc do takiego wniosku, Sąd Najwyższy orzekł, co następuje (s. 554–56):

„1. Teoria leżąca za ustawą o okręgowym sądzie dla nieletnich, podobnie jak dotycząca innych jurysdykcji, zakorzeniona jest w filozofii opieki socjalnej, a nie w *corpus juris*. Postępowania takiego sądu są uważane za cywilne, a nie karne. Sąd dla nieletnich teoretycznie jest zaangażowany w ustalenie potrzeb dziecka i społeczeństwa, a nie w orzekanie co do zachowania przestępnego. Celem jest zapewnienie środków wychowania i rehabilitacji dziecka oraz ochrona społeczeństwa, a nie ustalenie odpowiedzialności karnej, winy i kary. Państwo występuje jako *parens patriae*, a nie jako prokurator i sędzia. Uznanie funkcjonowania w relacji „rodzicielskiej” nie jest jednak zaproszeniem do arbitralności postępowania.

2. Ponieważ państwo ma w odniesieniu do dziecka występować jako *parens patriae*, a nie adwersarz, sądy polegały na założeniu, że postępowanie takie ma charakter „cywilny”, a nie „karny” i utrzymywały, że dziecko nie może wnosić skarg na okoliczność pozbawienia go ważnych praw dostępnych w sprawach karnych. Stwierdzano, że może ono jedynie dochodzić podstawowego prawa właściwego dla rzetelnego procesu, jakim jest sprawiedliwe traktowanie. [...]

Choć nie ma wątpliwości co do pierwotnie chwalebego celu przyświecającego sądom dla nieletnich, badania i opracowania krytyczne z ostatnich lat zawierają szereg poważnych pytań dotyczących tego, czy ich faktyczne funkcjonowanie wypada dostatecznie dobrze względem teoretycznego celu, aby dopuszczalne było wyłączenie tego procesu z zasięgu gwarancji konstytucyjnych mających zastosowanie do osób dorosłych. Istnieje wiele dowodów wskazujących na to, że sądy dla nieletnich, w tym sądy Dystryktu Kolumbia, nie dysponują dostatecznym personelem, zapleczem i technikami, aby odpowiednio wypełniać swoją rolę reprezentantów państwa jako *parens patriae*, przynajmniej w odniesieniu do dzieci, którym postawiono zarzuty naruszenia prawa. Istnieją *de facto* dowody świadczące o tym, iż może istnieć szereg przyczyn do obawy, że dzieci mają do czynienia z najgorszymi aspektami dwóch rzeczywistości: nie mają ani ochrony gwarantowanej dorosłym, ani troskliwej opieki i regeneracyjnego traktowania postulowanego w odniesieniu do dzieci”.

Po sprawie *Kent* miała miejsca sprawa *In re Gault* (387 U.S. 1 [1967]), w której uznano, że klauzula o rzetelnym procesie zawarta w czternastej

poprawce wymaga, by dzieci objęte jurysdykcją sądów dla nieletnich miały zapewnionych wiele, choć nie całość, praw proceduralnych przysługujących dorosłym w sądach karnych. Sąd Najwyższy orzekł, co następuje (s. 36):

„Postępowanie, które dotyczy tego, czy dziecko zostanie uznane za »nieletniego sprawcę« i pozbawione wolności na wiele lat można przyrównać wagą do postępowania w sprawie o popełnienie zbrodni. Nieletni potrzebuje wsparcia obrońcy, by poradzić sobie z zagadnieniami prawnymi, w sposób umiejętny przeanalizować fakty oraz nalegać na prawidłowość postępowania, a także by zapewnić sobie obronę, jej przygotowanie i realizację. Dziecko »wymaga pomocnej dłoni obrońcy na każdym kroku prowadzonego przeciwko niemu postępowania«”.

Wreszcie w sprawie *In re Winship* (397 U.S. 358 [1970]) Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych uznał, że w postępowaniach przeciwko nieletnim to na oskarżycielu spoczywa ciężar udowodnienia ponad uzasadnioną wątpliwość każdego ze znamion zarzucanego czynu (s. 364).

W sprawie *Robinson przeciwko Kalifornii* (370 U.S. 660 [1962]) Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych uznał, że kalifornijski akt prawny stosowany do skazania osoby za *bycie* osobą uzależnioną od środków odurzających, a nie za konkretne zażycie takich środków, był niezgodny z konstytucją i naruszył ósmą i czternastą poprawkę. Dochodząc do takiego wniosku, Sąd Najwyższy zauważył, co następuje (s. 666-67):

„Ów akt prawny nie jest zatem aktem, który przewiduje kary za zażycie środków odurzających, ich zakup, sprzedaż lub posiadanie, ani za antyspołeczne lub niekontrolowane zachowania spowodowane przyjęciem takich środków. Nie jest to prawo, które choćby rzekomo zapewniałoby leczenie lub wymagało takiego leczenia. Mamy za to do czynienia z aktem prawnym, który czyni przestępstwo ze „statusu” osoby uzależnionej od środków odurzających, za które sprawca może być ścigany „w dowolnym momencie, dopóki nie zmieni swojego postępowania”. Stan Kalifornia stwierdził, że dana osoba może być w sposób ciągły winna popełnienia takiego przestępstwa, niezależnie od tego, czy w granicach stanu kiedykolwiek stosowała lub posiadała jakiegokolwiek środki odurzające, a także niezależnie od tego, czy dopuściła się tam jakichkolwiek zachowań antyspołecznych.

Mało prawdopodobnym jest, aby jakiegokolwiek stan w tym momencie podejmował próbę uznania za przestępstwo choroby psychicznej, trądu lub choroby wenerycznej. Stan może uznać, że w ramach ogólnych wymogów w zakresie zdrowia i opieki socjalnej osoby cierpiące na takie choroby lub inne dolegliwości były objęte przymusowym leczeniem, w tym kwarantanną, odosobnieniem lub izolacją. Jednak w świetle współczesnej wiedzy o człowieku, prawo, które czyni z takiej choroby przestępstwo, byłoby bez wątpienia powszechnie uznane za nakładanie okrutnej i nietypowej kary z naruszeniem ósmej i czternastej poprawki. *Zob. Francis przeciwko Reswebeerowi*, 329 U. S. 459.

Pozostaje nam jedynie uznać akt prawny, którego dotyczy sprawa, za należący do tej samej kategorii”.

Jak zauważył Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych w sprawie *Kent przeciwko Stanom Zjednoczonym*, państwo pełni rolę *parens patriae* w celu zapewnienia wychowania i rehabilitacji dziecku oraz ochrony społeczeństwa, a nie ustalenia odpowiedzialności, winy i kary. W ten sposób jednak dziecka pozbawia się ważnych praw charakterystycznych dla rzetelnego procesu, w związku z czym może ono mieć do czynienia z najgorszymi aspektami

obydwu rzeczywistości: nie ma ani ochrony przewidzianej dla osób dorosłych, ani troskliwej opieki i traktowania postulowanego w odniesieniu do dzieci (zob. *Kent, op.cit.*, s. 556).

W tych przypadkach dziecko pozbawione jest wolności ze względu na jego status, a mianowicie fakt *bycia* nieletnim sprawcą, a nie ze względu na rzekomo popełniony czyn, przy czym kwestia winy zostaje rozstrzygnięta na zakończenie postępowania spójnego z art. 6.

W mojej ocenie są to dwa zupełnie różne podejścia. Postępowanie karne wywołane jest *czynem* oskarżonego, a wina lub niewinność oskarżonego badana jest zgodnie z zasadami dowodzenia w otoczeniu, które spełnia wymogi rzetelnego procesu i zasady legalności. Innymi słowy, *czyn* oskarżonego podlega rozpoznaniu w postępowaniu sądowym i może być poddany ocenie względem faktów. Zostaje on zdefiniowany zarówno *in abstracto*, jak i *in concreto* pod względem czasu, miejsca i sposobu (*modus operandi*). Tym niemniej bycie sprawcą, czy też w tym przypadku *bycie* sprawcą nieletnim, jest niejasne i z tego względu nie może być z góry określone prawnie (zasada legalności) lub udowodnione (wymóg rzetelnego procesu).

Należy też zauważyć, że przypisanie konkretnego statusu osobie w ramach systemu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych może być po prostu konsekwencją popełnienia przez daną osobę szeregu czynów, jak na przykład w sprawie *Achour przeciwko Francji* ([WI], skarga nr 67335/01, ETPCz 2006-IV), w której Trybunał uczynił wyjątek dotyczący zasady *ad hominem* (w odniesieniu do skarżącego będącego recydywistą) z uwagi na udowodniony *in rem* szereg czynów, za które oskarżony został uprzednio skazany.

Jest to rzeczywisty powód, dla którego samo istnienie przestępstw opartych na statusie nie jest dopuszczalne w prawie karnym (i zostało uznane przez Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych za niezgodne z konstytucją w sprawie *Robinson przeciwko Kalifornii* (*op.cit.*)).

Z kolei w sytuacjach, gdy państwo występuje jako *parens patriae* – i wyłącznie w zakresie, w jakim taka dobroć leży ewidentnie w interesie pokrzywdzonego (nieletniego sprawcy, osoby chorej psychicznie itd.), można stwierdzić, że nie zachodzi konflikt interesów między państwem a pokrzywdzonym. W rezultacie zasada legalności nie wchodzi w grę, a kontrykcyjny charakter postępowania nie jest nieodzowny.

Niedopuszczalne jest pozbawienie dziecka wolności na podstawie jego statusu, a nie ze względu na czyn rzekomo przez niego popełniony i ustalony w toku postępowania sądowego. Szczególna podatność na zagrożenia nieodłącznie wpisana w bycie dzieckiem sprawia, że konieczne jest zapewnienie, aby w sytuacji, gdy zostaje ono objęte systemem wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, powinno być odpowiednio chronione i należy mu zagwarantować jego prawa. Trybunał uznał uprzednio, że można apelować o szczególne zabezpieczenia procesowe w celu ochrony interesów osób, które ze względu na niepełnosprawność umysłową nie są w pełni zdolne do działania we własnym zakresie (zob. *Winterwerp przeciwko*

Niderlandom, 24 października 1979 r., § 60, Seria A nr 33). Podobnie odpowiednie zabezpieczenia proceduralne muszą istnieć w odniesieniu do dzieci, aby chronione były ich prawa i interes.

CZĘŚCIOWO ROZBIEŻNE ZDANIE ODRĘBNE SĘDZIÓW:
SPIELMANNA, NICOLAOU, BIANKU, KELLER, SPANO
I MOTOC

I.

Uwagi wstępne

1. Skarżący, będący osobą, która nie osiągnęła wieku odpowiedzialności karnej, został umieszczony w schronisku dla nieletnich na okres trzydziestu dni, co miało na celu zapobieżenie popełnieniu przez niego kolejnych czynów karalnych. Większość składu orzekającego uważa, że jego skarga dotycząca uchybień proceduralnych w toku postępowania w sprawie umieszczenia go w placówce wchodzi w zakres aspektu karnego art. 6 ust. 1 Konwencji. Co więcej, większość składu orzekającego uważa, że doszło do naruszenia tego postanowienia w związku z art. 6 ust. 3 lit. c ze względu na brak pomocy prawnej, a także art. 6 ust. 3 lit. d z uwagi na to, że skarżącemu nie przysługiwało prawo konfrontacji z kluczowymi świadkami oraz zadania im pytań.

2. Z całym szacunkiem, pragniemy wyrazić zdanie odrębne względem zdania większości składu orzekającego w zakresie stwierdzenia, że art. 6 ma zastosowanie do postępowania prowadzącego do tymczasowego pozbawienia skarżącego wolności poprzez umieszczenie go w placówce, przez co nie możemy zgodzić się z opinią, że artykuł ten został naruszony. Jak wyjaśniamy poniżej, uważamy, że skarga skarżącego dotycząca braku zabezpieczeń proceduralnych w trakcie postępowania w sprawie pozbawienia wolności poprzez umieszczenie w placówce powinna być rozstrzygana na podstawie art. 5 ust. 4 Konwencji, a naruszenie należy stwierdzić w odniesieniu do tej podstawy. W pełni zgadzamy się jednakże ze stwierdzeniem, że w niniejszej sprawie doszło do naruszenia art. 3 oraz art. 5 ust. 1 Konwencji.

3. W pierwszej kolejności zbadamy i odrzucimy tok rozumowania większości składu orzekającego prowadzący do uznania, że art. 6 ma zastosowanie do postępowania w sprawie pozbawienia wolności poprzez umieszczenie w placówce (części II–VI), a następnie przejdziemy do przeanalizowania skargi skarżącego na podstawie art. 5 ust. 4 Konwencji (część VII).

II.

Argumenty za stosowaniem i przeciwko stosowaniu art. 6

4. Uznając, że art. 6 ma zastosowanie do postępowania w sprawie pozbawienia wolności poprzez umieszczenie w placówce, większość składu orzekającego przyjęła następujące argumenty podnoszone przez Izbę, stosując kryteria ze sprawy *Engel (Engel i inni przeciwko Niderlandom*, 8 czerwca 1976 r., Seria A nr 22) (zob. par. 179–82 niniejszego wyroku):-

i) Fakt, iż postępowanie przeciwko skarżącemu nie było klasyfikowane jako karne zgodnie z prawem rosyjskim, miał jedynie znaczenie formalne i względne; „sam charakter czynu [był] czynnikiem o większym znaczeniu”, jak stwierdziła Izba, powołując się na wyrok Trybunału wydany w sprawie *Ezeh i Connors przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* ([WI], skarga nr 39665/98 i 40086/98, § 91, ETPCz 2003-X).

ii) Nie było konieczne decydowanie, czy pomimo bezsprzecznie kryminalnego charakteru domniemanego czynu, fakt, iż ściganie skarżącego na podstawie prawa karnego było prawnie niemożliwe ze względu na jego wiek, wyklucza postępowanie przeciwko niemu z zakresu aspektu karnego art. 6. Trybunał skoncentrował się zamiast tego na trzecim kryterium ze sprawy *Engel*: charakterze i surowości kary, którą mógł ponieść skarżący.

iii) Istniał ścisły związek, zarówno pod względem prawnym, jak i faktycznym, między postępowaniem wyjaśniającym a postępowaniem w sprawie pozbawienia wolności poprzez umieszczenie w placówce.

iv) Jako że tymczasowe umieszczenie w schronisku dla nieletnich stanowiło pozbawienie wolności, Trybunał powinien założyć, że postępowanie przeciwko skarżącemu miało charakter „karny” w rozumieniu art. 6, które to domniemanie było wzruszalne jedynie w całkowicie wyjątkowych okolicznościach i jedynie gdy pozbawienie wolności nie mogło być uznane za „odczuwalnie szkodliwe” z uwagi na charakter, czas trwania i sposób wykonania, przy czym Trybunał ponownie powołał się na wyrok wydany w sprawie *Ezeh i Connors* (*op.cit.*, § 126).

(v) Chociaż postanowienie o pozbawieniu wolności poprzez umieszczenie w placówce zostało wydane w oparciu o cel „skorygowania zachowania” i odstraszenia skarżącego od popełnienia kolejnych czynów karalnych, a nie ukarania go, Trybunał musiał wyjść poza pozory i zastosowany język oraz skoncentrować się na rzeczywistej sytuacji. Schronisko dla nieletnich nie było placówką wychowawczą, było zamknięte i strzeżone, a przebywający w nim nieletni byli objęci ciągłym nadzorem oraz surowym rygorem dyscyplinarnym. Pozbawienie wolności zastosowane po ustaleniu, iż czyny skarżącego wypełniały znamiona przestępstwa wymuszenia, odbywane w schronisku dla nieletnich objętym quasi-penitencjarnym rygorem, zawierało zatem elementy sankcji, a także elementy prewencji i odstraszenia. Dlatego też przyjęte w sprawie *Ezeh i Connors* domniemanie stosowania art. 6 nie zostało wzruszone, a postępowanie przeciwko skarżącemu należy zatem uznać za „sprawę karną” w rozumieniu art. 6 Konwencji.

5. Uważamy taką argumentację większości składu orzekającego za obciążoną błędem z trzech następujących przyczyn:

Po pierwsze, większość składu orzekającego przecenia prawne i materialne znaczenie powiązania między postępowaniem wyjaśniającym a postępowaniem w sprawie umieszczenia w placówce.

Po drugie, z całym szacunkiem, większość myli się, twierdząc, że domniemanie stosowania art. 6 ze sprawy *Ezeh i Connors* ma znaczenie dla analizy niniejszej sprawy.

Po trzecie, większość składu orzekającego polega w dużej mierze na aspektach sankcyjnych tymczasowego pozbawienia wolności skarżącego poprzez umieszczenie go w schronisku dla nieletnich na okres trzydziestu dni. Jeżeli argument ten zostałby przyjęty, w rzeczywistości skutkowałoby to uznaniem za „sprawę karną” w rozumieniu art. 6 niemal wszystkich środków tymczasowych obejmujących pozbawienie wolności, które wchodzi w zakres art. 5 Konwencji. W takiej sytuacji Układające się Strony będą musiały zapewnić pełne spektrum gwarancji proceduralnych związanych z rzetelnym procesem, zanim osoba zostanie tymczasowo pozbawiona wolności w rozumieniu art. 5. Podejście to nie tylko czyni zbędnym szczególny zapis o kontroli legalności zawarty w art. 5 ust. 4, ale także nie uznaje zasadniczo różnego charakteru i celu postępowania w sprawie pozbawienia wolności z art. 5 z jednej strony, a pełnego rzetelnego procesu w sprawach karnych z drugiej strony.

6. Wyjaśnimy teraz szczegółowo każdy z argumentów.

III.

Powiązanie między postępowaniem wyjaśniającym a postępowaniem w sprawie umieszczenia w placówce

7. Zauważamy, jak opisano to w par. 14–24 wyroku, że postępowanie wyjaśniające miało miejsce w styczniu 2005 r. i prowadzono je na tej podstawie, iż skarżący miał dopuścić się wymuszenia. W dniu 12 stycznia 2005 r. Inspektorat ds. Nieletnich odmówił wszczęcia postępowania karnego przeciwko skarżącemu, ponieważ nie osiągnął on wieku odpowiedzialności karnej. W czerwcu 2005 r. Prokuratura Sowieckiego Rejonu Nowosybirskiego uchyliła to postanowienie, uznając że postępowanie wyjaśniające nie było kompletne. W dniu 6 lipca 2005 r. Inspektorat ds. Nieletnich ponownie odmówił wszczęcia postępowania karnego przeciwko skarżącemu, uzasadniając decyzję tak samo jak wcześniej.

8. W międzyczasie, w dniu 21 lutego 2005 r. Sowiecki Sąd Rejonowy nakazał umieszczenie skarżącego w schronisku dla nieletnich na okres trzydziestu dni. Komendant Sowieckiej Rejonowej Komendy Policji złożył do sądu wniosek „o zapobieżenie kolejnym bezprawnym działaniom [skarżącego]”. Sąd Rejonowy uzasadnił, że skarżący musi zostać umieszczony w schronisku dla nieletnich w celu „skorygowania zachowania” (zob. par. 27 wyroku). Skarżący odwołał się od tego orzeczenia, a postępowanie odwoławcze zakończyło się wyrokiem prezesa Sądu Okręgowego w Nowosybirsku z dnia 29 maja 2006 r. utrzymującym postanowienie z dnia 21 lutego 2005 r. Jak opisano w par. 54 wyroku Trybunału, Sąd Okręgowy przyjął inny pogląd niż Sąd Rejonowy, uznając, że „konieczne było zgodnie z art. 22 ust. 2 pkt 4 ustawy o nieletnich umieszczenie [skarżącego] w schronisku dla nieletnich na okres trzydziestu dni w celu zapobieżenia popełnieniu kolejnych czynów karalnych”. Sąd Okręgowy uznał wprost, że „fakt, iż Sąd Rejonowy jako podstawę pozbawienia wolności wskazał »skorygowanie zachowania« nie uczynił

postanowienia z dnia 21 lutego 2005 r. o pozbawieniu wolności poprzez umieszczenie w placówce bezprawnym. Pozbawienie skarżącego wolności było uzasadnione na innych podstawach”.

9. W świetle powyższego uważamy, że chociaż Sąd Rejonowy odnosił się do domniemanego popełnienia przez skarżącego czynu karalnego wypełniającego znamiona strony przedmiotowej przestępstwa wymuszenia, Sąd Okręgowy dokonał zmiany klasyfikacji głównego celu tymczasowego pozbawienia wolności, określając go jako prewencyjny, określił czyny jako czyny karalne i stanowczo wskazał podstawę prawną na gruncie przepisów ustawy o nieletnich. Prawdą jest, że postępowanie nieletniego skarżącego stanowiące czyn karalny stanowiło podstawę wniosku o umieszczenie go w schronisku dla nieletnich, jednak sam w sobie i sam z siebie nie mógł być to istotny argument za uznaniem, iż art. 6 ma zastosowanie do postępowania prowadzącego do takiego pozbawienia wolności. Bardzo często, choć nie wyłącznie, zdarza się, że środki stosowane przez państwa członkowskie w celu tymczasowego pozbawienia osób wolności, w zakresie dozwolonym art. 5 ust. 1 Konwencji, opierają się na tym, iż dana osoba postępowała w sposób szkodliwy społecznie lub stanowiący czyn zabroniony prawem karnym. Pozbawienie wolności jest uznawane za konieczne w celu realizacji pewnych określonych interesów prawnych stanowiących osobisty interes danej osoby pozbawianej wolności lub związanych z interesem ogółu społeczeństwa.

W niniejszej sprawie postępowanie wyjaśniające zostało zakończone przez Inspektorat ds. Nieletnich, ponieważ skarżący nie osiągnął wieku odpowiedzialności karnej. Nie postawiono mu i nie można było mu postawić zarzutów karnych dotyczących rzekomo popełnionego czynu w świetle prawa krajowego ani, w naszej ocenie, w ramach autonomicznego znaczenia „sprawy karnej” w art. 6 Konwencji. Umieszczenie go w schronisku dla nieletnich opierało się wyłącznie na przepisach ustawy o nieletnich i miało na celu realizację interesu publicznego polegającego na zapobieżeniu kolejnym przypadkom ewentualnego zachowania destrukcyjnego. Podkreślamy, że art. 22 ust. 2 pkt 4 ustawy o nieletnich, która stanowiła wyłączną podstawę prawną postanowienia o pozbawieniu wolności poprzez umieszczenie w placówce w sposób wyraźny stanowi, że pozbawienie wolności na okres do trzydziestu dni jest dozwolone w sytuacji, gdy nieletni popełnił „czyn karalny przed osiągnięciem wieku odpowiedzialności karnej”, między innymi w celu ochrony „jego życia lub zdrowia oraz zapobieżenia popełnieniu przez niego kolejnych czynów karalnych”. Przepis ten nie zawiera żadnej wzmianki o potrzebie dokonania oceny, czy dany czyn karalny odpowiada znamionom strony przedmiotowej przestępstwa. W rezultacie, chociaż zgadzamy się z większością składu orzekającego, że istniało faktyczne powiązanie między dwoma postępowaniami w postaci zdarzeń, które doprowadziły z jednej strony do postępowania wyjaśniającego, a z drugiej strony do postępowania w sprawie umieszczenia w placówce, a zatem uzasadnione było na tej podstawie odrzucenie sprzeciwu Rządu w przedmiocie dopuszczalności skargi wniesionej na podstawie art. 6

dla celów zasady sześciu miesięcy na podstawie art. 35 ust. 1 Konwencji (zob. par. 116–119 wyroku), stanowczo nie zgadzamy się z twierdzeniem, iż istniało ściśle powiązanie między dwoma postępowaniami w świetle prawa krajowego, co uzasadniałoby wniosek, że postępowanie w sprawie umieszczenia w placówce wchodzi w zakres aspektu karnego art. 6.

IV.

Domniemanie stosowania art. 6 ze sprawy Ezeh i Connors

10. Większość składu orzekającego uważa, że ponieważ skarżący został pozbawiony wolności, Trybunał musi uznać, że do postępowania, które doprowadziło do postanowienia o pozbawieniu go wolności, ma zastosowanie art. 6, a domniemanie to nie zostało wzruszone na podstawie faktów zgodnych z kryteriami ustalonymi w wyroku wydanym w sprawie *Ezeh i Connors przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* (*op.cit.*). Z całym szacunkiem, nie uważamy, aby domniemanie ze sprawy *Ezeh i Connors* miało zastosowanie w niniejszej sprawie.

11. W sprawie *Ezeh i Connors* skarżący byli więźniami, którym postawiono zarzut popełnienia czynów niezgodnych z Regulaminem Zakładu Karnego: pierwszy ze skarżących miał grozić śmiercią kuratorowi sądowemu, a drugi – napaść na funkcjonariusza służby więziennej. Obydwaj zostali uznani za winnych przez dyrektora zakładu karnego i zwiększono im wymiar kary zgodnie z ustawą o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych z 1991 r.: pierwszemu skarżącemu o dodatkowe czterdzieści dni, a drugiemu o dodatkowe siedem dni, a także czternaście dni izolacji dla pierwszego ze skarżących i trzy dni izolacji dla drugiego ze skarżących. Pierwszy ze skarżących utracił tymczasowo możliwość wykonywania pracy i przywileje, a na drugiego nałożono grzywnę w wysokości 8 GBP.

12. Skarżący wnieśli skargę na podstawie art. 6 ust. 3 lit. c Konwencji dotyczącej braku reprezentacji prawnej oraz, alternatywnie, braku obrońcy z urzędu podczas przesłuchania przed dyrektorem zakładu karnego w postępowaniu dyscyplinarnym prowadzonym przeciwko nim na podstawie Regulaminu Zakładu Karnego. Trybunał, rozstrzygając, czy art. 6 ma zastosowanie do postępowania, powołał się w § 126 na § 82 wyroku *Engel i Inni* (*op.cit.*), a następnie stwierdził, co następuje:

„W związku z powyższym – z uwagi na pozbawienie wolności możliwe i faktycznie zastosowane wobec skarżących – istnieje domniemanie, że zarzuty przeciwko nim miały charakter karny w rozumieniu art. 6, a takie domniemanie można wzruszyć wyłącznie w wyjątkowych sytuacjach i jedynie wówczas, gdy pozbawienie wolności nie może być uznane za „odczuwalnie szkodliwe” z uwagi na charakter, czas trwania i sposób wykonania”.

13. W naszej ocenie większość składu orzekającego odczytuje powyższe domniemanie stosowania art. 6 wyjąwszy je z kontekstu i błędnie w naszej ocenie uważa, że dotyczy ono okoliczności faktycznych niniejszej sprawy, w której postanowienie o tymczasowym pozbawieniu wolności w celach

prewencyjnych wydano wobec nieletniego, który nie osiągnął wieku odpowiedzialności karnej.

W wyroku *Ezeh i Connors* skarżący, którzy byli skazanymi, dorosłymi więźniami, naruszyli Regulamin Zakładu Karnego, popełniając przestępstwa gróźb i napaści oraz zostali skazani na podstawie krajowej ustawy o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych, czego skutkiem było wydłużenie im kary pozbawienia wolności wyłączenie w celu ich ukarania. W tym kontekście Trybunał stwierdził domniemanie stosowania art. 6. W żaden sposób nie sugeruje on, że każdy środek przewidziany prawem krajowym, który przybiera formę tymczasowego pozbawienia wolności, wchodząc tym samym w zakres zasady z art. 5 Konwencji, stanowi w domniemaniu środek karny, a przez to wiąże się z koniecznością zapewnienia pełnych gwarancji rzetelnego procesu z art. 6 Konwencji, które można wzruszyć „w wyjątkowych sytuacjach i jedynie wówczas, gdy pozbawienie wolności [nie może być] uznane za „odczuwalnie szkodliwe” z uwagi na charakter, czas trwania i sposób wykonania (zob. *Ezeh i Connors*, *op.cit.*, § 126). Konsekwencją takiej wykładni wyroku *Ezeh i Connors* jest to, iż domniemanie ma zastosowanie w taki sposób, że państwa członkowskie nie mogą tymczasowo pozbawiać osób wolności w rozumieniu art. 5 Konwencji bez zapewnienia im wszystkich gwarancji proceduralnych z art. 6 ust. 1, 2 i 3, chyba że domniemanie jest wzruszone w drodze wyjątku. Z całym szacunkiem, lecz taka wykładnia zakresu zasady domniemania przyjęta przez większość składu orzekającego nie jest zgodna ze spójnym orzecznictwem Trybunału dotyczącym wzajemnych relacji między art. 5 i 6. Ponadto tego rodzaju podejście powoduje zakłócenie delikatnej i koniecznej równowagi, jaką należy zapewnić w odrębnym i niezależnym stosowaniu tych dwóch podstawowych postanowień Konwencji.

V.

Elementy sankcji w pozbawieniu skarżącego wolności

14. Większość składu orzekającego uznała wreszcie w kwestii stosowania art. 6, że pozbawienie skarżącego wolności zastosowane po ustaleniu, iż czyny skarżącego wypełniały znamiona przestępstwa wymuszenia, odbywane w schronisku dla nieletnich objętym quasi-penitencjarnym rygorem, zawierało zatem elementy sankcji, a także elementy prewencji i odstraszania.

15. Ponownie zauważamy, że skarżący jako nieletni, który nie osiągnął wieku odpowiedzialności karnej, w ocenie właściwych organów krajowych uczestniczył w czynach szkodliwych społecznie i czynach karalnych, zatem jego sytuacja w ocenie sądów krajowych wymagała interwencji państwa w postaci tymczasowego pozbawienia wolności w celu zapobieżenia popełnieniu przez niego kolejnych czynów tego rodzaju. W naszej ocenie jasne jest, że – mając na uwadze uzasadnienie ostatecznego wyroku sądu krajowego rozpoznającego niniejszą sprawę, Sądu Okręgowego w Nowosybirsku – cel zastosowanego środka był prewencyjny i wynikał z przepisów ustawowych sformułowanych wprost w ustawie o nieletnich.

16. Pozbawienie wolności na okres trzydziestu dni odbywało się w schronisku dla nieletnich. Bez wątpienia każda forma pozbawienia wolności w ramach instytucji państwowej jest trudnym i problematycznym doświadczeniem dla osoby, wobec której stosowany jest taki środek. Dlatego też niewątpliwie tymczasowe aresztowanie na podstawie art. 5 ust. 1 lit. c, pozbawienie wolności w placówce dla osób chorych umysłowo na podstawie art. 5 ust. 1 lit. e lub pozbawienie wolności obcokrajowa, takiego jak osoba wnioskująca o azyl, na podstawie art. 5 ust. 1 lit. f zazwyczaj odbywa się w instytucjach lub ośrodkach, które mogą być zmuszone do nakładania rygoru quasi-penitencjarnego oraz stosowania systemu środków dyscyplinarnych. Orzecznictwo Trybunału obfituje w takie przykłady. Jednakże fakt, iż pozbawienie wolności na podstawie art. 5 ma takie nieodłączne cechy, nie uzasadnia wniosku, że pozbawienie wolności zawiera „elementy sankcyjne”, chyba że określenie to dotyczy wszystkich środków pozbawienia wolności na podstawie art. 5, co oznaczałoby automatyczne stosowanie art. 6 w każdym przypadku ich zastosowania. To *podstawa prawna i cel* pozbawienia wolności są kluczowe dla dokonania oceny w świetle kryteriów ze sprawy *Engel*, a nie fizyczne umieszczenie danej osoby w schronisku dla nieletnich jak w niniejszej sprawie. Jeżeli osoba ma być umieszczona w więzieniu lub jednostce penitencjarnej w celu sankcyjnym, stanowiącym następującą skutek wyroku skazującego zapłatę za popełnienie czynu zabronionego, takie pozbawienie wolności wchodzi w zakres art. 5 ust. 1 lit. a Konwencji i nie może być zastosowane dopóki dana osoba nie będzie miała rzetelnego procesu w zgodzie z art. 6. Zasada ta w naszej ocenie nie ma zastosowania do innych środków pozbawienia wolności, które nie mają, bezpośrednio lub pośrednio, celu sankcyjnego, jak ma to miejsce w przypadku pozbawiania wolności nieletnich, osób z problemami psychicznymi lub obcokrajowców w celu realizacji uprawnionego interesu publicznego, a także – w pewnych sytuacjach – osobistego interesu osoby pozbawianej wolności, w szczególności dzieci. Podsumowując, w świetle powyższych argumentów nie możemy zgodzić się z większością składu orzekającego, że pozbawienie skarżącego wolności nosi „elementy sankcyjne” w rozumieniu trzeciego kryterium ze sprawy *Engel* stosowanego w celu analizy możliwości zastosowania art. 6.

VI.

Wniosek dotyczący możliwości zastosowania art. 6

17. Odniosłszy się do argumentów przedstawianych przez większość składu orzekającego za uznaniem, iż art. 6 ma zastosowanie do postępowania w sprawie pozbawienia wolności poprzez umieszczenie w placówce w przypadku skarżącego, pragniemy zauważyć, iż można odnieść wrażenie, że większość składu orzekającego pozostaje pod silnym wpływem argumentu, w myśl którego nieletniemu, wobec którego stosowane jest pozbawienie wolności, należy zapewnić dostatecznie stabilne zabezpieczenia

proceduralne, co prowadzi do uznania, że art. 6 ma zastosowanie (zob. par. 181 i 219 wyroku).

18. Chociaż zgadzamy się z przesłanką argumentu, nie zgadzamy się z wyciągniętym wnioskiem. Trudno jest dostrzec, w jaki sposób uznanie przez większość składu orzekającego, że art. 6 ma zastosowanie w niniejszej sprawie, oraz argumenty prowadzące do takiego wniosku, nie powodują faktycznie, że przepis szczególnie dotyczący kontroli legalności przewidziany w art. 5 ust. 4 traci znaczenie w ramach Konwencji. Artykuł 5 ust. 4 jest zdecydowanie bardziej stosowną instytucją dla zapewnienia nieletniemu dostatecznej ochrony proceduralnej w celu zakwestionowania legalności środka w postaci tymczasowego pozbawienia wolności, a ponadto lepiej wpisuje się w strukturę i wzajemne relacje między art. 5 i 6 Konwencji (zob. *Ichin i Inni przeciwko Ukrainie*, skarga nr 28189/04 i 28192/04, § 43, 21 grudnia 2010 r.). Co ważniejsze, zastosowanie art. 5 ust. 4 jest również bardziej spójne z charakterem i celem systemu wymiaru sprawiedliwości w sprawach nieletnich przyjaznego dla dzieci, opracowanymi niedawno w stosownych aktach międzynarodowych, co omówimy dalej.

VII.

Zastosowanie art. 5 ust. 4 Konwencji

19. Pragniemy na początku zauważyć, że zgadzamy się z Trybunałem, iż środek pozbawienia wolności zastosowany wobec skarżącego nie wchodzi w zakres art. 5 ust. 1 lit. d Konwencji i nie znajduje podstawy w żadnym innym podpunkcie tego postanowienia. W sprawie skarżącego doszło zatem do naruszenia art. 5 ust. 1 Konwencji. Zauważamy jednak, jak orzekł wcześniej Trybunał (zob. *Bouamar przeciwko Belgii*, skarga nr 9106/80, § 55, 29 lutego 1988 r., Seria A nr 129), że stwierdzenie naruszenia art. 5 ust. 1 nie zwalnia Trybunału ze zbadania, czy państwo członkowskie nie dopuściło się również naruszenia art. 5 ust. 4, jako że te dwa postanowienia są odrębne.

20. Artykuł 5 ust. 4 Konwencji stanowi: „Każdy, kto został pozbawiony wolności przez zatrzymanie lub aresztowanie, ma prawo odwołania się do sądu w celu ustalenia bezzwłocznie przez sąd legalności pozbawienia wolności i zarządzenia zwolnienia, jeżeli pozbawienie wolności jest niezgodne z prawem”.

21. W wyroku *Bouamar przeciwko Belgii* (*op.cit.*) Trybunał stwierdził, że procedura pozbawienia wolności nieletniego spełnia wymóg art. 5 ust. 4 „wyłącznie pod warunkiem, że zastosowana procedura ma charakter sądowy i zapewnia danej osobie gwarancje stosowne do rodzaju pozbawienia wolności”; „w celu ustalenia, czy procedura zapewnia adekwatne gwarancje, należy wziąć pod uwagę szczególnie charakter okoliczności, w których ma miejsce takie postępowanie" (*ibid.*, § 57). W szczególności w postępowaniu dotyczącym pozbawienia wolności nieletniego należy zapewnić mu skuteczną pomoc adwokata (*ibid.*, § 60). Ponadto w wyroku *Nikolova przeciwko Bułharii* ([WI], skarga nr 31195/96, § 58, ETPCz 1999-II)

Trybunał uznał, że postępowanie z art. 5 ust. 4 musi mieć charakter kontrydiktoryjny i należy w nim zawsze zapewnić równość stron.

22. Wyrokiem *Bouamar* wprowadzono zatem elastyczny sposób badania na podstawie art. 5 ust. 4, który wymaga analizy względnej konieczności wprowadzania określonych gwarancji proceduralnych, które uwzględniają należycie charakter kontroli wspomnianej legalności oraz szczególne okoliczności postępowania. W ten sposób wymagane gwarancje proceduralne z art. 5 ust. 4 nie mają ściśle ustalonego zakresu, lecz muszą być ocenione indywidualnie w każdym przypadku poprzez zbadanie podstawy prawnej środka obejmującego pozbawienie wolności, jaki państwo zamierza zastosować, oraz charakter postępowania, w tym status osoby, wobec której ma on zostać zastosowany.

23. Skarżący utrzymywał, że podczas postępowania w sprawie pozbawienia go wolności poprzez umieszczenie w placówce powinien być mieć możliwość korzystania z pomocy adwokata oraz konfrontacji ze świadkami i zadania im pytań. Pragniemy zauważyć, że skarżący został tymczasowo umieszczony w schronisku dla nieletnich na podstawie art. 22 ust. 2 pkt 4 ustawy o nieletnich w celu zapobieżenia popełnieniu przez niego kolejnych czynów karalnych. Jak już zauważyliśmy (zob. par. 9 powyżej), przepis ów wymaga, by sąd krajowy ocenił, czy nieletni popełnił czyn karalny i czy pewne dobra osobiste lub publiczne, takie jak życie lub zdrowie nieletniego, lub interes polegający na zapobieżeniu popełnieniu kolejnych czynów karalnych uzasadnia wydanie postanowienia o tymczasowym pozbawieniu wolności poprzez umieszczenie w placówce. Kontrola legalności przewidziana w omawianym postanowieniu oraz status nieletniego będącego osobą szczególnie podatną na zagrożenia, który w niniejszej sprawie był w czasie istotnym dla sprawy dwunastoletnim chłopcem z określonymi problemami zdrowotnymi, w sposób oczywisty wymaga na podstawie art. 5 ust. 4, by nieletni miał podczas postępowania dostęp do pomocy prawnej oraz możliwość konfrontacji ze świadkami, których zeznania stanowiły podstawę stawianych mu zarzutów.

24. Pragniemy zauważyć, że taka wykładnia art. 5 ust. 4, kładąca nacisk na przyjazny dzieciom charakter wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich w postępowaniu w sprawie pozbawienia wolności poprzez umieszczenie w placówce, znajduje potwierdzenie w stosownych aktach międzynarodowych Rady Europy kompleksowo przedstawionych w Rozdziale III niniejszego wyroku (zob. par. 77–79) oraz ONZ (zob. par. 81–89). W szczególności odwołujemy się tutaj do części IV dotyczącej porad prawnych oraz pomocy prawnej dla nieletnich z zalecenia CM/Rec(2008)11 w sprawie zasad europejskich dotyczących kar i środków alternatywnych stosowanych wobec sprawców nieletnich (zob. par. 79 wyroku) oraz pkt 30 wytycznych Komitetu Ministrów Rady Europy dotyczących wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dla dzieci przyjętych w dniu 17 listopada 2010 r. (zob. par. 80 wyroku), który stanowi, że dziecko, które zostało zaaresztowane, nie powinno być przesłuchiwane pod kątem zachowania przestępczego ani nie powinno się od niego żądać złożenia czy

podpisania zeznania dotyczącego uczestnictwa w takim akcie przestępczym, o ile nie odbywa się to w obecności prawnika lub jednego z rodziców dziecka lub, jeśli obecność rodziców jest niemożliwa, innej osoby, której dziecko ufa.

25. Stosując wspomniane powyżej zasady obecne w orzecznictwie Trybunału oraz uwzględniając odpowiednie dokumenty międzynarodowe opisane powyżej, zgadzamy się zasadniczo z tokiem rozumowania większości składu orzekającego w par. 197–99 wyroku co do prawa skarżącego do pomocy prawnej, choć uważamy, że konieczność zapewnienia skarżącemu pomocy adwokata podczas przesłuchania na etapie postępowania wyjaśniającego powinna opierać się na art. 5 ust. 4 Konwencji, a nie art. 6 ust. 3 lit. c Konwencji. Ponieważ wyjaśnienia skarżącego zawierające przyznanie się do danego czynu na tym etapie, które później wycofał i co do których utrzymywał, iż zostały złożone pod przymusem, zostały przedstawione w charakterze dowodu w toku postępowania w sprawie umieszczenia w placówce, jasnym jest, że przy kontroli legalności na podstawie art. 5 ust. 4 brak pomocy prawnej na tym etapie był wysoce szkodliwy dla skarżącego z perspektywy jego zamiaru zakwestionowania legalności środka obejmującego pozbawienie wolności na podstawie art. 22 ust. 2 pkt 4 ustawy o nieletnich.

26. To samo dotyczy zasadniczo toku rozumowania większości składu orzekającego w kwestii prawa skarżącego do przesłuchania i konfrontacji w odniesieniu do kluczowych świadków: S., będącego rzekomo pokrzywdzonym, oraz jego matki, którzy złożyli zeznania podczas postępowania wyjaśniającego, ale nie zostali wezwani do sądu krajowego. Pozbawiło to skarżącego możliwości zadania im pytań, chociaż zeznania tych świadków były w sposób oczywisty decydujące dla dokonania przez sąd oceny, czy skarżący popełnił czyn karalny w rozumieniu art. 22 ust. 2 pkt 4 ustawy o nieletnich.

27. Podzielamy opinię większości składu orzekającego (zob. par. 214 wyroku), że to, czy obrońca skarżącego wnioskuje podczas rozprawy o stawienie się świadków nie jest decydujące dla celów oceny proceduralnej w kontekście art. 5 ust. 4, podczas gdy w świetle orzecznictwa Trybunału brak takiego wniosku ze strony obrońcy może być czynnikiem determinującym na podstawie art. 6 ust. 3 lit. d, a także problematycznym dla celów stwierdzenia niewyczerpania krajowych środków odwoławczych, w sytuacji gdy przed sądami krajowymi nie złożono takiego wniosku. Stanowi to istotną i bardzo problematyczną różnicę między stosowaniem w tego rodzaju sprawach art. 6 zakładającego fundamentalnie kontrydiktoryjny rzetelny proces, jak czyni to większość składu orzekającego, a nie – jak sugerujemy – art. 5 ust. 4, który sformułowano specjalnie tak, by uwzględnić nieodłączne cechy szczególnego rodzaju kontroli legalności pozbawienia wolności, które występuje w danej sprawie. Dlatego też w przypadku postępowania w sprawie umieszczenia w placówce, w ramach którego złożono wniosek o tymczasowe pozbawienie wolności nieletniego w celu ochrony jego życia lub zdrowia lub określonych interesów publicznych, z całą pewnością na sędzię spoczywa obowiązek działania *proprio motu* w celu

zabezpieczenia włączenia wszystkich istotnych dowodów, tak aby dać nieletniemu oraz jego obrońcy rzeczywistą i skuteczną możliwość zakwestionowania wartości dowodowej tego typu dowodów. Z tego względu w naszej ocenie tok rozumowania większości składu orzekającego w tym względzie, zaprezentowany w par. 214, w ramach którego wymaga się, by sąd krajowy w niniejszej sprawie działał z własnej inicjatywy w kontekście art. 6 ust. 3 lit. d nie wpisuje się w istniejące orzecznictwo dotyczące tego postanowienia. Podejście to nie było w naszej ocenie konieczne dla realizacji ważnego celu, jakim jest zabezpieczenie praw proceduralnych skarżącego, ponieważ celowi temu lepiej służy art. 5 ust. 4.

28. W świetle powyższego uznajemy, że skarga proceduralna skarżącego powinna zostać zbadana na podstawie art. 5 ust. 4 oraz że w świetle faktów niniejszej sprawy doszło do naruszenia tego postanowienia ze względu na brak pomocy prawnej na etapie postępowania wyjaśniającego oraz niezabezpieczenie przez sądy krajowe stawiennictwa domniemanego pokrzywdzonego i jego matki na rozprawie w celu zapewnienia skarżącemu i jego obrońcy możliwości zadania im pytań.

CZEŚCIOWO ROZBIEŻNE ZDANIE ODRĘBNE SĘDZI MOTOC

Z całym szacunkiem dla większości składu orzekającego, nie mogę zgodzić się, że par. 196 wyroku należy do „Zasad ogólnych” wypracowanych w orzecznictwie Trybunału. Akapit ten stanowi w oczywisty sposób transplant prawny z orzecznictwa Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych. Jak w tekście Hamleta mówił Szekspir: „Nie pożyczaj drugim/ Ani od drugich; bo pożyczkę daną/ Tracim najczęściej razem z przyjacielem” (tłum. Paszkowski). Uważam, że Trybunał znajduje się dokładnie w sytuacji opisanej w Hamlecie.

Par. 196 nie odzwierciedla ogólnych zasad ustanowionych przez Trybunał ani rozróżnień między postępowaniem *in rem* oraz *ad personam* sformułowanych w kontekście recydywy w wyroku *Achour przeciwko Francji* (§§ 47–49)¹. Nie dostrzegam też przyczyn, dla których należałoby je umieszczać w nagłówku „Zasady ogólne”. *De facto* w par. 196 znajdują się nieoznaczone jako cytaty zapożyczenia z orzeczeń Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych, takich jak wydane w sprawach *Kent przeciwko Stanom Zjednoczonym*, *In re Gault* czy też szczególnie *Robinson przeciwko Kalifornii*. W tym sensie w paragrafie tym posłużono się transplantem prawnym lub też „wymianą orzecznictwa”.

A. Watson, twórca pojęcia „transplantu prawnego”, ostrzegął nas, że z transplantem prawnym należy postępować ostrożnie². Nawet jeżeli „wymiana” stała się dziś powszechną praktyką, w Trybunale nadal muszą obowiązywać pewne kryteria; w przeciwnym wypadku, jak stwierdził Vico: „*La mente umana è naturalmente portata a dilettarsi dell’uniforme*” (Umysł ludzki ma naturalną tendencję do czerpania przyjemności z tego, co

¹ “47. W rezultacie problemem, z jakim mierzy się Trybunał, jest to, czy przestrzegano zasady, że wyłącznie ustawa może definiować przestępstwo i przewidywać karę. Trybunał musi w szczególności stwierdzić, czy w niniejszej sprawie treść przepisu ustawy odczytywana w świetle towarzyszącego mu orzecznictwa zawierającego wykładnię, spełniała w czasie istotnym dla sprawy wymogi dostępności i przewidywalności.

48. Trybunał zauważa, że skarżący był początkowo skazany za przemyt środków odurzających w dniu 16 października 1984 r. oraz że skończył odbywanie kary w dniu 12 lipca 1986 r. Następnie skazano go za kolejne przestępstwa związane ze środkami odurzającymi popełnione w 1995 r., do 7 grudnia tego roku. W odpowiednich orzeczeniach z dnia 14 kwietnia i 25 listopada 1997 r. Sąd Karny w Lyon oraz Sąd Apelacyjny uznały skarżącego za winnego przestępstw z art. 222–37 Kodeksu karnego i skazały go zgodnie z tym artykułem oraz z art. 132–9 tegoż kodeksu za recydywę.

49. Trybunał zauważa, że art. 132-9 stanowi, iż maksymalny wyrok i grzywna, jakie można nałożyć, podlegają podwojeniu w przypadku recydywy, oraz że mający zastosowanie okres nie wynosi już pięć lat, jak przewidywały to wcześniejsze przepisy, ale dziesięć lat od wygaśnięcia poprzedniego wyroku lub czasu przewidzianego na jego wykonanie. Ponieważ nowe przepisy ustawy weszły w życie w dniu 1 marca 1994 r., miały one zastosowanie, gdy skarżący popełnił kolejne przestępstwa w 1995 r., a więc wskutek tych przestępstw w ujęciu prawnym był recydywistą (zob. par. 46 powyżej)”.

² A. Watson, *Legal Transplants: An Approach to Comparative Law*, Edynburg, 1974 r.

jednolite)³. Ważne jest, by wymiana taka uwzględniała różnice kultur prawnych i obalała wszelkie próby aksjomatyzacji podobieństwa⁴.

Co więcej, umieszczenie tego paragrafu pod nagłówkiem „zasady ogólne” prowadzi do tego, iż można odnieść wrażenie, że większość składu orzekającego pragnęłaby stworzyć krytykę doktryny *parens patria* w kontekście wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich. Choć ewolucja wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych w Stanach Zjednoczonych, szczególnie w Kalifornii w latach 60., wywołała potrzebę interwencji Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych oraz zapewnienia zabezpieczenia przed „poddaniem dziecka będącego sprawcą wymiarowi sprawiedliwości w sprawach karnych jedynie na podstawie jego statusu nieletniego sprawy”, obecnie w państwach należących do Rady Europy nie ma żadnej analogicznej sytuacji.

Ponadto opinia większości składu orzekającego staje się niejasna, skoro – znów w „Zasadach ogólnych” – stwierdzono, że brak jest definicji statusu nieletniego sprawcy. Prawdą jest, że w niektórych aktach międzynarodowych, europejskich i krajowych nadal stosuje się pojęcie młodocianego przestępcy (ang. *juvenile delinquent*), ale od czasu przyjęcia Konwencji o prawach dziecka termin ten coraz częściej zastępowany jest przez termin „nieletni” lub „dziecko” (ang. *minor* lub *child*). W niniejszej sprawie nie ma sensu uwaga dotycząca tego, że termin ten nie jest zdefiniowany, jako że skarżący w chwili popełnienia czynu zabronionego miał dwanaście lat. Co więcej, Trybunał cytował już akty międzynarodowe istotne dla wymiaru sprawiedliwości w sprawach nieletnich w części III – „Istotne materiały międzynarodowe”. Brak definicji tego pojęcia mógłby być istotny w innych kontekstach, na przykład gdy sprawca ma między 18 a 20 lat.

Ponownie zatem pragnę zauważyć, że większość składu orzekającego powinna zachować większą ostrożność co do zasad ogólnych, które zostały prawidłowo określone przez Trybunał, a także przy posługiwaniu się wymianą orzecznictwa.

³ Giambattista Vico, *Principi di scienza nuova: d'intorno alla comune natura delle nazioni*.

⁴ D. Nelken, J. Feest (eds), *Adapting Legal Cultures*, Hart Publishing, Oxford Portland Oregon 2001 r.